

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ЗАПОРІЗЬКИЙ МЕДИЧНИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦДЕРЖСЛУЖБИ
У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ТА ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТЯХ
КОРОЛІВСЬКИЙ КОЛЕДЖ МІСТА НЬЮ-ЙОРК
КАВКАЗЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВРОЦЛАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФАКУЛЬТЕТУ СОЦІОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
УНІВЕРСИТЕТУ ФІРАТ
ЦЕНТР СТРАТЕГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ
СОЮЗ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІВ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ
ОДЕСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР

МАТЕРІАЛИ

XII Міжнародної наукової конференції

«СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО: ЗМІНИ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ВИКЛИК МИРОТВОРЕННЮ ТА МЕДІАЦІЇ»

10 червня 2022 року

Запоріжжя

УДК: 316.334.3:316.4

ББК: С55.373.1

М 341

Редакційна колегія:

Головний редактор – *Кудінов І.О.*, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології ЗНУ.

Науковий редактор – *Лепський М.А.*, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології ЗНУ.

Бірюкова Т.Ф., кандидат філософських наук, декан факультету соціології та управління ЗНУ.

Лепська Н.В., кандидат політичних наук, доцент кафедри політології.

Бутченко Т.І., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ.

Скворець В.О., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціології ЗНУ.

Цокур Є.Г., доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології ЗНУ.

Технічне редагування: *Клименко А.О.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОЧНІСТЬ ВИКЛАДЕНИХ У ПУБЛІКАЦІЯХ ФАКТІВ
НЕСУТЬ АВТОРИ

Матеріали XII Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього: зміни глобальної безпеки як виклик миротворенню та медіації» (10 червня 2022 року, м. Запоріжжя) / І.О. Кудінов (гол. ред.), М.А. Лепський (наук. ред.); ред. кол.: Т.Ф. Бірюкова, Н.В. Лепська, Т.І. Бутченко, В.О. Скворець, Є.Г. Цокур. Запоріжжя : ЦНСД, 2022. 167 с.

ISBN 978-617-8319-11-3

Збірник містить матеріали XII Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього: зміни глобальної безпеки як виклик миротворенню та медіації» (10 червня 2022 року, м. Запоріжжя). Сучасний розвиток світу, що визначений глобальними загрозами та ризиками, які суттєво впливають на світовий порядок, формують лінії розлому світоустрою та визначають тектонічні напруження між державами, блоками, коаліціями у геополітичному, військовому, економічному, соціокультурному вимірах. Основний фокус уваги на конференції спрямований на наукове обговорення російської воєнної агресії в Україні та в цілому проблематики сучасних війн в умовах радикальних змін глобальної безпеки. Учасники наукового заходу актуалізували низку гострих питань щодо сучасного соціально-політичного життя в нашій країні, реакції світового співтовариства на російську експансію, відпрацювання нових моделей медіації та миротворення в умовах трансформації світоустрою.

Вже традиційними для нашої конференції є осмислення методології соціального прогнозування та проектування, сценарних технологій визначення «неможливого» у розвитку світу та України, формування суб'єктів миру, дослідження взаємозв'язку миру та війни, державотворення та політичної модернізації, переговорів та медіації, а також наближення до перемоги.

Видання збірника здійснено за підтримки
Team Europe

ISBN 978-617-8319-11-3

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

- Модератори:** Бірюкова Т.Ф. – кандидат філософських наук, доцент, декан факультету соціології та управління ЗНУ;
Лепська Н.В. – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології ЗНУ.
- Секретар секції:** Павленко І.О. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології ЗНУ.
-

Лепський Максим Анатолійович

доктор філософських наук, професор, академік Української академії наук, професор кафедри соціології, Запорізький національний університет

МУЛЬТИТРЕКОВІ ПЕРЕГОВОРИ У СУЧАСНІЙ ВІЙНІ ТА ДИПЛОМАТІЇ

Сучасна війна суттєво впливає на всі міжнародні організаційні процеси, і це є, перш за все, викликом для об'єднання демократичного світу навколо протистояння військової агресії РФ проти суверенної незалежної держави – України. Викликом є експансіоністський гібридний характер цієї агресії, у якій переговори, як дипломатичний рівень часто-густо не вирішує питання справедливого миру та припинення агресії, а виступає частиною цієї війни.

У військовій теорії, починаючи з Клаузевіца, суттєвим питанням є визначення природи та характеру війни, разом з тим у сучасному світі не менш важливим стає питання про природу та характер миру, що визначається дипломатією у переговорах.

У нашій невеличкій розвідці почнемо з війни.

Категорія «природа» відображає сутність того, чим є війна, що визначає її відмінність від всього іншого. «Війна – це акт насилля, що має за мету примусити противника виконати нашу волю. Насилля використовує винахід мистецтв та відкриття наук для того, щоб протистояти насиллю ж» [1, с.20].

У природі війни основними є відносини протистояння протилежних воць, до того ж її рух визначає політика. Характер війни, її ведення, постійно розвивається під впливом техніки, моральних сил (права або етики), культури та військової культури, що також змінюються у часі та просторі.

За сферою протистояння часто слідом за С.Переслєгіним (цією концепцією користуються у країні агресора) військовими експертами, в тому числі українськими, стали розглядати війни Ареса (військового протистояння на полі боя), Афіни (економічного протистояння), Аполлона (психо-світоглядного протистояння) з різною просторово-часовою динамікою [2]. Визначення гібридних війн розглядає часто комплексних характер цих війн або дискретний характер переключення протистояння у цих сферах.

Разом з тим, ґрунтуючись на основні положення теорії Карла фон Клаузевіца розробляється теорія сучасної війна в американській та британській сучасній військовій думці, вона (теорія) отримала назву мультидоменної війни. Основна ідея ведення війни комплексно одночасно у різних просторах - про це скажемо нижче.

Оскільки природа війни має об'єктивне визначення, а характер війни суб'єктивний, тож зростання наукового та мистецького військово-інституційного виміру визначає об'єктивовану складову міжсуб'єктного наслідування, закріплення результатів характері та організації діяльності інститутів, в нашому предметі військових інститутах. Якщо зміна відбувається у суб'єктивному виміри. У характері війни (стратегії, оперативному мистецтві та власно у процесі війни) наступним кроком є зміна військових та політичних інститутів (об'єктивованого характеру).

Це положення має закономірний характер. Так, відомим є вислів, що воєнні готуються до попередньої війни. Після кожної світової та багато суб'єктної війни відбувається зміна міжнародних відносин, міжнародного світоустрою та системи безпеки. Зміни відносин суб'єктів як результат світових війн визначає зміну дипломатії та нову систему правил та стимулів міжнародного або регіонального рівнів світоустрою. Це є другою важливою закономірністю, на яку звертаємо увагу у нашому аналізі.

Отже зміна характеру війни має безпосередній вплив на формування світоустрою через стимули, правила, фрейми, що встановлюються дипломатією під час переговорів у фазі завершення війни.

Ці попередні положення ставлять питання щодо до наукового вирішення, що найменше такого:

1. Які зміни суттєво визначають нові суттєві ознаки характеру війни.
2. Як зміни характеру війни визначають протилежне – дипломатію досягнення миру.
3. Як змінюється характер дипломатії та переговорний процес у досягненні та формуванні післявоєнного миру та нового світоустрою.

Послідовно визначим вирішення цих питань.

Відносно першого питання.

Нові характеристики війни обумовлені, на наш погляд, таким:

1.1 Питаннями специфіки морально-вольової переваги, того, що зараз вивчається як «воля до боротьби» та відсутність моральної травми, тобто це пов'язано з справедливим або несправедливим характером війни, рішучістю, волею, підготовленістю, витривалістю противників у війни, чітким розумінням мети та результату;

1.2. Рівнем озброєння, військової науки та мистецтва.

1.3. Зміною характеру війни, що визначена переходом від простого територіального протистояння до багатопросторового ведення війни, того що позначається як «мультидоменна війна» (на суші, морі, повітрі, космосі, кіберпросторі) [3] зараз ще додають у логістиці та біосфері (останнє пов'язано з пандеміями), що формується у різних конфігураціях та їх несподіваних послідовностях.

1.4. Переходом від війн Ареса (Марса), Афіни, Аполлона (нагадаю у міфології це боги-діти) до війни богів-батьків, що характеризує формування нової епохи, це війни: Зевса, ознакою якої є формування нової світової системи безпеки та геополітичного лідерства; Посейдона, як війна людської стихії, що має прояви в інформаційно-емоційній та контекстуальній війні за цінності та морально вольовий дух, волю до боротьби як усередині країн, що воюють, так і

за підтримку світового співтовариства та наддержавних міжнародних інституцій; Гадеса – війни як світогляду, так і підсвідомого, зі своєю стійкістю, вразливістю, гнучкістю, світлими та тіньовими характеристиками, цілісністю або фрагментарністю, екзистенції виживання на грані смерті.

1.5. Війн з різними конфігураціями регулярних та нерегулярних військ, у протистоянні ієрархічної організації (вертикального управління) з мережево-демократичною, громадянською організацією (горизонтальним управлінням) до формування їх діалектичного поєднання (діагональним управлінням).

Всі ці характеристики є взаємопов'язаними у цілісності змін характеру сучасної війни. Вони також відображають і зміни характеру дипломатії миротворення.

2. Зміни характеру війни визначають міру як межу переходу у протилежність – мир.

2.1. Так, морально-вольовий характер визначає і морально-вольовий характер дипломатії. За цією ознакою можливо виокремити 4 різних виду дипломатії. Якщо в її центрі знаходяться зруйнованість морально-вольової основи, рівності або асиметричності у озброєні та сучасній науці, військовому мистецтві, виснаженість, втрата рішучості, волі визначає капітуляцію – дипломатія визначає переговори задля збереження країни, її потенціалу розвитку або відновлення. Низький морально-вольовий дух, невизначеність результату, страх перед наслідками та ескалацією визначає часто політику умиротворення. За влучним висловом У. Черчілля «Умиротворювач - це той, хто годує лютого крокодила, не розуміючи, що сам зрештою буде з'їдений [4, с.506]. При схожості (високого) рівня морально-вольового духу переговори визначають створення балансу сил та гарантій безпеки.

Сучасна війна додала ще один вид дипломатії, при високих морально-вольових характеристиках, але при невідповідному озброєнні переговори ведуться з партнерами та союзниками відносно підсилення військового потенціалу, або з світовими інституціями відносно припинення або запобігання війни або її ескалації.

2.2. Багатопросторовий характер війни потребує моніторингу, дій та використання сучасних розробок штучного інтелекту та стратегування конфігурацій мультидоменного простору відносно балансу сил, безпеки та запобігання війни світовими інституціями. При відсутності дієздатних світових інституцій відносно миру та припинення війни дипломатія формує дуальні або мультиканальні угоди для створення конфігурацій миру, гарантій безпеки та підсилення дій досягнення миру.

2.3. Саме багатопросторовий характер сучасної війни вимагає мультитрекові переговори, перехід (або вдосконалення) від концепції багатосторонності ООН після Другої світової війни (як залучення більшості у рішенні світових проблем) до регіональних союзів.

2.4. Важливим напрямом на принципах співучасті різних партнерів є вдосконалення блоків (НАТО, AUKUS та інших), здатних формувати регіональну та світову військову, економічну та інші види безпеки або баланси сил у багатопросторових конфігураціях.

2.5. Перехід до нової епохи як формування конфігурації війни Зевса лідерства за світоустрій, Посейдона за цінності та контексти, правіла та стимули, Гадеса як окультурення підсвідомої поведінки мораллю та правом, що працюють. Це положення можливо зустріти у програмному виступі Міністерки закордонних справ Великобританії Ліз Трасс «Геополітика повертається», в якому йдеться про правовий, економічний, санкційний опір агресії як визначення доступу до світових ринків та відносин [5].

2.6. Мультитрекова дипломатія мусить працювати як з державними та міжнародними бюрократами та ієрархіями, так і з громадянським мережевим суспільством, формуючи діагональне управління, спираючись на загальнолюдські цінності, мораль та право, як забезпечення цілісності спільності людства.

3. Складний характер дипломатії робить виклик до формування нової інституційної спроможності світових суб'єктів та організацій – це також формує тенденції майбутнього.

В цих тезах вперше введені закономірності відносин війни та світоустрою, концепти війн Зевса, Посейдона та Гадеса; вперше розглянута відповідність зміни характеру сучасної війни та необхідність визначення міри цих змін, як виклику до системи світоустрою, дипломатії та миротворення, розглянуто відповідність мультидоменого характеру війни до мультитрекових міжнародних переговорів.

Список посилань

1. Клаузевиц К. фон О войне. / Пер. с нем., отв. ред. А. Поляков, предисл. М.фон Клаузевиц]. М : Эксмо ; С-Пб : Terra Fantastica, 2003. 864с.
2. Переслегин С. Б. Первая Мировая. Война между Реальностями. М. : Яузакаталог. 512 с.
3. Feickert Andrew. Defense Primer: Army Multi-Domain Operations (MDO) (IF11409). 22 October 2021. URL : <https://crsreports.congress.gov/product/details?prodcode=IF11409>
4. Черчилль У. Мускулы мира / Пер. с англ. Чухно В. М.: Эксмо-Пресс, 2002. 528с.
5. Truss Liz The return of geopolitics: Foreign Secretary's Mansion House speech at the Lord Mayor's 2022 Easter Banquet/ Published 27 April 2022. URL : <https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretarys-mansion-house-speech-at-the-lord-mayors-easter-banquet-the-return-of-geopolitics>

Русецкий Александр Владимирович

PhD in Psychology, директор Кавказского института региональной безопасности, докторант, Кавказский международный университет (Грузия)

НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИМИ КРИЗИСАМИ – ГРУЗИНСКИЙ ОПЫТ

Тезисы доклада подготовлены для - XII International Science Conference «SOCIAL FORECASTING AND PLANNING OF FUTURE: CHANGES IN GLOBAL SECURITY AS A CHALLENGE TO PEACEMAKING AND

MEDIATION» в рамках сотрудничества между Запорожским Национальным Университетом (Украина) и Кавказским Международным университетом (Грузия). Доклад является частью исследования – «Роль Теории мета-когнитивного управления на примере Абхазского кризиса», проводимого при поддержке Грузинского Национального Фонда Науки имени Шота Руставели.

Цель данного доклада обратить внимание слушателей на специфическую динамику развития парадигмы миротворческих процессов по урегулированию «Абхазского кризиса».

Главная задача доклада – создать возможность для использования результатов исследования «Абхазского кризиса» для анализа «Украинских конфликтов» и выработке единых подходов к управлению кризисами в зоне Северного Причерноморья.

Понятие «Абхазский кризис» рассматривается как подсистема «Грузинского кризиса», который в свою очередь является подсистемой «Кавказского постсоветского кризиса».

Автор доклада концентрирует внимание на необходимость проведения исследований в системе «Черноморского измерения», как надсистемы, объединяющей все вышеперечисленные системы. Анализ схожести и различия происходящих событий в этом макрорегионе, может оказать пользу для перехода данного пространства на новый уровень мирного сосуществования и развития.

Основой производства нового уровня научной продукции прикладного характера является создание Черноморской антикризисной комиссии BSAC, с использованием технологий «академической дипломатии».

Предлагаются на рассмотрение новые, ранее не использованные подходы для управления сложными военно-политическими кризисами. В частности, обращается особое внимание на отсутствие механизмов научного сопровождения антикризисного управления в условиях кризиса самой системы антикризисного управления.

В работе анализируются психологические проблемы управления Северо-Черноморскими кризисами, связанные с проблемами восприятия, интерпретации, оценки и воздействия на существующие кризисы.

Для более системного описания данных проблем вводится понятие «когнитивной депривации», как ограничение доступа к информации, а также к использованию информации в условиях крайней поляризации взглядов, сопутствующих войнам и массовому насилию. Данная проблема рассматривается не только как результат обострения взаимоотношений, но и как причина этих обострений.

Когнитивная депривация, рассматривается как психологическое орудие управления политическими кризисами. Она блокирует процессы адекватного моделирования происходящих в мире событий и приводит к деструктивным контрпродуктивным решениям и действиям. Особая роль в этом процессе принадлежит активному распространению технологий политического популизма, которые приводят в итоге к многомиллионным трагедиям и рассматриваются как одна из современных угроз для европейского мира.

В данном докладе представлена одна из разновидностей когнитивной депривации, связанная с определением наименований тех или иных конфликтов

или кризисов. Данная проблема «политического нейминга», представляет одну из важнейших компонент современных политических кризисов и имеет, в частности для Абхазии интересный генезис.

1988-2022 произошло формирование нового производного типа конфликта, который можно назвать «конфликтом восприятия» и ожесточенной «борьбой за наименования». В первую очередь речь идет о наименовании самого типа конфликта.

1988-1990 годах доминировало название «этнические конфликты» и это началось с Карабаха. Далее появляется в научном дискурсе термин «этно-политические конфликты», а чуть позже – термин «политико-этнические конфликт». Этот термин был введен российским социологом – Эмилем Паином, который был советником Министра иностранных дел СССР – Эдуарда Шеварднадзе». В ноябре 1989 года, события, которые начались в Цхинвали были изначально оценены как «гражданские столкновения в районе города Цхинвали», однако позже и эти оценки были этнизированы.

С 1992 по 2004 год пошла вторая волна борьбы за дефиниции. Сторонники первой позиции активно использовали термин «абхазо-грузинский конфликт», а сторонники альтернативной позиции использовали термин «российско-грузинский конфликт». Активный сторонник этой дефиниции – бывший лидер Верховного Совета Абхазии (в изгнании) – Тамаз Надареишвили принципиально придерживался той линии, которая не сводила бы этот сложный конфликт к конфликту между Абхазией и Грузией, таким образом легитимизируя его конкурентов – Де-факто режим в Абхазии, руководимый Вячеславом Ардзинбой.

Основной опорой для Тамаза Надареишвили было постановление Парламента Грузии от 17 апреля 1996 года, определяющее пять сторон процесса по урегулированию:

- Де-факто власти Абхазии;
- Верховный Совет Абхазии (в изгнании);
- Грузия;
- Россия;
- ООН.

Это действительно демократический формат, который, при поддержке Москвы и ряда западных стран с 2003 года по 2012 год активно уничтожался. Были полностью демонтированы силовые структуры ВС Абхазии в изгнании. В Парламенте Грузии была упразднена Фракция Абхазии, функции ВС Абхазии уменьшили, а после загадочной смерти Тамаза Надареишвили в 2004 году, в возрасте 50 лет, данная структура потеряла автономное управление и начала терять позицию независимого игрока. Ее практически полностью выдавили из переговорного процесса, что явилось крахом дипломатической политики Грузии этой эпохи. С 2012 года по сегодняшний день ситуация не изменилась ни в позитивную не в негативную сторону. Ее просто заморозили. С 2004 года многоформатная система была практически трансформирована. Сегодня действует в условиях отсутствия дипломатических отношений российско-грузинский ассиметричный формат «Карасин-Абашидзе», многосторонний

Женевский формат, попытки прямого контакта между Грузией и де-факто властями Абхазии.

Как мы видим, наименование конфликта или кризиса влияет на формирование переговорных форматов и фактически это борьба - за право голоса.

В работах Кавказского Института Региональной Безопасности (2002-2012) были введено понятие «многосоставного конфликта» и началась дискуссия по поводу глубинных психологических аспектов восприятия этих конфликтов. В частности, критика редукционистской политики сведения сложной системы конфликта к одной из его составляющих и ее замена холистическим восприятием всей системы конфликта.

Холистический подход позволил автоматически создать условия для решения конфликта между сторонниками разных редукционистских взглядов. Согласно нему, конфликт является смешанным типом и объединяет в себе и систему внутренних конфликтов и систему внешних конфликтов. Таким образом, данный конфликт является, бесспорно, конфликтом между частями разделенного общества Абхазии (сецессионистами и унионистами); между ними и центральными властями Грузии; региональным Кавказским; между Россией и Грузией (межгосударственный, билатеральный); Межблоковый (Россия – НАТО). Таким образом конфликт по наименованию конфликта – это внутренний (гражданский) или международный – в холистической системе – теряет почву и является проявлением популизма и политической пропаганды ничего общей не имеющей с мирным урегулированием конфликта.

В разработках Лаборатории Геополитического Моделирования при Кавказском международном университете (2017-2022) и, в частности в данном исследовании, используется термин «Абхазский кризис». Данное наименование подчеркивает критическое состояние системы, которая имеет негативные и позитивные возможности развития. Негативный сценарий предполагает реанимацию военной компоненты и кровопролитие, а позитивный сценарий – развитие системы нового качества.

Таким образом, интеграция в процесс междисциплинарной международной группы ученых сможет внести реальный вклад в дело реального урегулирования. Вместе с тем, в исследовании поясняется, что любые инновации, которые будут предлагаться данной группой, могут быть восприняты действующими игроками - как угроза и будут подавляться. Такие ученые-новаторы по своей функции являются конфликтогенами, так как создают новый конфликт между укоренившимися в сознании видениями и инновационными подходами. Это- естественное явление и эти люди должны быть готовы и к оскорблениям в свой адрес и к физическим угрозам. В случае Абхазского кризиса, таких случаев было не мало. Однако, это - социальная ответственность ученых-миротворцев, которые работают не на кризис, а на достойный выход из данного кризиса.

Воронкова Валентина Григорівна

доктор філософських наук, професор, в.о. зав. кафедри менеджменту організацій та управління проектами Інженерного навчально-наукового інституту імені Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет

Нікітенко Віталіна Олександрівна

доктор філософських наук, доцент кафедри менеджменту організації та управління проектами Інженерного навчально-наукового інституту імені Ю.М. Потебні, Запорізький національний університет

КРЕАТИВНЕ МІСТО ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження у тому, що ми живемо в умовах постійних викликів та змін, які відбуваються в усьому світі та у кожному місті. Тому креативність слід використовувати для того, щоб досягнути змін у світогляді, способі мислення, що структурують наш світ і якими ми керуємося у своєму житті, змін у самому місті. Хотілося б жити у місті, яке розвивається на наших очах, з я якою б не хотіла б від'їжджати молодь, а проводилися зміни на всіх рівнях міського життя. Розвиток міста – це не тільки архітектура, землекористування, геодезія, топографія, оцінка нерухомості, будівництво та інший менеджмент, це мистецтво, яке охоплює всі види креативу.

Метод стратегічного планування дозволяє людям мислити творчо та незвично, щоб зробити місто життєздатнішим, комфортнішим, розвинутішим, керуючись людською уявою та талантом. Для аналізу креативного міста слід використовувати комплексну стратегію, яка виходить далеко за рамки архітектури і проектування, яку можна порівняти з урбаністичною генною інженерією за складністю і масштабами. Тим більше, що виклики сьогодення пришвидшили розвиток цифрового світу, цифрові інструменти з їхнім потужним потенціалом змінюють міста, суспільство, суспільне життя, способи комунікації і контакти, економіку, культурне життя, культурні інституції.

Ми перебуваємо у процесі глобальних змін усього світу – правових, політичних, економічних, змінюється інфраструктура цифрового міста, в основі якої інформаційно-комунікаційні технології. Міста повинні відродити свою лідерську роль, інтелектуальні та творчі ресурси, відновити самобутню культуру, а для цього повинні з'явитися лідери та організації, які розробляють план змін чи траєкторію стратегії розвитку. Для досягнення мети потрібні лідери, команда односторонців, зв'язок з громадою, налагодження по стійких зв'язків з громадським сектором, комерційним, науково-освітнім, владою. Саме таке партнерство допомагає вибудувати гнучкість, виробити план змін, щоб місто стало креативним, а для цього по-новому оцінити можливості міста, залучити потужні соціальні медіа, інтерактивні платформи. У часи змін кожне місто має запитати себе: «В чому роль і призначення мого міста?».

Питання креативного міського простору об'єднує тріаду: 1) креативність; 2) культуру; 3) дослідження питань міської трансформації. Тільки зрозумівши історію, культуру, ДНК та активи міста, можна оцінити його потенціал. Сприяння цілям сталого розвитку – одна з нагальних проблем міста, а для цього

необхідно створити економічні умови, колективну уяву містян, щоб знайти приховані ресурси, сформувані нове мислення й світогляд, інтегрувати культуру творчості, генерувати різноманітні опції та ідей. Урбаністична креативність потребує реалізації мети, призначення й етичних рамок, щоб стати стійкішим у реалізації своєї місії, а для цього влада повинна бути соціально відповідальною перед своїми містянами з необхідністю застосування людиноцентристського світогляду. Наразі динаміка поточної економічної ситуації – матеріально експансивна, соціально-роз'єднувальна й екологічно ворожа. Тому повинен бути вироблений спеціальний етос міста, наповнений інноваціями, технологіями, креативністю. Місто повинно стати хабом для тразакцій, обміну ідеями, знаннями, послугами та потенційно креативними можливостями, позитивним ставленням до різноманіття, лабораторією пошуку і вирішення проблем, яке б сприяло більш відкритому стилю управління, у якому б розквітали новаторські ідеї та проекти.

Принцип креативності об'єднує всі прогресивні ідеї, визначає перспективи, підкреслює глибше розуміння динаміки та драйверів культури, змінює відчуття міста та шляхи, якими воно прямує в облаштуванні свого простору. Ідея громадської креативності при цьому є критично важливою, яка означає здатність генерувати всі ідеї для облаштування свого життя у місті, використати можливості для переформатування образу і стилю життя, переоцінити цінності, визначити спосіб мислення жителів міста. Головна мета креативності – це творення міського простору, в якому повинні поєднуватися антропологічні, психологічні, технологічні, економічні знання. Креативність повинна стати гнучким, багатограним ресурсом, щоб впливати на культуру міста, яка перетвориться потім на інновації, а для цього слід використовувати і дизайн, і менеджмент, і цифровізацію, які можуть змінити міський простір. Культурні ресурси міста – це сировина міста, його цінності, культурні налаштування, що входять у поняття «культурне планування міста». Проте в місті повинна розвиватися і креативна економіка, яка повинна включати такі ідеї, як місто науки, місто інновацій, зелене місто, розумне місто, місто культури.

Діджиталізація – це ключовий момент креативного міста, яке реалізує всі ці ідеї. Головний двигун міста – це його здатність утримувати кваліфікованих, талановитих та творчих людей, це інвестиція в майбутнє процвітання міста, а для цього слід переосмислити вигляд, привабливість і атмосферу міста. Важливим чинником урбаністичного успіху міста є багате громадське життя міста, добре транспортне сполучення. Креативність розглядають як нову валюту чи новий ресурс, як важливий капітал, під яким розуміють потенціал та енергію. Адже, мріючи творчо, ми відкриваємо багато нових ресурсів і можливостей, а для цього потрібна критична маса різних активностей. Креативне місто – це простір, який еволюціонує, де домінує не тільки «інженерна культура», але й культура цифрова, алгоритмічна, екологічна, економічна, політична, соціальна.

Мета програми креативних міст – зробити їх людиноцентричними з відповідними правами і обов'язками, що передбачає використання потенціалу людей, майбутнє їх випробування, що може привести до міського успіху. Воно включає: економічний потенціал; ринкові перспективи; інфраструктура; людські ресурси; постачальники ноу-хау; якість життя; логістика; сайти; ідентичність та

імідж спільноти, бізнес-культура, знання та технології. Міський потенціал повинен стати концептом сили тяжіння, яка поєднує оцінювання інфраструктурних та соціальних чинників з економічною, соціальною, культурною та екологічною перспективою. Сила тяжіння розглядає місто ззовні і зсередини через призму сприйняття та обчислювальних чинників.

Критерії успішного міста: критична маса, ідентичність та визначальність, інноваційний та творчий потенціал, різноманіття, доступність, гарантія та безпека, зв'язок та синергія, конкретність, організаційний потенціал, лідерство. Кожен із цих елементів оцінюється цілісно, так як оцінюються таланти, зв'язки, інновації, особливості. Наприклад, індекс інноваційних міст, який започатковано у 2006 році, розглядає три головні параметри: 1) мережеві ринки, які оцінюють потужність міст, а також зв'язки на світових ринках; 2) людська інфраструктура, яка включає апаратні та програмні питання масових перевезень та доріг, фінансів, юриспруденції, телекомунікації та університетів; 3) культурні переваги, які вимірюються мистецькою спільнотою, громадськими організаціями, музеями, музичними подіями, медіа і навіть політичними протестами. Деякі з них фокусуються навколо економічного успіху міста чи глобальних зав'язків, інші намагаються оцінити успіх міста з точки зору його життєздатності, якості життя чи перспективи інноватики. Самі по собі рейтинги сьогодні стали інструментами конкуренції (наприклад, Сінгапур).

Щодо вимірювання креативності, то існують різні її види: 1) вимірювання індивідуальної креативності; 2) вимірювання креативності організацій; 3) вимірювання креативності міст та регіонів; 4) вимірювання креативності екосистеми. Важливу роль відіграє використання трьох індикаторів: 1) креативного навчання; 2) самовираження; 3) толерантності. Найкращі показники творчості та дизайну демонструють лідери інноватики - Фінляндія, Швеція, Німеччина та Данія. Ключовими питанням у вимірюванні показників міст є природа наявних даних: 1) відносна важливість суб'єктивних та об'єктивних, кількісних та якісних показників; 2) порівняння даних різних міст; 3) пропорція та ступінь вимірюваного атрибуту; 4) специфічність локального контексту; 5) оцінка даних. Тому виділяються такі критерії привабливого міста: 1) самобутнє місце та затишна пристань; 2) місце поєднання та об'єднання; 3) місце можливостей; 4) місце навчання; 5) місце натхнення; 6) місце, що зважає на людські цінності у будь-якій великій ініціативі, за яку береться.

Додонов Роман Олександрович

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, Київський університет імені Б. Грінченка

«ВІЙНИ В УКРАЇНІ НЕ БУЛО»: ІМАЖЕНЕРІЯ В ГІБРИДНИХ ВІЙНАХ

Дискурсивне управління соціальною реальністю передбачає конструювання семантики, за допомогою якої ця реальність описується. Вітгенштайнові «мовні ігри» несподівано знайшли свій прояв у маніпулюванні свідомістю – в царині ідеології та пропаганди. Відомий вислів «ми не лише говоримо так як думаємо, але й думаємо так, як говоримо» набуває нового сенсу: запропонуй людині певний тезаурус – і вона побачить світ крізь бажану призму.

Дискурсивні практики перетворюються на інструмент імажинерії, тобто процесу продукування образів світу.

Неологізм «імажинерія» походить від поєднання англійського “*imagine*” – уявляти, вигадувати, фантазувати і французького “*ingenierie*” – розробляти, винаходити. Авторство терміна приписують Волту Діснею, який створив цілу індустрію уявлень. Водночас імажинерія використовується як сенсорна техніка розкриття власного потенціалу, за допомогою якої особистість усвідомлює як вона має діяти і чого бажає досягнути. Наприклад, спортсмен, музика чи кіноактор намагаються завчасно уявити результат своїх дій. Свій виступ вони починають вже після того, як вони внутрішньо вже прожили, відчули його в деталях. Це дарує так необхідну для успіху впевненість в собі, в правильності вибору засобів досягнення мети.

У дещо іншому контексті, наближеному до поняття симулякрів, слово «імажинерія» вживає Жан Бодрійяр. У своїй відомій праці «Війни у Затоці не було» він писав: «Певна ілюзія прогресу була в момент появи в фільмах звуку, згодом – кольору, з кожним етапом цього розвитку ми все більше віддалялися від інтенсивної імажинерії образу. Чим більше, як нам здається, ми наближаємось до реальності (або достовірності), тим далі ми від неї віддаляємось, тому що її не існує. Чим більше ми наближаємось до реального часу події, тим більше ми впадаємо в ілюзію віртуальності. Упаси нас Боже від ілюзії війни» (курсів мій – РД) [1].

Бодрійяр розрізняв справжню і уявну війну. Перша відбувається насправді, результатом її є людські жертви і руйнування, друга – картинка, яку пропонує телебачення. Аналізуючи війну в Перській Затоці 1991 року, Бодрійяр визнає жорстокість бойових дій, загибель мирного населення, але піднімає питання про інтерпретацію цих подій. Чи можна порівнювати те, що насправді сталося, з тим, що було продемонстровано? Все, що на Заході відомо про ту війну, є продуктом пропаганди. Подана ЗМІ інформація була вичищена, стилізована, спотворена за допомогою симулякрів. Полемізуючи з Полем Вірільо, який наполягав на «ескалації Апокаліпсиса», Жан Бодрійяр констатував «безкінечну віртуалізацію війни». При цьому обидва мислителі визнавали розвиток війни в обох напрямках. «Так само як невідворотно програмується ескалація війни, – констатував Ж. Бодрійяр, – невідворотним є й її не-буття – війну закоротило між двома крайнощами: інтенсифікацією та апотропією. Одночасно війна і не-війна, її розгортання і саспенс, з рівною ймовірністю, як зниження напруги, так і її крайне нарощування. ...обидві гіпотези – апокаліпсис реального часу і чиста війна, в якій віртуальне переважає над реальним, – знаходять своє одночасне підтвердження, в одному ж просторі-часі, і невпинно продовжують одна одну. Це означає, що простір події перетворився на гіперпростір багатократного переломлення, а простір війни одночасно став неевклідовим. Ймовірно, ця ситуація залишиться без розв'язання, а ми залишимося у невирішеності війни, невирішеності, викликаної буйством фантазії двох протилежних позицій. М'яка війна і чиста війна обидві брешуть» [1].

Імажинерія, на яку звернув увагу французький філософ, не є таким вже новим феноменом для історії війн. Мислителі здавна помітили величезний розрив між тим, як війна подавалася на картинах художників-баталістів, і зовсім

«неестетичними» стражданнями, каліцтвами, руйнуваннями і смертю, які незмінно супроводжували її в дійсності. Але ось парадокс: чим досконалішою ставала зброя, чим більше життів вона здатна була забрати, тим більш піднесені почуття вона викликала в віртуальній уяві про війну.

Розрив між «бути» і «здаватися» не лише не був подоланий в сучасних концепціях війн, але навпаки – возведений в принцип. Образ політрука часів Другої світової, який читає бійцям листівку із закликом краще бити ворога, сьогодні замінює образ «журналіста», здатного організувати артилерійський обстріл мирного поселення заради гарних кадрів – із звинуваченням в цьому ворожої сторони.

Військова наука в повній мірі оцінила значущість (дез)інформації в постіндустріальну епоху. Чисельні концепції «конфлікту низької інтенсивності», «нерегулярної», «виродженої», «неконвенційної», «мережевоцентричної», «нелінійної», «змішаної», «асиметричної», «сурогатної» війн, «війни-трансформера», «війна-мотрійки», які накриваються парасольковим поняттям «гібридна війна» [2, с.108], мають спільну ознаку: інформаційно-маніпулятивний вплив на свідомість супротивника прирівнюється в них до зброї масового враження.

Арсенал гібридних війн виходить далеко за межі звичайних військових заходів. Він включає в себе масовану пропаганду цінностей агресора; цілеспрямовані і системні дії з дестабілізації ситуації в країні противника; узгоджені дипломатичні, ідеологічні, економічні впливи; шпіонаж; моральний тиск, включаючи повідомлення про мінування об'єктів інфраструктури, терористичні акти, злочини, катастрофи тощо; залякування і шантаж, введення в оману і підкуп посадових осіб; штучне нагнітання політичного напруження й активності опозиції; свідоме викривлення інформації, виробництво фейків; кібератаки і ще багато прийомів, які не є суто військовими. Попри помітне різноманіття всі вони спрямовані на зміни ціннісно-смыслового ядра соціуму. Зародити у супротивника сумніви в справедливості та доречності його дій, дискредитувати військове командування, делігітимізувати чину політичну еліту, підірвати довіру до звичного соціального порядку і, як наслідок, волю до опору – ось кінцеві завдання подібних заходів.

Імажинерія в гібридних війнах виконує функції міфотворчості. Симулякр війни апелює до історичного досвіду суспільства, маніпулює історичною пам'яттю, звертається до ідентичності, до минулих війн із пропозицією «взяти реванш», «переграти», щось «виправити» в минулому.

Мері Калдор, авторка цікавого дослідження еволюції сучасних збройних конфліктів [3], наводить свої спостереження щодо віртуалізації війн на Балканах: «Фактично сербська громадськість пережила віртуальну війну задовго до початку реальної – віртуальну війну, що заважала відрізнити реальність від вигадки, так що війна стала певним континуумом, де в один і той же феномен склалися битва на Косовому полі 1389 року, Друга світова війна і війна в Боснії. Девід Ріфф описує звичайну практику, коли солдати з боснійських сербів, цілий день обстрілювали Сараєво з довколишніх пагорбів, дзвонили потім в місто своїм друзям-мусульманам. Через психологічний дисонанс, сформований цією віртуальною реальністю, така суперечлива поведінка, що виходила за звичні

межі, мала для солдатів абсолютний смисл. Вони стріляли не по своїм особистим друзям, а по туркам. «Ще до кінця літа, – говорив Ріффу один з солдатів, – ми виженемо турецьку армію з міста. Так само, як вони вигнали нас з Косова поля в 1389 році. Там був початок панування турків на наших землях. Тут буде його кінець, після всіх цих жорстоких століть... Ми, серби, рятуємо Європу, нехай навіть Європа і не цінує наших зусиль» [3, с.99-10].

Таким чином, продуктом історичної імажинерії стає викривлений образ ворога, якому приписуються найнегативніші риси узагальненого злодія всіх часів. Якщо для радянських людей уособленням Зла є гітлерівці, то саме з ними росіяни уможливно готуються воювати. І дарма, що вони спізналися на 80 років. У сучасному російському суспільстві штучно підтримувався підвищений рівень ненависті до ворогів – чи то минулих, чи то майбутніх. Готуючись до «визволення» українців від нацистів, російські пропагандисти заздалегідь готували ґрунт: тема «Великої вітчизняної» не зникла з екранів телебачення, інтернет-сторінок і газетних шпальт; гіпертрофовано, в дусі «победобесія» відзначався День Перемоги 9 травня; постійно транслювалися радянські кінострічки про війну; популярною темою для обговорення є проблеми пам'ятників, військових поховань, діяльності пошукових груп [4, с.110]. Паростки, що зросли на цьому ґрунті, – це ототожнення сучасної путінської Росії зі сталінським СРСР, колективного Заходу – з фашистами, України – з бандерівцями. Не випадково одним із завдань походу на Київ Путін проголосив «денацифікацію»...

Важливим моментом імажинерії в гібридній війні є розрізнення інформації, що подається для зовнішнього та внутрішнього користувача. Неповні, суперечливі та відверто фейкові повідомлення в умовах обмеженого доступу до Інтернету призводять до того, що пересічний росіянин не сприймає війну в Україні як щось трагічне; для нього це вистава, шоу, спортивні змагання на кшталт футболу, де дві команди-армії вирішують – хто сильніший. Така «несправжність», навіть карнавальність телевізійної обертася запереченням новин про вбитих і поранених російських військовослужбовців, про втрати військової техніки, низьку підготовку особового складу російської армії. Лише у незначної меншості населення, які зберегли здатність до критичного мислення, виникає когнітивний дисонанс від нестиківки реального стану справ і віртуального образу цієї війни. Абсурдність офіційних пояснень «неочікуваних труднощів» російських військових в Україні перебільшує хіба що абсурдність причин, задекларованих В.В. Путіним в якості мети цієї авантюри.

Цілком можливо, що рішучий опір українців посприяє тому, що російський похід 2022 року незабаром буде «викреслено» з суспільного дискурсу. В кращих оруеловських традиціях росіяни про нього або взагалі не будуть пам'ятати, або побудують відретушований віртуальний образ війни, якій більш пасує національній самосвідомості великої держави. Про те, що таке технічно можливо в сучасному світі, розповідає голлівудська комедія «Хвіст крутить собакою» (“Wag the Dog”, 1997). Здавалось би, вигадати війну в далекій маловідомій країні для врятування рейтингу президента – це апогей цинізму імажинерії. Втім ні, виявляється можна пробити і це дно, наказавши підмінити слово «війна» словом «спеціальна операція», а удари крилатими ракетами по багатомільйонним

мирним містам – «демілітаризацією» та «денацифікацією». Чи не для цього це робиться, щоб незабаром сказати: «Війни в Україні не було»?

Список посилань

1. Jean Baudrillard. The Gulf War Did Not Take Place. Bloomington: Indiana University Press, 1995: 87 p.
2. Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія. Під. заг. ред. Р. Додонова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017: 412 с.
3. Kaldor Mary. New and Old Wars. Organised Violence in a Global Era. Third Edition. Cambridge: Polity, 2012: 224 p.
4. Додонов Р. Конфлікт на Сході України у дзеркалі соціально-філософської рефлексії: монографія. Вінниця: ГЛОБУС ПРЕСС, 2016. 200 с.

Кривошеїн Віталій Володимирович

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології, Дніпровський національний університет імені О. Гончара

ФОРСАЙТ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Термін «форсайт» (від англ. foresight – погляд у майбутнє) було запропоновано відомим письменником-фантастом Гербертом Веллсом: у 1902 році, виступаючи на спеціальному зібранні в Королівському інституті в Лондоні з промовою «Відкриття майбутнього» [7], він наголошував, що майбутнє можна і потрібно досліджувати науковими методами, а у 1930 р. навіть запропонував започаткувати особливу спеціальність – «професор передбачення», який, подібно історик, аналізуватиме й знаходитиме використання майбутнім технологічним відкриттям [2, с. 78].

Проте інституціоналізація форсайту припадає лише на 1950-і роки, коли палітра методів передбачення майбутнього була суттєво доповнена методами форсайт-досліджень. Провідну роль в цьому процесі відіграла практична соціологія, а саме опитування експертів методом Дельфі, яке вперше було застосоване у 1953 р. фахівцями відомої американської «фабрики думки» RAND Corporation, які займалися стратегічним військовим плануванням [1].

На сучасному етапі розвитку форсайту вчені наголошують, перш за все, на його проєктивній сутності. Так, Ян Олівер Шварц акцентує увагу на тому, що форсайт є, перш за все, діяльність, яка спрямована на (1) критичне мислення стосовно довгострокового розвитку; (2) проведення дискусій щодо такого розвитку задля створення широкої представницької демократії; (3) формування майбутнього шляхом впливу на державну політику [6, р. 241-242]. Тобто футуролог наголошує на тому, що форсайт – це не просто передбачення майбутнього (що відноситься до пошукового прогнозування), а він спрямований на формування майбутнього і залучення для цього держави (що відноситься вже до нормативного прогнозування).

Маркус Бассей фокусує свою увагу на проєктивній природі форсайту. Зокрема, він зазначає: «Фундаментальний принцип форсайту виходить з установки, що уявлення про майбутнє керують нашими поточними діями. Тим самим теперішнє співвідноситься з концептуальним простором майбутнього, що

акцентує увагу на неіснуючому контексті, спонукає вийти за межі швидкоплинних інтересів і сприяє, у підсумку, формуванню розширеного уявлення про перспективи розвитку. Отже, бачення майбутнього може стимулювати вироблення стратегій та плану превентивних заходів» [4, р. 4]. Тим самим зазначається, що соціальне майбутнє має насамперед будуватися, а дослідницька діяльність виконує допоміжну функцію виявлення та аналізу наявних ресурсів та інструментів, включаючи опис не лише їхнього поточного стану, а й можливих ефектів того чи іншого їх застосування. Цей перехід від прогнозування до проектування знаходить особливо наочне відображення у методі побудови дорожніх карт й у самих дорожніх картах як результатах форсайт-діяльності.

Проектна діяльність являє собою роботу з можливим майбутнім і передбачає представлення бажаного фрагмента майбутнього (майбутнього об'єкта) тут і тепер, його специфікацію, що виникає в ході вирішення питань, яким повинен бути об'єкт, щоб відповідати поставленим цілям, які з наявних ресурсів дозволять його створити, як саме має відбуватися процес створення. По суті, проектування – це виготовлення деякого об'єкта у подумці (як в понятійному, так і в образному варіанті) та мові (вербально), а також за допомогою інших знакових засобів, що передує процесу реального виготовлення як втілення думки (ідеї) на практиці. У цьому сенсі проєкт – це модель, або прототип, майбутнього об'єкта, а, отже, він імпліцитно містить план дій, тобто що потрібно зробити, щоб модель стала реальністю. В англійській традиції ці дві форми проектування чітко розведені, тоді як в українській традиції вони не розрізняються (лише контекстуально).

Коли говорять про образ майбутнього об'єкта та розробку цього образу, використовують поняття «design», а коли йдеться про обмежену в часі систему дій (заходів), націлену на створення якихось нових об'єктів, властивостей, ситуацій, то говорять про «project». Так, проєкт як project визначається як «тимчасове підприємство (endeavor), яке здійснюється з метою створити унікальний продукт, послугу або результат» [3, р. 1], а проєкт як design визначається як певний вид діяльності – як зауважував Герберт Саймон, «кожен, хто виробляє послідовність дій, націлених на зміну існуючих ситуацій у бажані, займається проектуванням (designs)» [5, р. 111].

Відповідно, соціальний дизайн (social design) або соціальна інженерія – це цілеспрямоване перетворення навколишнього соціального світу, що регулюється нормами практичної ефективності та корисності і спирається на практичне знання, яке набуває контекстуального та локального характеру. У широкому значенні соціальне проектування можна розглядати як етап у конструюванні певного майбутнього соціального функціоналу. Носієм цього функціоналу можуть бути власно соціальні об'єкти (громадські організації, послуги, соціальні норми, а також нормуючі соціальні відносини програми та документи юридичного характеру тощо), культурні об'єкти (етичні норми та принципи, цінності, ідеали та їх відображення у формі ідеології, масових настроїв, громадських думок), технічні об'єкти, що виконують деяку соціальну функцію (нові засоби комунікації, транспортування, нові матеріали тощо), а також природні об'єкти, які включені до певної системи господарських або дозвільних

процесів, і громадські заходи. Отже, соціальне проектування існує не лише автономно, а і у складі більш широкого кола проектних завдань.

Виходячи з вищезазначених обставин, форсайт доцільно розглядати як форму проектування як у значенні «design», так і у значенні «project». У першому випадку форсайт є практикою роботи з майбутнім як продуктом сьогоднішніх рішень, як із тим, що треба побудувати у голові, щоб потім побудувати у реальності. У другому випадку форсайт є проектуванням, яке має ефект безпосереднього конструювання соціального.

Розглядаючи форсайт в комплексі обох складових соціального проектування, необхідно підкреслити, що він не лише підпорядковує прогнозу складову планово-проектній, а й програмує діяльність з реалізації запланованого результату. Отже, ланцюжок «прогноз – проект – план» має бути доповнений програмним компонентом, де розписані не лише кроки, а й ті, хто їх робитиме. Тим самим у рамках форсайту налагоджується взаємодія між учасниками процесів соціального проектування, вибудовуються нові комунікативні простори та нові схеми спільної діяльності, формуються нові етичні норми та ідеали, масові настрої, громадська думка та ідеологія. Тобто йдеться вже не про «design», а про соціальну інженерію. По суті, форсайт-проекти є лабораторіями соціальних ноу-хау та комунікативних інновацій, які «випускають» конкретні досвідні «зразки».

Таким чином, форсайт виступає на практиці і як соціально-проективна діяльність (соціальний дизайн), і як соціальна інженерія, і як соціально-комунікативна технологія.

Список посилань

1. Кривошеїн В.В. Дельфі як базова форсайт-технологія соціально-політичної ризикології. Грані. 2017. Т. 20, № 7 (145). С. 57-64.
2. Рудакевич О., Біскуп В. Особливості використання форсайту в передбаченні та розв'язанні проблем у соціальній сфері. Соціологічні студії. 2015. № 2 (7). С. 77-83.
3. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide). 7th Edition and The Standard for Project Management. Pennsylvania: Project Management Institute, 2021. XXI, 589 p.
4. Bussey M. Concepts and effects: ordering and practice in foresight. Foresight. 2014. Vol. 16 (1). P. 1-16.
5. Simon H.A. The Sciences of the Artificial. 3rd edition. London: MIT Press, 1996. 231 p.
6. Schwarz J.-O. Assessing the future of futures studies in management. Futures. 2008. Vol. 40 (3). P. 237-246.
7. Wells H.G. The Discovery of the Future. New York: B.W. Huebsch, 1913. 61 p.

ЕТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В екстремальних умовах військової агресії проти України національна безпека виявляється щільно пов'язана з внутрішньою моральною соціально-психологічною згуртованістю вітчизняного суспільства, зі здатністю до мотивованої активної співпраці, громадською довірою до системи органів державної влади та місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб і співробітників. Відповідно до цього актуалізується завдання із налагодження етичної інфраструктури публічного управління як сукупності інституційних рамок та процедур, завдяки яким публічно-управлінські відносини повинні здійснюватися між всіма учасниками у режимі взаємного морального стримування.

Мета цієї доповіді – проаналізувати причини слабкості етичної інфраструктури публічного управління та визначити шляхи її розвитку в Україні.

На макрорівні слабкість етичної інфраструктури публічного управління зумовлена транзитивним статусом українського суспільства та пов'язаними з цим всіма негативними явищами: соціально-економічною кризою, деформованою структурою власності («власність лише як споживання» та ін.), аморфністю громадянського суспільства та зневірою в позитивному соціальному майбутньому. На мікросоціальному рівні все це призводило до деформації трудових колективів органів влади, виникнення корупційних угруповань та руйнування морально-етичних цінностей в свідомості публічних службовців та суспільства за схемою: «когнітивний дисонанс – зміна цінностей – закріплення стереотипів». Як наслідок, утворювалися сприятливі умови для зростання внутрішньої слабкості суспільства та зменшення можливостей адекватно відповісти на актуальні соціально-економічні та зовнішньополітичні виклики. Тобто виникла своєрідна трясовина нескінченного «інферно», на кожному колі якого відбувається рух до деградації та загибелі.

Вихід із цієї проблемної ситуації, на нашу думку, пов'язаний із комплексом позитивних дій, спрямованих на формування всіх компонент етичної інфраструктури публічного управління: політичної волі, законодавства, етичних кодексів, координуючих органів, механізмів звітності та моніторингу, інституцій професійної соціалізації.

Поступальна демократизація політичної сфери, активізації громадянської самоорганізації населення (підйоми – події українських майданів 2004 та 2014 рр.) визначала консолідацію політичної волі із реалізації стратегічних соціально значущих запитів українського суспільства щодо розвитку публічно-управлінських відносин на засадах взаємної поваги, доброчесності та прозорості.

Як наслідок, був запущений процес законодавчої імплементації передових європейських етичних стандартів публічної служби [3; 4]. Зміни у законодавстві (антикорупційні норми, декларування, доступ до публічної інформації та ін.), своєю чергою, відкривало шлях для стрімкої кодифікації галузевих стандартів

публічно-управлінської діяльності, їх впровадження на різних ланках, посилення координаційної місії Національного агентства України з питань державної служби та ін. [1; 2]. Разом із цим введення нових формальних організаційно-правових норм часто-густо випереджало готовність трудових колективів до роботи за новими правилами. Так чи інакше, лишається актуальною проблема подолання відстані між формальними юридичними приписами і внутрішньою світоглядно-моральною позицією публічного службовця, між офіційними організаційними рамками та неформальною груповою динамікою.

Важливий чинник такого розходження – складна соціально-економічна ситуація, низький рівень добробуту, бідність широких верств населення і зокрема публічних службовців. Відтак наявні передумови для домінування матеріалістичних ціннісних орієнтацій та виникнення ексцесів індивідуального або групового (корпоративного) егоїзму у системі публічно-управлінських відносин. Тобто економічна бідність стимулює вихолощення глибоких соціально значущих, духовних мотивів, звужує соціальні перспективи, що, своєю чергою, зумовлює кризу довіри, послаблює здатність до злагодженої суспільної співпраці, а, відтак, знов породжує економічну бідність.

На нашу думку, вихід із цього зіпсованого кола вимагає, крім, зазначених вище політичних і організаційно-правових кроків, рішучих змін в сфері освіти як форми професійно-громадської соціалізації учасників вітчизняної системи публічного управління. Йдеться, насамперед, про збільшення уваги до філософсько-етичної підготовки як громадян, так і посадових осіб органів влади. Деідеологізація та спеціалізація освіти, у тому числі, управлінської нерідко, нажаль, на практиці означала та означає і сьогодні скорочення кількості годин на вивчення філософії та етики. У той же час це унеможлиблює імплементацію передового міжнародного досвіду філософсько-етичної освіти як інтегральної ланки управлінської та громадської освіти [5], а відтак гальмує процес формування етичної інфраструктури публічного управління.

Резюмуючи викладене, відзначимо, що збереження або збільшення дистанції між сформованими офіційно ухваленими етичними стандартами вітчизняного публічного управління та його неформальними практиками в сучасних надзвичайних умовах складає загрозу для національної безпеки України. Відповідь на неї вимагає від продовження праці над зміцненням всіх складових етичної інфраструктури публічно-управлінської діяльності на рівні відповідних політик, законодавства, інституцій професійно-громадянської соціалізації, у тому числі за рахунок розвитку філософсько-етичної складової освітніх програм для публічних службовців і громадян. Власне тут виникають завдання щодо визначення їх оптимального змісту та дидактичного формату, вирішення яких складає перспективу для наукових досліджень.

Список посилань

1. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, затверджені наказом Нацдержслужби України від 05.08.2016 № 158;
2. Закон України «Про запобігання корупції» у редакції від 24.09.2020;

3. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, видавник ООН, від 23.07.1996;
4. Рекомендація № R (2000) 10 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців (прийнята Комітетом міністрів на 106 сесії 11.05.2000);
5. Droit Roger-Pol (1995). Philosophy and democracy in the world. A UNESCO survey. Foreword by Federico Mayor. Translation by Catherine Cullen. Paris: UNESCO Publishing, 1995. 193 p.

Скворець Володимир Олексійович

доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціології, Запорізький національний університет

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ВІЙНИ

Процес трансформації пострадянського українського суспільства значно послабив здатність соціо-історичного організму України зберігати свою цілісність. На рівні вищих органів державної влади ніхто не переймався проблемою збереження цілісності українського суспільства. В країні діє низка державних академічних установ соціально-гуманітарного профілю, а також недержавних мозкових центрів, здатних попереджати про загрози, але правлячий клас України виявився нездатним адекватно сприймати реалії та процеси, що несуть загрозу цілісності суспільства, і не допустити війни. Політичні сили, приведені до влади Євромайданом, зіштовхнулися з такими подіями як анексія Росією Криму та розгортання сепаратистського руху на Донбасі. Вісім років збройного протистояння між українською владою і самопроголошеними ДНР/ЛНР не привели до поновлення територіальної цілісності України. Розгортання воєнних дій Росії в Україні зумовило необхідність пошуку відповіді на виклики війни.

Мета статті – аналіз зумовлених війною викликів, що впливають на цілісність українського суспільства.

Війна відіграє роль дуже деструктивного чинника в житті суспільства, оскільки супроводжується загибеллю та каліцтвом людей, руйнуванням не лише будівель, але й людських душ, негативно впливає на долю людей, сімей, соціальних груп, спільнот, народів і цивілізацій. Ведення сучасних війн ускладнюється їхнім гібридним характером. Науковці зазначають, що у гібридній війні реалізується принцип єдиного центру керування (штабу) звичайних та іррегулярних сил, що включають інформаційні, терористичні та кримінальні елементи. Одночасне й адаптивне застосування поєданого набору інструментів формує нову якість управління, що забезпечує координацію військових і невійськових засобів ведення воєнних дій [2, с. 33]. У такій війні основним об'єктом впливу ворогуючих сторін є люди, соціальні групи, спільноти, суспільство в цілому.

М. Шульга розглядає суспільний виклик як «усвідомлену суспільно-історичну чи велику суспільну проблему, що потребує відповіді у даний час – осмисленої реакції суспільства, держави та її інститутів, для свого вирішення. ... Нездатність соціуму дати відповіді на виклики або спроба уникнути відповідей

створюють суспільну небезпеку. Поняття небезпеки означає будь які явища, процеси, події, цінності, які проявляються з певною часткою вірогідності і які здатні завдати шкоду, збитки, травму, руйнування, деформацію, як на рівні суспільства в цілому, так і окремих його інститутів, груп, особистостей» [4, с. 187].

Основний виклик сучасної гібридної війни полягає в боротьбі сторін за душі людей, бо перемоги і поразки в ній визначаються за цим критерієм. У війні дуже важливу роль відіграють такі види зброї як зброя фізичного ураження, зброя масового ураження (ядерна, біологічна, хімічна, генно-етнічна, наркотична), економічна (фінансова) зброя, але доля такої війни вирішується зброєю більш високого порядку. Серед основних засобів соціального управління виділяються засоби інформаційно-психологічного впливу, до яких відносять такі види зброї як фактологічна (ідеологічна), хронологічна, інформаційна, організаційна та модельно-організаційна.

Другий виклик гібридної війни полягає в тому, що це не просто протистояння армій, це протистояння соціоісторичних організмів, у якому кожна соціальна система виявляє свої сильні та слабкі сторони. Здатність такої системи забезпечувати для кожної людини безпечні та сприятливі для самореалізації умови життєдіяльності знаходить відображення в процесах відтворення і трансформації соціуму як органічної цілісності.

Критерієм збереження цілісності кожного соціуму є його здатність до самовідтворення. Е. Гідденс вбачав завдання соціології в дослідженні балансу між соціальним відтворенням і трансформацією. Соціальне відтворення показує, яким чином суспільство «підтримує своє життя», трансформація означає зміни, до яких схильні суспільства [1, с. 32-34].

Дослідження здатності до соціального відтворення в пострадянській Україні відобразилося в концепції життєустрою народу (В. Скворець) і концепції соціальної матриці (М. Шульга). Життєустрій народу – це поняття, що позначає історично утворений порядок взаємозв'язку людини, природи і суспільства, що забезпечує інтеграцію суб'єктів життєдіяльності в певний соціоісторичний організм і відтворення останнього як органічної цілісності, яка ґрунтується на процесах, що включають відтворення людини, економічної системи, соціальної структури, політичної системи, техносфери, соціокультурної сфери та способу життя соціальних суб'єктів.

Соціально-історичний організм – це конкретне суспільство, яке являє собою відносно самостійну одиницю історичного розвитку, локалізовану в просторі та часі, що займає певну територію і підпорядкована одній публічній владі. Соціоісторичні організми є головними, первинними суб'єктами історії і основними об'єктами історичного дослідження [3].

Соціальна матриця розглядається як базисна структура соціальних відносин, які забезпечують даний тип існування суспільства або його спосіб життя. В ній втілені засади соціального порядку даного суспільства. Матриця являє собою приховану парадигму принципів діяльності та мислення, форму реакцій, що спираються на колективні міфи і традиції. Вона є результатом тривалої еволюції певного соціального організму, формується під впливом багатьох факторів природного і соціального середовища. Матриця постає

глибинною основою стійкої системи практик суспільства, які забезпечують відтворення останнього в природному та соціальному середовищі. Соціальна матриця включає в себе модель ставлення до навколишнього світу, способи і форми його освоєння, що історично склалася в даному суспільстві. На основі усталених соціальних практик формується картина світу, уявлення про головні риси світопорядку і розуміння сенсу відносин між його соціальними структурами. Ці уявлення та розуміння становлять ядро культури даного суспільства, яке підтримується й відтворюється протягом історичної епохи. Найбільш глибинні й життєво важливі взаємозв'язки, тобто ті, які становлять основу суспільства, які в остаточному підсумку визначають цілісність, стійкість у часі й якісне відтворення суспільства, можна визначити як соціальну матрицю в широкому сенсі [4, с. 14-15].

Елітам пострадянської України не вдалося досягти повноцінного відтворення соціуму. Вчені зробили висновки про збій соціальної матриці та незавершеність формування нового життєустрою народу.

У 2017 р. науковці Національного інституту стратегічних досліджень підготували фундаментальну працю про місце України у світовій гібридній війні [2]. Дослідники дійшли висновку, що «для України воєнна загроза з боку Росії не зникне ніколи». Визнаючи високу ймовірність масштабної війни, автори наголошують на двох принципових моментах. По-перше, в той час у випадку прямої масштабної воєнної агресії Росії шанси України вистояти були мінімальні, потенціали держав були настільки різними, що очікувати іншого було складно. По-друге, основне завдання керівництва України – створити умови, щоб не допустити такої війни [2, с. 483-484]. Визначивши концептуальну рамку нової стратегічної діяльності України, дослідники поставили питання про здатність нинішньої еліти, військово-політичного керівництва країни прийняти нову (геополітичну) реальність і мислити стратегічними, а не тактичними категоріями. Вони зазначають: «якщо еліти цього не усвідомлюють, якщо вони не здатні прийняти цю об'єктивну вимогу часу і запоруку збереження нашої країни – не стане ні самих еліт, ні країни, якою вони управляють, бо тим самим створиться вікно для тієї масштабної агресії, якій вони не зможуть запобігти і на яку не зможуть відповісти. Тож прийняття нової логіки діяльності – це не питання політичної дискусії, це екзистенційна рамка існування України, якій потрібна цілісна і новаторська стратегія боротьби з агресором» [2, с. 487]. Українські еліти не змогли знайти способи та шляхи уникнення цієї війни, в якій вирішується доля України, але напружені три місяці воєнних дій засвідчили військову міць і вмотивованість Збройних Сил України.

Третій виклик гібридної війни, як і будь-якої війни, – це залежність дій державної влади від наявності необхідних ресурсів. В умовах війни Росії проти України українська влада має підтримку США, Євросоюзу та Великої Британії. У веденні гібридної війни, крім озброєння і боєприпасів, величезну роль відіграє наявність енергетичних, продовольчих, медичних, технологічних, людських та інших ресурсів. Максимальної ефективності використання цих ресурсів можна досягти лише в боротьбі за душі людей та збереження соціоісторичного організму України.

Отже, Україна в протистоянні з Росією опинилася перед викликами, що зумовлені гібридним характером війни. Основним викликом у цій війні постає боротьба за душі людей, результати якої забезпечуються не стільки військовими засобами, скільки засобами інформаційно-психологічного впливу. Воєнне зіткнення України і Росії постає як протистояння стратегій, здатних відтворювати або руйнувати соціоісторичні організми сторін. Хід війни визначається не лише силою сторін, але й протистоянням способів ресурсного забезпечення ворогуючих сторін.

Список посилань

1. Гидденс Э. Социология. М.: Эдиториал УРСС, 1999. С. 32-34.
2. Світова гібридна війна : український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Харків : Фоліо, 2017. 496 с.
3. Семенов Ю. И. Философия истории. URL: https://scepsis.net/library/id_1065.html
4. Шульга М. Збій соціальної матриці : монографія. Київ : Інститут соціології НАН України, 2018, 234 с.

Цокур Євген Георгійович

доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології, Запорізький національний університет

Чайка Ірина Юрївна

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Сьогодні наше суспільство вчергове перебуває на зламному етапі свого існування, переживаючи найсерйозніший у цьому столітті виклик, подолання якого визначатиме не лише долю української державності, але й української нації. Гібридна війна, яку РФ проводила проти Української держави протягом багатьох років, сполучаючи її з локальною збройною агресією, постала сьогодні як повномасштабний воєнний конфлікт. Держава-агресор намагається реалізувати складну систему військово-політичних цілей, нехтуючи правилами та звичаями ведення війни, здійснюючи геноцид українських громадян, руйнуючи інфраструктуру, культурні та освітні об'єкти, провадячи акти екоциду.

Для політиків, військових діячів, науковців, дослідників-аналітиків і навіть пересічних громадян мотиви агресивної загарбницької війни Росії проти України є цілком очевидними і, звичайно, діаметрально відрізняються від проголошених керівництвом РФ та пропагандистськими рупорами сумнівних обґрунтувань нападу на незалежну державу.

Втім важливим є аналіз також і неочевидних факторів російської агресії з метою врахування і запобігання можливого їх впливу на збільшення небезпек для України в майбутньому.

Перш за все варто зазначити, що поточна воєнна стратегія РФ в Україні ґрунтується на застарілому принципі максимального використання живої сили, і ймовірно, такий підхід пов'язаний не лише з косністю стратегічного мислення військово-політичного керівництва. Незважаючи на те, що коефіцієнт природного приросту населення в Росії вже багато років є від'ємним, вона має певні ресурси для збільшення особового складу власної армії. Мова йде про окремі регіони РФ, в яких стабільно зберігається достатньо високий коефіцієнт природного приросту населення, зокрема, мова йде про Чечню (17,4), Республіку Тива (13,2), Інгушетію (13,1) Дагестан (11,3). Одночасно, зазначені російські регіони є й депресивними, дотаційними, їх мешканці мають достатньо обмежені можливості для реалізації власного трудового потенціалу і досягнення добробуту. Потенційно депресивні території з великою часткою молодого населення є джерелом великих проблем для уряду в силу значного протестного потенціалу і наявного ресурсу для його реалізації. Однак, в умовах російської автократії, яка впевнено дрейфує до тоталітаризму, існують можливості для того, щоб, з одного боку, за рахунок існування значного карального апарату придушувати спроби протесту, а з іншого, каналізувати невдоволення молодих мешканців депресивних регіонів за рахунок надання їм шансу скористатися соціальним ліфтом служби у збройних силах задля підвищення власного соціального статусу і покращення матеріального становища. Звичайно, що беручи до уваги воєнну активність РФ і відсутність орієнтації на максимальне збереження особового складу війська, в повній мірі реалізувати такі плани соціальної мобільності можуть далеко не всі військовослужбовці.

Соціально-демографічний та етнічний склад армійських груп РФ, задіяних у війні на території України, на нашу думку, є й ще одним фактором, який впливає на спосіб ведення бойових дій, що характеризуються порушенням правил і звичаїв війни, супроводжуються актами геноцида, інфантицида, гендерно обумовленого насилля, катувань, знущань тощо відносно цивільного населення.

Протягом останнього десятиліття в Росії спостерігаються загрозливий тенденції збільшення суспільної і правової толерантності до побутового, в тому числі сімейного насильства. Автократична держава, намагаючись зменшити ризики соціального вибуху, пов'язані із постійним погіршенням рівня життя, звуженням можливостей для реалізації професійних, громадських та політичних амбіцій громадян, з одного боку, збільшувало тиск органів правопорядку, на кшталт, Росгвардії, а, з іншого, каналізувала невдоволення і нереалізовану агресію в сторону сім'ї. На законодавчому рівні це було закріплено у лютому 2017 р., коли Путін підписав федеральний закон про переведення домашнього насильства із статусу карного злочину до категорії адміністративних правопорушень (декриміналізація сімейного насильства). Тобто вже протягом п'яти років в РФ офіційно толерується насильство відносно, переважно, жінок та дітей, хоча суспільна толерантність до цього злочину, особливо у нижчих суспільних шарах, налічує десятиліття, якщо не століття. Не меншим є вплив патріархального компоненту суспільної свідомості росіян, який визначає суспільний консенсус щодо припустимості підтримки очільниками різних рівнів ієрархічної системи свого статусу шляхом використання сили та насильства.

Звичайно, що носіями подібних ціннісних збочень не можуть не бути і військові російської армії, які є яскравими представниками тих самих соціальних верств. Відповідно, і жодні моральні обмеження чи хоча б страх законного покарання за психологічне, фізичне, сексуальне насильство щодо українців у агресорів, що відчують себе зверхніми відносно них, відсутні.

Отже, важливе завдання, яке постане перед всією світовою спільнотою після нашої перемоги, буде полягати, в тому числі, у ґрунтовному впливі на суспільну свідомість російського соціуму з метою гуманізації, тектонічних змін у ціннісній системі, перебудові світоглядних засад існування народу - завдання за амбітністю співставне, хіба що з подоланням досвіду нацизму у Німеччині після Другої світової війни.

СЕСІЯ І
**«СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СУБ'ЄКТА МИРОТВОРЕННЯ.
МИРОТВОРЧІСТЬ ТА МЕДІАЦІЯ У ПОБУДОВІ МИРУ»**

Модератори: *Скворець В.О. – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціології ЗНУ;*
Лепський М.А. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології ЗНУ;
Кудінов І.О. – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології ЗНУ.

Секретар секції: *Кулик М.А. – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології ЗНУ.*

Мальцев Олег Вікторович
*кандидат психологічних наук, кандидат філософських наук, керівник Одеського
регіонального відділення Української академії наук*

ПРИРОДА ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗАГРОЗ

З точки зору дослідницького підходу до вивчення природи геополітичних загроз простежується дилема методологічного вибору: яка з наукових дисциплін має в розпорядженні апарат до осмислення цього роду категорії? Ключовими «претендентами» виступають політологія, історія і психологія. Безумовно, міждисциплінарний підхід має великі переваги; проте варто відмітити, що все ж лідируючі позиції належать історичній дисципліні.

На підставі прототипологічного підходу можливо критично проаналізувати: 1) світові тенденції як відображення системного розвитку явища «глобальна загроза»; 2) частотність подій; 3) масштабування загроз.

З точки зору лінії часу, осмислюючи типологічну єдність «минуле-сьогодення- майбутнє», доцільною точкою відліку при вивченні феномену геополітичних загроз пропонується розглядати XV століття, оскільки з XV століття збереглися документи і артефакти, що дозволяють комплексно вивчати природу глобальних загроз. Більшість документальних свідчень раніше XV століття, на жаль, нерідко виступають спірними на предмет повноти і достовірності.

Отже, з моменту вибору точки відліку, головним джерелом геополітичних загроз є Імперія. Безумовно, «імперію» в якості джерела загроз рахували безпосередньо представники завойованих територій, але не завойовники. Ймовірно, єдиний історичний приклад, що представляє зразок мудрого правителя, якого підлеглі не сприймали як генератор загрози їх існуванню або посягання на спосіб життя, – це Карл V.

В якості тез опишемо базові аспекти:

– Імперська політика поширення влади є причиною виникнення глобальних загроз.

– Ядро, бо основою загрози як феномену є психологема.

– Умови для формування та з давніх часів масштабування загроз створює держава як інститут влади. Немає держави як середовища і як системи координат – немає геополітичних загроз.

– Прагнення будувати імперію співвідноситься з руховим масштабування своєї особи зовні (як осіб правителя, хазяїна, оплоту влади). Тобто мета – масштабування особи зовні.

Будь-якій загрозі світового масштабу передуює філософська ідея. Як свідчать історичні реалії, філософська ідея може походити з абсолютно різних передумов, якимось: захоплення території з метою збагачення і примноження масштабів влади; наведення ладу; релігійні мотиви, наприклад, поширення християнства та ін. Зокрема, важливим епізодом і наочним прикладом, сприяючим осмисленню природи геополітичних загроз і тактиці їх «впровадження» є християнізація Європи. Привнесення змін до способу життя завдання на межі «неможливого» без особливого силового важеля. А поширення нової релігії – якраз завдання такого рівня. Так, християнізації Європи передувало створення спеціальних умов: 1) загальна загроза європейської масштабу – а саме, епідемія чуми; 2) страшне захворювання, що забрало мільйони життів, стало «благодатним підґрунтям» для вирощування і поширення ідеї про «порятунок» (масштаби смертності були позамежними).

– Цікавий і той факт, що нерідко ті, кого «рятували», зовсім не бажали «бути врятованими» (тенденція властива не лише середньовіччю).

Мета створення геополітичної загрози – встановлення контролю і здійснення управління територією. Виникненню геополітичної загрози передуює філософська ідея, що визначає політику держави.

Філософська ідея → політика → виникає геополітична загроза

Розглянемо як приклад Першу світову війну. Ключем до створення передумов до війни і розгортання військового протистояння виступила різниця філософських ідей. Природно, не всякий раз в історії різниця ідей породить такий глобальний конфлікт. Проте в даному випадку, у «власників» філософських ідей в розпорядженні був апарат армії, тобто кіл, і силові структури, які діяли в інтересах правлячих заявляли інші цілі (наприклад, «захист і забезпечення безпеки цивільного населення», а не «встановлення нового порядку».

З іншого боку, якщо аналізувати з позиції передумов у вигляді геополітичних загроз Другу світову війну, то в даному випадку ключовими чинниками стали саме економічні. Не секрет, що за підсумками Другої Світової війни, хоча СРСР, Франція, Великобританія і інші країни блоку отримали перемогу, проте, «виграла» від цієї війни (економічно) абсолютно інша країна. Так, саме США стали «наддержавою» за рахунок Другої Світової війни. Збагачення казни Сполучених Штатів (у тому числі, за рахунок військових поставань зброї, устаткування ін.) в глобальному масштабі не відбулося б без використання чинника «світова війна» як тотальної загрози.

Відповідно, висновок: зазвичай геополітична загроза прихована; кінцеву мету частіше всього досить складно визначити і розпізнати заздалегідь.

Далі автор репрезентує результат праксеологічного осмислення природи геополітичної загрози і представляє рухово-динамічну схему реалізації геополітичних загроз:

Філософська ідея → Геополітична загроза → Причина (філософська, релігійна, економічна та ін.) → Вид загрози * Інструментарій реалізації загрози (війна, епідемія, гібридна війна та ін.) → Ресурси для реалізації // зокрема, вибір органу, який «впровадить проект» (армія, чернечий корпус, орден тощо).

Як приклад, осмислимо з позиції геополітичних загроз Хрестові походи. Декільком хвилям Хрестових походів передувала ідея «війни за Гроб господній», що знайшла «виправдання» у відповідних релігійних догматах християнства; проте однією із справжніх причин європейської експансії ми могли б розглянути причину економічного толку, кінцева мета якої: пограбування Сходу і збагачення.

Зокрема, компаративний аналіз передумов Першої Другої світової воєн дозволяє відмітити, що в першому випадку маємо справу з «філософськими причинами». Як демонструють уроки історії, філософська війна (Перша Світова) «ретрансформувалась» в економічну (Друга Світова війна). Проте, осмислення причин геополітичних загроз різними представниками владних звичайно досить суб'єктивне. Те, що однією стороною заявляється, наприклад, «рятувальною операцією з метою наведення ладу і недопущення розв'язування глобального військового конфлікту», для іншої сторони – справжнє вторгнення «рятівників, яким не раді», оскільки як такої потреби в «порятунку» немає.

Відповідно, підведемо підсумок поточної наукової розвідки: в основі будь-якої геополітичної загрози лежить різниця менталітетної складової.

Калюга Каріна Вікторівна

доктор юридичних наук, доцент,

заступник завідувача кафедри кримінального права,

процесу та криміналістики Інституту економіки та права,

Класичний приватний університет

ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПОРТРЕТА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ У МЕДИЧНІЙ СФЕРІ

Актуальність обраної теми пов'язана з тим, що сучасний етап трансформації держави супроводжується складними соціально-політичними, економічними процесами, що відбуваються, а з 24 лютого 2022 року ще й у стані військового часу; враховуючи складну епідеміологічну ситуацію, викликану наслідками пандемії коронавірусу; екологічної ситуації на окупованих територіях; світових загроз мавпячої оспи та холери. Усе це загострює загальну криміногенну ситуацію, що призводить до відповідного зростання злочинів нового кримінального забарвлення. Зазначене потребує необхідності сучасних узагальнень, розробки принципово нових, у тому числі «нетрадиційних», теоретичних доктрин і практичних рекомендацій застосування набутих знань щодо особи злочинця про о ми наводили й раніше.

У цьому контексті прагнення дослідити та розробити криміналістичний портрет особи злочинця в медичній сфері та науково обґрунтувати рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності боротьби зі злочинами, а також розслідування цих злочинів, ми визнаємо своєчасним і соціально значущим.

Ця робота представляє собою черговий етап на шляху аналізу основних типових криміналістично значущих характеристик особи злочинця у медичній сфері, спробу заповнити відмічені прогалини, дати комплексну оцінку особистості злочинця у медичній сфері, позначити авторське бачення його типології, що, на нашу думку, сприятиме удосконаленню кримінального провадження і криміналістичних рекомендацій практики та запропонувати допоміжні підходи до розв'язання проблеми впровадження напрацьованих рекомендацій у слідчу та судову практику.

Відомо, що з найдавніших часів люди прагнули за зовнішнім виглядом та діями (поведінкою) особи визначити її характер, почуття та здібності. Довгий шлях їхнього пошуку залишив нащадкам криміналістичні теорії на кшталт габітології, графології, дерматогліфіки, френології, фізіогноміки, хіромантії, хірософії тощо. Які, з певними припущеннями, дають змогу за зовнішнім виглядом та поведінкою людини визначити її характер, почуття й здібності. Проте на жаль, ми зазначали, що в криміналістиці та слідчій практиці відомості про властивості й ознаки злочинця зараз використовують дуже обмежено.

З метою доповнити криміналістичний портрет особи злочинця медика типовими ознаками представника цієї професії, ми дослідили загальні вимоги до кваліфікації лікаря виглядають наступним чином: повна вища освіта (спеціаліст, магістр) за напрямом підготовки «Медицина»; проходження інтернатури за однією зі спеціальностей медико-профілактичного профілю з наступною спеціалізацією з «Організації і управління охороною здоров'я»; підвищення кваліфікації (курси удосконалення, стажування, передатестаційні цикли тощо); наявність сертифіката лікаря-спеціаліста та посвідчення про присвоєння (підтвердження) кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності; стаж роботи за фахом не менше 5 років (якщо, наприклад, це лікар (без категорії): повна вища освіта (спеціаліст, магістр) за напрямом підготовки «Медицина»); спеціалізація за певною спеціальністю медичного профілю (інтернатура, курси спеціалізації); наявність сертифіката лікаря-спеціаліста; без вимог до стажу роботи; керується чинним законодавством України про охорону здоров'я та нормативно-правовими актами, що визначають організацію медичної допомоги населенню та діяльність органів управління і закладів охорони здоров'я, до завдань та обов'язків лікарів в Україні відносяться: застосовувати сучасні методи профілактики, діагностики, диференційної діагностики, лікування, реабілітації та диспансеризації хворих в межах своєї спеціальності, надавати їм швидку та невідкладну медичну допомогу; здійснювати нагляд за побічними реакціями/діями лікарських засобів; планувати роботу та аналізувати її результати; вирішувати питання тимчасової або постійної непрацездатності пацієнтів; вести лікарську документацію; дотримуватися принципів медичної деонтології; керувати роботою середнього медичного персоналу; брати активну участь в поширенні медичних знань серед населення; постійно удосконалювати свій професійний рівень. До його необхідних знань відносять: основи чинного законодавства про охорону здоров'я та нормативно-правові акти, що регламентують діяльність органів управління та закладів охорони здоров'я; основи права в медицині; права, обов'язки та відповідальність лікаря; основи медико-біологічних і клінічних наук; сучасну класифікацію хвороб; сучасні

методи обстеження, діагностики, лікування, реабілітації та диспансеризації хворих; методи надання швидкої та невідкладної лікарської допомоги, правила безпеки під час застосування діагностичної та лікувальної апаратури; роботу лікарсько-консультативної та медико-соціальної експертної комісії; правила оформлення медичної документації; сучасну літературу за фахом і методи її узагальнення [1].

Існують свої особливості до вимог лікарів з авіаційної медицини, лікарів-анестезіологів (в тому числі дитячих), гастроентерологів, гематологів (в тому числі дитячих), лікарів-генетиків, лікарів-геріатрів, гінекологів (гінекологів різних спрямувань), дермавенерологів, ендокринологів (в тому числі дитячих), лікарів загальної практики (сімейних лікарів), імунологів (в тому числі дитячих та клінічних), лікарів-інфекціоністів (в тому числі дитячих), кардіологів (в тому числі дитячих кардіоревматологів), лікарів-комбустіологів, лікарів-методистів, лікарів-наркологів (в тому числі дільничних), лікарів з народної та нетрадиційної медицини, лікарів-невропатологів (в тому числі дитячих), нейрохірургів (в тому числі дитячих), лікарів-нефрологів (в тому числі дитячих), онкологів (в тому числі дитячих), ортопедів-травматологів (в тому числі дитячих), отоларингологів (в тому числі дитячих, та отоларингологів-онкологів), офтальмологів (в тому числі дитячих), педіатрів (в тому числі дільничних), лікарів-неонатологів, (в тому числі дитячих), лікарів променевої терапії, лікарів-психіатрів (в тому числі дитячих, підліткових та дільничних), психотерапевтів, психофізіологів, пульмонологів (в тому числі дитячих), радіологів, рентгенологів, ревматологів, лікарів з медицини невідкладних станів, різних терапевтів (в тому числі ерготерапевтів), токсикологів (в тому числі лікарі судово-медичні експерт-токсикологи), трансплантологів, трансфузіологів, урологів (в тому числі дитячих), фтизіатрів (в тому числі дитячих та дільничних), різних хірургів, тощо. Окремою ланкою врегульовані завдання та обов'язки професіоналів в галузі стоматології та фармації, патологоанатоми, вірусологи та епідеміологи, з гігієни (загальної, комунальної, радіаційної), паразитологи, лікар зі спортивної медицини, лікарі судово-медичної експертизи й лікарі судово-медичні експерт-криміналісти, лікарі-судово-психіатричні експерти та інші професіонали в галузі медицини які також становлять інтерес під час дослідження особи злочинця лікаря.

На шляху розвитку цієї теми, ми б ще хотіли окремо торкнутися аспектів латентної та навколо-латентної злочинності в медичній сфері. Що певним чином не може не впливати на якість розкриття та розслідування проваджень в цій галузі.

В структурі прихованої злочинності у сфері медичної діяльності за механізмом її освіти виділяється кілька частин: незаявлені злочини, коли потерпілі в силу довірчих відносин з лікарем, через характер медичних послуг або з інших причин не повідомляють про факти «ятрогенії» в правоохоронні органи; невраховані злочини, коли правоохоронні органи, отримавши повідомлення про вчинений злочин, не реєструють і не розслідують його; невстановлені злочини, коли правоохоронні органи були поінформовані про вчинений злочин, здійснили його первинну реєстрацію, але в силу слабкої професійної підготовки, помилкової кримінально-правової кваліфікації або

нестачі доказової інформації не встановили в скоєному події або складу злочину і перересстрували його. Ятрогенія – це будь-які небажані або несприятливі наслідки профілактичних, діагностичних та лікувальних втручань або процедур, які призводять до порушень функцій організму, обмеження звичної діяльності та інвалідізації або навіть смерті пацієнта [2].

Ятрогенні наслідки з'являються через будь-які дії, в тому числі словесні, будь-якого медичного працівника під час здійснення ним лікувальних, діагностичних або профілактичних заходів. Якщо медичний працівник не здійснює необхідних медичних заходів, що призводить до виникнення захворювання, ускладнення або смерті пацієнта, то це розглядають не як ятрогенію, а як ненадання необхідної медичної допомоги або халатне відношення медика [3].

Високий ступінь відповідальності, що покладається на медичного працівника, в основному пов'язаний з думкою про те, що він як би отримує у свої руки найбільш значиму суспільну цінність – життя і здоров'я людини, причому людини частіше хворої, тобто такої, що вже знаходиться у небезпеці. Останнє часто пов'язано з недотриманням індивідуумом здорового способу життя і безвідповідальною поведінкою у відношенні до свого здоров'я. Водночас, сповідуючи довіру до медичних працівників, суспільство намагається встановити жорсткий контроль за їх діяльністю, у тому числі шляхом використання механізмів юридичної відповідальності [4].

До суспільно небезпечних діянь, заборонених Кримінальним кодексом України під загрозою покарання і пов'язаних з медичною діяльністю, належать злочини, передбачені ст. 131, 132, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 151, 319, 320, 325 ККУ [5].

Приміром О. М. Джужа латентну злочинність визначає як всю сукупність вчинених на певній території за певний період злочинів, що не відображено в офіційній статистичній звітності. Вчений визначає три типи латентної злочинності: природну, пограничну та штучну [6]. Суттєвим показником прихованості злочинної діяльності є індекс латентної злочинності [7, с. 415]. Також зазначають, що на високому рівні латентності злочинів під час здійснення публічних закупівель у сфері охорони здоров'я перебувають корупційні злочини, такі як «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (ст. 368 КК України) тощо [5; 6, с. 443].

Таким чином, на шляху комплексного вивчення людини як об'єкта криміналістичного пізнання, включаючи всі його властивості, ознаки та якості, прояви, важливі для виокремлення визначальних ознак особи злочинця, ми ще доповнили портрет особи злочинця медика відомостями про типові ознаки представника цієї професії та іншими аспектами цієї злочинності.

Список посилань

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 "Охорона здоров'я" Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23 квітня 2021 р. № 799. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0799282-21#Text> (дата звернення 01.06.2022)

2. Ащеулова Т. В., Кисиленко К. В., Клодчик М. Р. Ятрогенії: основна їх причина, наслідки і профілактика. Лікарська помилка: визначення, суть, види лікарських помилок. URI : <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/14698>.
3. Medical Definition of iatrogenesis. Merriam-Webster. URL : <https://www.merriam-webster.com/medical/iatrogenesis> (дата звернення: 01.06.2022).
4. Кузьмінський П. Й. Відповідальність у медичній діяльності (за матеріалами літературних джерел). Електронний журнал. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. № 10. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=364> (дата звернення: 01.06.2022).
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 01.06.2022)
6. Долиновський Юрій. Криміналістична характеристика злочинів, що їх вчиняють під час публічних закупівель у сфері охорони здоров'я. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13073/440-446.pdf>
7. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Є. М. Моїсєєв та ін. Київ : Атіка, 2007. Т. IV : Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. 968 с.

Ель Гуессаб Карім

кандидат філософських наук, доцент, Запорізький національний університет

Білокопитова Н.І.

кандидат філософських наук, незалежна дослідниця, Стамбул, Туреччина

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ У ПОДОЛАННІ КОНФЛІКТУ

Соціальне життя є нескінчений процес боротьби за владу, вплив, за ресурси та їх розподіл. Навіть у найбагатших і великих організаціях ресурси завжди обмежені, а необхідність їх поділяти, як показує практика, незбійне явище, яке веде до виникнення конфліктних ситуацій. Тому з'являється гостра соціальна потреба не просто у дослідженні конфліктів, їх аналізі, але й в управлінні та попередженні конфліктних ситуацій. Найгострішим конфліктом безумовно є війна, проти боротьби з життям і смертю.

Перші конкретні концептуальні положення, на відміну від загальних міркувань про боротьбу проти хибних започаткувань, добро та зло, поведінку людей, найчастіше стосувалися такого найгострішого соціального конфлікту, як війна. Особливістю розуміння конфлікту в епоху Античності було синкретичне сприйняття людини та суспільства. Воно включало сукупність міфологічних, релігійних та філософських уявлень про суспільство. У Середньовіччя багато в чому було пов'язано з конфліктами на релігійному ґрунті. У Новий час причини конфліктів пов'язувалися не лише з внутрішнім світом особистості, а й із політико-правовим устроєм держави. Буржуазна економіка була заснована на

конкуренції та уявлення про розумного індивіда, керованому в житті особистою вигодою.

У сучасній практиці та науці розлічують поняття «війна» та «озброєний конфлікт». «Війною є боротьба, що має деяку тривалість у часі, що ведеться засобами збройної сили і досягає деякої інтенсивності, між угрупованнями певного розміру, що складаються з індивідумів, що носять зброю, мають відмітні знаки, підпорядковані військовій дисципліні та перебувають під відповідальним командуванням»[1].

Є думка, що глобалізація закінчиться поділом країн на два торгові блоки: китайсько-російський та американо-європейський. Про це заявив чеський політолог та економіст П. Робейшек. Також він вважає, в умовах нового світового порядку окремим країнам доведеться піклуватися про себе самостійно, оскільки після створення цих двох великих торгових об'єднань феномен «національної держави» втратить свою актуальність.

У ХХ ст. розвиток конфліктології пов'язані з роботами німецького філософа та соціолога, Г.Зіммеля. За Зіммелем, розвиток антагонізму веде до уніфікації, а єдність часто стає причиною антагонізму, солідарність і ворожість не виключають одне одного. Надмірна близькість сторін може призвести до жорсткіших конфліктів між ними, тому що на перший план виходять найменші відмінності та незгоди між сторонами. «Люди, у яких багато спільного, часто куди гірше, несправедливо кривдять одне одного, ніж зовсім чужі. Іноді це трапляється тому, що велика область їхньої взаємної спільності стала чимось само собою зрозумілим, і тому не вона, а те, що зараз їх різнить, визначає позиції стосовно один до одного» [2, с. 24].

США намагаються не допустити переходу до епохи багатопольярного світу, але треба визнати, що він уже відбувся. Відповідну заяву зробив експерт The National Interest Ніколас Гвоздєв. Головна зброя США — це не збройні сили, а фінансова система, яка обплутує весь світ. В рамках Бреттон-Вудської валютної системи долар став основним мірилом багатства та міжнародної торгівлі. Впровадження Цифрових Валют Центральних Банків, по суті, наділяє американську фінансову систему інструментом тотального міжнародного контролю, не кажучи вже про абсолютний контроль над громадянами, що дозволяє контролювати те, що де і коли купує споживач. З позиції маркетингу, або управління споживанням у надзвичайних ситуаціях це потужний інструмент. Проте це абсолютна фінансова влада, яка поширюватиметься за межі США. Відповідно, питання про можливе блокування доларів на території іншої країни переходить із розряду фантастики у практичну площину. Гроші втратять будь-яку анонімність.

Саме надприбуток, який отримує соціальна група від контролю того чи іншого ресурсу, дає їй колосальну конкурентну перевагу над іншими і дозволяє розвиватися швидшими темпами, цим здійснюється процес еволюції. Як правило, одна із сторін йде на конфлікт у разі, якщо витрати на нього менші ніж прибуток. Тому соціальні групи завжди прагнутимуть вдатися до конфлікту, як тільки з'явиться така можливість.

Чим складніша соціальна структура суспільства, чим більше воно диференційовано, що більше у ньому свободи, то більше в ньому протиріч та

взаємовиключних інтересів, а, отже, більше джерел для потенційних конфліктів. Однак у складній соціальній структурі суспільства є і більше можливостей для успішного розширення конфліктних ситуацій та знаходження консенсусу. Тому завдання будь-якого суспільства, полягає в тому, щоб звести до мінімуму негативні наслідки конфлікту.

Список посилань

1. Eric DAVID (2008) Principes de droit des conflits. Armés précis de la faculté de droit de l'université libre de bruxelles, Quatrième édition Bruylant, Bruxelles, 1101 p. <https://ub.unibas.ch/tox/GBV/573254265/PDF>
2. Зиммель Г. Человек как враг // Психология конфликта: Хрестоматия. 2-е изд. / под общ. ред. Н.В.Гришиной. СПб.: Питер, 2008. С. 18–25
3. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Торгова Л.В., Гриненко А.М. Конфліктологія: Навч. посібник /За заг. ред. В.М. Петюха, Л.В. Торгової. – К.: КНЕУ, 2003. – 315 с

Кулик Марія Анатоліївна

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології, Запорізький національний університет

ДИНАМІКА ОБРАЗІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розбудова української державності всю історію незалежності України передбачала відстоювання своєї соціальної пам'яті і, відповідно, максимально активне конструювання її образів. Початок повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України поставив дану проблему на порядок денний з перших днів війни. Особистісний досвід найбільш емоційно яскраво переживається, змінюється, образи його активно трансформуються, на цьому рівні соціальна пам'ять характеризується активним динамічним розвитком і одночасно, - нестабільною. Важливість визначення образів друзів, ворогів, героїв в новій системі координат ні у кого не викликала сумнівів і далі визначаємо активне нарощування образів соціальної пам'яті, динаміку яких маємо на меті проаналізувати у даній публікації.

Процес перетворення актуальних даних в інформацію про минуле не являє собою лише просте перенесення інформації зі стану сьогодення в стан минулого. Особливого значення у функціонуванні соціальної пам'яті набувають образи, завдяки яким можливе узагальнення індивідуальних смислів, подальше їх утримання в суспільній свідомості та актуалізація відповідно до актуальних потреб спільноти. В цьому контексті доречним вважаємо звернутися до теоретичного досвіду аналізу взаємозв'язку сенсу та досвіду в працях представників семіотичного підходу. Р. Барт [1], аналізуючи етимологічний зміст поняття “образ” (image), яке походить від дієслова “наслідувати” (imiter) дослідник ставить важливе семіотичне питання взаємозв'язку смислу як сутності об'єкта та образу як його копії. Таке копіювання є необхідним, оскільки в комунікації образ виступає єдиним можливим засобом передачі сенсів через їх спрощення, яскравість подання та доступність. Спостерігаємо надзвичайно

активне та рішуче формування образу ворога із використанням фігури В.Путіна, портрети якого розмішуються і вписуються із використанням фону вбивства. В масовій свідомості настільки яскрава фігура соціальної пам'яті як ворог буде пов'язана із пошуком героїчної постаті захисника. Подальших досліджень потребують також особливості конструювання образу друга, але попередньо аналізуючи візуальні образи Друзів України в ЗМІ вважаємо цікавим таке. Польща як держава-партнер, яка активно долучається до подолання з Україною наслідків військової агресії в візуальних образах представляється як жінка-сестра, або можливо подруга, яка стискає в обіймах Україну. Можемо припускати, що це пов'язано, насамперед із активною місією польського уряду щодо прийому біженців з України, серед яких переважна більшість жінок. Але даний образ, на нашу думку, може також потужно спрацювати у витисненні образу Росії як старшого брата.

На відміну від пам'яті конкретної людини, суб'єктивність соціальної пам'яті забезпечується функціонуванням "соціальних меж пам'яті". Вперше це поняття було введено М. Хальбваксом [2], який під колективними межами пам'яті розумів "знаряддя, якими користується колективна пам'ять для відтворення таких образів минулого, що в цей період узгоджуються з панівними ідеями цього суспільства". Соціальні межі пам'яті покликані забезпечити єдність соціальної пам'яті спільноти з актуальним курсом розвитку і, відповідно, панівними ідеями цієї спільноти. В засобах масової інформації фіксуємо актуалізації образи з історії визвольних війн та борців за Незалежність України. Важливим є те, що ці образи активно переосмислюються та вписуються у контекст сьогодення (наприклад, Т.Г. Шевченка «вдягають» у військову форму ЗСУ), що знову таки забезпечує більшу легкість сприйняття образу та її однозначного визначення в системі координат герої – антигерої.

Таким чином, функціонування пам'яті реалізується через створення та збереження образів, що являють собою суб'єктивну форму об'єкта сприйняття. Військовий час характеризується активним нарощуванням нових образів, які є критичними для визначення нової системи координат суспільної свідомості. Колективні межі соціальної пам'яті, в свою чергу, забезпечують нерозривний зв'язок її з історичною пам'яттю українського народу та допомагають у визначенні загальноісторичної стратегії виборювання Україною своєї незалежності.

Список посилань

1. Barthes Roland *Éléments de Sémiologie*. Communications No. 4, 1964, pp. 91–135.
2. Halbwachs M. *La mémoire collective: Ouvrage posthume publié*. Paris : Presses Universitaires de France, 1950. 170 p.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ФОРМАТУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ АВІАЦІЙНИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВ

Глобалізація, яка визначає прискорення соціальних контактів відносин у світі, визначає не тільки можливості розвитку країн та їх окремих регіонів, але і появу нових ризиків та загроз, перш за все, соціальним системам та зв'язкам, пов'язаним з глобальною інфраструктурою. Події російсько-української війни призвели до накладення санкцій на Росію зі сторони світової спільноти. Санкції стали поступово руйнувати роками створені соціальні системи та зв'язки, що призводить до поступового наближення до залізної завіси над країною агресором. Ця завіса також стосується авіаційної сфери і безперечно має вплив на глобальну систему.

З самого початку вторгнення авіаційна спільнота світу та держави почали проводити активну санкційну роботу. На перших етапах вторгнення компанії, що надавали російським авіакомпаніям літаки у лізинг не змогли їх повернути. Ті літаки, що знаходилися у за кордоном Росії були заарештовані, а всі інші так і залишаються у розпорядженні авіакомпаній. Більш того Росавіація почала реєструвати ці літаки у власний реєстр, що є порушенням. І саме тому Росія відкриває нову сторінку в історії – повітряне піратство.

Для Росії вже закрити свій повітряний простір 32 держави світу, серед них США, Велика Британія, Канада, Норвегія та інші. Європейський союз у свою чергу заклав повітряний простір для: літаків, які перебувають у російській власності; літаків, які мають російську реєстрацію; літаків які перебувають під контролем Росії; приватні літаки російських олігархів. Так 6-7 червня 2022 року міністром закордонних справ РФ Сергій Лавров мав потрапити до Сербії для перемовин проте Болгарія, Північна Македонія та Чорногорія відмовилися пропускати його літак.

Великі авіабудівні концерни Airbus та Boeing заявили, що через санкції також розривають стосунки з Росією. Так, Airbus заявили, що: «Відповідно до міжнародних санкцій, які зараз діють, Airbus призупинив послуги підтримки російських авіакомпаній, а також постачання запчастин в країну. Послуги, що надаються Інженерним центром Airbus в Росії, також призупинено до подальшого розгляду». Boeing у свою чергу заявив, що призупинив свою діяльність: «Ми також призупиняємо послуги запчастин, технічного обслуговування та технічної підтримки для російських авіакомпаній». Припинення стосунків із виробниками літаків поставили авіаційну спільноту у скрутне становище, щодо отримання технічного обслуговування та запчастин. Це призводить до того, що Росія має берегти наявні літаки, а у критичному випадку розбирати їх на запчастини. Наразі безпека російської авіації під великим питанням.

Проте не всі держави і авіакомпанії світу підтримують санкції, тому їх невпинно переслідують «чорні лебеді». Авіакомпанія Air Serbia продовжувала польоти у Росію та 26 травня 2022 літак компанії виявився заблокованим у Москві оскільки йому був потрібен ремонт у Росії, але його не вдалося погодити

з американським постачальником деталей та авіавиробником Airbus. Air Serbia у свою чергу не прийняла до уваги усі ризики продовження відносин з підсанкційною державою. Наразі інформації щодо вирішення проблеми, так і не було надано[1].

Події російсько-української війни показали світу, як відбувається форматування міжнародних авіаційних відносин держав. Наразі ми можемо спостерігати зміни у формі та змісті міжнародних відносин. Самі держави та організації світу показують свою позицію щодо країни агресора з якою не хочуть мати відносин, хоча у той час вони також потрапили у скрутний час, який коштує їм збитків, вимагає налагодження відносин, пошук та створення нових каналів зв'язку. Всі ці питання мають шляхи вирішення, а цінним є те, що пріоритетом виступає наближення до миру та підтримка Українського суверенітету та авіаційної спільноти у цей важкий час.

Список посилань

1. Airbus заблокував виліт літака Air Serbia:
<https://www.wing.com.ua/content/view/32366/63/>

Горбенко Віталій Сергійович

аспірант кафедри соціології, Запорізький національний університет

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗМІН ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Заклик «Ніколи знову», який довгий час був основою миротворчої діяльності в світі, втратив свою актуальність 24 лютого 2022 року, оскільки не виконав своєї основної функції – запобігання кривавим війнам світового масштабу. Дійсно, війна в Україні, розпочата російським агресором, стала найбільшим викликом міжнародному порядку, заснованому на Статуті ООН. Як відмітив Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй А. Гутерреш на засіданні Раді Безпеки по Україні «Це – небувалий прецедент, коли Російська Федерація, постійний член Ради Безпеки ООН, здійснила повномасштабне вторгнення по декількох фронтах в Україну, порушивши тим самим Статут ООН, переслідуючи низку цілей, в тому числі зміни міжнародно визнаних кордонів між двома країнами» [1].

Взагалі, події останніх років, включаючи війну в Сирії, пандемію COVID-19, а тепер російсько-українську війну, призвели до зміни парадигми безпеки на міжнародному рівні та вказали на деградацію суспільно-політичних і міжнародно-правових підходів щодо самої сутності глобальної безпеки і безпеки націй. Так, бездумне політичне «загравання» окремих держав і світових політичних інституцій з носіями загроз миру і глобальній безпеці в наш час породжують цілий спектр нових загроз, а деякі, раніше вже існуючі, для нейтралізації яких були створені й ефективно застосовувалися спеціальні види безпеки з дієвими механізмами захисту, мутували в систему нових загроз, таких як терористичні організації та їх спонсори, екстремістські організації, квазідержави тощо. Більш того, в умовах процесу глобалізації питання, пов'язані з безпекою, набувають все більш пріоритетного характеру. Сьогодні безпека

розглядається у якості головного критерію існування і розвитку особистості, суспільства, держави і в цілому сталого людського розвитку. Відповідно, в усьому світі активізувалися процеси, пов'язані з виробленням загальних напрямків розвитку інститутів миротворення і миротворчої діяльності для безпечного існуванні тріади: особистість – суспільство – держава. При цьому особлива увага приділяється питанням міжнародного і міжнаціонального співробітництва, розробці міжнародних і національних стратегій в сфері безпеки та миротворчої діяльності.

У зв'язку з цим, на нашу думку, є важливим звернути увагу на декілька аспектів означеної проблематики. По-перше, визначитися з поняттям «глобальна безпека». Справа в тому, що у сучасному глобалізованому світі загроза комусь одному (суб'єкту міжнародних відносин) представляє собою загрозу всім. Так, глобалізація з її потужними інтеграційними процесами, означає, що будь-який терористичний акт або військові дії, здійснені в якійсь частині промислово розвинутого світу, будуть мати важкі наслідки для добробуту мільйонів людей в країнах, що розвиваються. Наглядний приклад подібного – війна в Україні, а продовольча криза – в усьому світі, де особливо постраждають країни Близького Сходу, Африканського континенту і навіть деякі європейські країни. Або будь-який із семисот мільйонів пасажирів, котрі щорічно користуються послугами міжнародних авіаліній, може стати переносником збудника смертельно небезпечної хвороби (наприклад, COVID-19). Отже, послаблення безпекового потенціалу якоїсь країни світу автоматично знижує ступінь захищеності від транснаціональних загроз, таких як війна, тероризм, організована злочинність тощо, кожної держави. В наслідок чого, для забезпечення своєї безпеки – кожна держава потребує глобальної безпеки.

Глобальна безпека – це: 1) захист системи міжнародних відносин і екологічної ситуації від загроз, здатних дестабілізувати обстановку у світі, викликати кризу планетарного масштабу; 2) це комплекс заходів щодо підтримання сталого розвитку і стабільності усіх систем життєзабезпечення цивілізації: політичної, економічної, соціальної, природної, енергетичної тощо; 3) стан міжнародних відносин, який забезпечує життєдіяльність, співробітництво і взаємодію держав та їх блоків, союзів, об'єднань, світового співтовариства в цілому, в умовах гарантованої захищеності їх життєво важливих інтересів [2, с. 46].

Існує шість основних блоків загроз, які є актуальними для глобальної безпеки, і які світове співтовариство повинно вирішити у найближчий час:

- війни між державами (кожна локальна війна загрожує перерости у світову);
- насилля в середині держав, в тому числі громадянські війни, масові порушення прав людини, геноцид одних етнічних груп стосовно інших;
- бідність, голод, інфекційні хвороби, екологічна деградація;
- нарощування ядерної, хімічної, бактеріологічної зброї;
- тероризм;
- транснаціональна організована злочинність.

До недавнього часу Організація Об'єднаних Націй та інші глобальні інституції, які складають систему колективної безпеки, показували доволі значні

результати якщо і не в повному нівелюванні означених загроз, то принаймні у їх стримуванні. Так, за останні 15 років завдяки переговорам було призупинено більше громадянських війн та внутрішніх конфліктів, ніж за попередні 200 років. Договір про нерозповсюдження ядерного озброєння (ухвалений Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН ще 12 червня 1968 р.) допоміг запобігти тому, що ця зброя масового ураження не стала вживаною. Всесвітня організація охорони здоров'я спромоглася подолати пандемію COVID-19 та низку інших смертельно небезпечних хвороб. Миротворчі контингенти у різних «гарячих точках» допомагали забезпечувати мир і безпеку в цих регіонах планети.

Саме миротворчій діяльності, в рамках даного обговорення, ми присвятимо більше уваги, адже вона є однією з головних цілей діяльності Організації Об'єднаних Націй, визначеної VI і VII главами Статуту ООН, на підставі яких Рада Безпеки або Генеральна Асамблея ООН приймають необхідні заходи у разі виникнення загрози «міжнародному миру та безпеці» [3].

На сьогоднішній день миротворча діяльність здійснюється доволі широким колом авторитетних міжнародних об'єднань і організацій, які накопичили величезний досвід врегулювання конфліктів з використанням потужного арсеналу політичних, гуманітарних і воєнних засобів. Про довіру міжнародного співтовариства до миротворчої діяльності свідчить зростання кількості операцій, які проводяться по всьому світу миротворчими силами ООН. Так, за перші півстоліття існування цієї організації було організовано 13 операцій, а з кінця 80-х років XX ст. їх було ініційовано вже близько 30.

Зі зростанням числа миротворчих акцій змінювалися й їх принципи щодо підтримання миру. Так, «традиційні» заходи поступалися місцем комплексним, інтегрованим операціям, які вимагали поєднання ще більшої кількості політичних, гуманітарних і військових дій. На сьогодні вони увібрали в себе як допомогу конфліктуючим сторонам у встановленні причин конфронтації, так і у виборі засобів врегулювання, і безпосередню участь в цьому процесі шляхом надання фінансової допомоги, гуманітарної (зокрема продовольчої), а також військової силами миротворчого контингенту.

Однак, по мірі зміни воєнно-політичної ситуації в світі, почали спостерігатися випадки, коли миротворча діяльність приводила не до врегулювання конфлікту, а лише «заморожувала» його, поки не наступав черговий етап протиборства. Дехто з дослідників навіть назвав таку ситуацію «круговою порукою» країн ООН, від імені яких ця діяльність здійснюється.

До речі, в свій час Україна для врегулювання воєнного конфлікту на Донбасі (до повномасштабного вторгнення РФ) також розглядала можливість залучення миротворчого контингенту ООН. Але не сталося, що свідчить про те, що миротворча діяльність потребує розробки нової парадигми з урахуванням змін глобальної безпеки, зокрема поведінки країни-агресора, яка будучи постійним членом Радбезу ООН (про що вже згадувалося), порушує всі можливі норми міжнародної взаємодії і міжнародного права.

Отже, події останніх навіть не років, а місяців показують, що попередні успіхи миротворчої діяльності можуть бути зведені нанівець, якщо міжнародне співтовариство не застосує невідкладні заходи щодо укріплення Організації Об'єднаних Націй з тим, щоб дана інституція вже зараз ефективно реагувала на

увесь спектр загроз, з якими зіштовхнувся не лише Європейський континент, а й увесь світ.

Ми вважаємо, що вирішення цих надскладних задач передбачає приділення серйозної уваги упередженню загроз. Адже якщо дозволити прихованим загрозам проявитися або допустити розростання явних загроз, то наслідки стають надто важкими. Тому, на «першу лінію оборони» у глобальній безпеці слід ставити упередження, тобто створення таких умов, за яких мінімізуються ризики конфліктів. Так, наприклад, боротьба з бідністю не тільки дозволить зберегти мільйони життів, але й укріпить здатність держав боротися з екстремізмом, тероризмом, організованою злочинністю, а укріплення демократії, плюралізму, свободи слова, прав і свобод особистості – з корупцією та встановленням авторитаризму і диктатури.

Запобігання війнам в середині держав і між ними також відповідає колективним інтересам міжнародного співтовариства. Задля цього необхідно реально посилювати потенціал Організації Об'єднаних Націй в сфері превентивної дипломатії і міжнародної медіації. Якщо людство прагне жити в безпечному світі, воно повинно дотримуватися міжнародних угод і договорів, включаючи зобов'язання вести переговори з метою роззброєння і не застосування сили. Там же, де ці заходи виявляються неієвними, є потреба вироблення нових засобів реагування – не «умиротворяти» агресора, а застосовувати жорсткі примусові санкції, в першу чергу економічного характеру, аж до повної ізоляції і включення в перелік терористичних організацій або посібників тероризму.

Звичайно, бувають випадки, коли упередження і запобігання виявляються недостатніми, тоді виникає необхідність усунення загрози воєнним шляхом. Із встановленої норми міжнародного права чітко слідує, що держави можуть застосовувати військові дії, якщо загроза є безпосередньою, і ніякі інші дії не здатні їй завадити. Так, наприклад, Рада Безпеки ООН вповноважена застосовувати превентивні дії, але, до речі, вкрай рідко це робила. На майбутнє їй треба бути активною у використанні цього свого права застосовувати рішучі дії на більш ранньому етапі. А у випадку реального спалаху конфлікту або застосування сили агресором, ООН і Рада Безпеки повинні проявляти чітку позицію щодо організації міжнародної допомоги для відновлення зруйнованого суспільства.

Це означає, що після завершення війни важливого значення набуває постконфліктне миробудівництво (peacebuilding). Нажаль, у багатьох випадках ООН мало приділяла уваги саме даному етапу постконфліктного розвитку і виділяла дуже мало ресурсів на вирішення цієї критично важливої задачі. В той час як успішне миробудівництво потребує потужних ресурсів і бюджетів, створення цільового фонду для ліквідації наслідків війни і процесу відновлення, укріплення державних інститутів і потенціалу, особливо в сфері забезпечення законності. На наш погляд, здійснення цієї роботи повинно бути однією з центральних функцій Організації Об'єднаних Націй.

Таким чином, для побудови безпечного світу в умовах зростання глобальних загроз, необхідно значно більше зусиль, аніж доповіді на засіданнях Генеральної Асамблеї чи зустрічі на найвищому рівні, більше, ніж

«занепокоєння». Необхідні ресурси, що відповідають за своїми розмірами тим масштабам задач, які необхідно вирішувати. Ця діяльність повинна носити довгостроковий і сталий характер, і головне – єдність прогресивних сил як в середині держави, так і в міждержавних відношеннях.

Список посилань

1. Гутерреш А. Війну в Україні слід негайно зупинити : виступ Генерального секретаря ООН на засіданні Ради Безпеки ООН 05 квітня 2022 року. URL: <https://unsdg.un.org/ru/latest/announcements/generalny-sekretar-sovet-bezopasnosti-Ukraina-Bucha> (дата звернення: 26.05.2022).
2. Політологія: сучасні терміни і поняття. Словник-довідник. 4-те видання, випр. і допов. / укладач В. М. Піча, наук. редакція Л.Д. Климанської, Я.Б. Турчин, Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ – 2000, 516 с.
3. Статут Організації об'єднаних націй і Статут Міжнародного суду від 26 червня 1945 р. (з правками 1965 р., 1968 р., 1971 р., 2005 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 28.05.2022).

Константинова Анастасія Дмитрівна

бакалавр кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

Лепський Максим Анатолійович

доктор філософських наук, професор, академік Української академії наук, професор кафедри соціології, Запорізький національний університет

ПОСТПРАВДА VS ПРАВДА У БОРОТЬБІ ЗА СВІТОГЛЯД СОЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ

Теоретичне дослідження постправди як напрямку інформаційної війни потребує осмислення й окремого дослідження, саме тому ця теоретична актуальність визначала тему наших тез. Постправда може розглядатися як інструмент для ведення альтернативної війни. Саме прояви постправди, в тому числі і як напрям інформаційної війни потребують наукової верифікації та дослідження як розкриття стратегії та ведення альтернативного способу війни.

Одними з перших поняття «пост-правди» почали досліджувати у RAND-corporation. Дослідниця Моллі Морган Джонс так пише про це системне явище: «У 2016 році виник так званий світ постправди, в якому об'єктивні істини, здається, мають менше ваги, ніж думки, засновані на особистих переконаннях. Але експерти і справді, як і раніше, мають значення. Для мене найважливішою причиною є те, що вони надають докази. Докази всіх видів із різних джерел дозволяють нам приймати обґрунтовані рішення. Ми використовуємо докази в нашому власному житті щодня... Для розробників політики та політиків докази повинні бути в центрі всього, тому що вони мають вирішальне значення для циклу розробки політики»[1]. Найбільш значуща була дискусія відносно феномену пост-правди між генеральним директором RAND Майклом Д. Річем, журналістом Соледад О'Брайєн та політологом Френсіс Фукуяма та штатним

кореспондентом RAND Review Дугом Ірвінгом, що підштовхнула подальші дослідження цієї проблематики, які розглянули розпад правди як систему, що загрожує фактам та системі демократії в цілому.

Щоб доречно використовувати ці визначення, потрібне уточнення. Інформаційна війна – це сукупність політико-правових, соціально-економічних, психологічних дій, що передбачають захоплення інформаційного простору, витіснення ворога з інформаційної сфери, знищення його комунікацій, позбавлення засобів передачі повідомлень, а також інші подібні цілі що виражена найгострішою формою протистояння в інформаційному просторі, де першочергового значення набувають такі якості взаємодії, як безкомпромісність, висока інтенсивність суперечки та короткотривалість гострого суперництва за допомогою найсучасніших електронних засобів таких як цифрові випромінювачі, супутникові передавачі та інші аналогічні засоби, які застосовуються для виконання військових завдань.

Перемога у будь-якій формі війни має ґрунтуватися на об'єктивному аналізі та суб'єктивних намірах, стратегіях, оперативно-тактичному мистецтві, та рішеннях військово-політичного керівництва аж до кожного громадянина країни – тобто у єдності з суб'єктивним аналізом та діяльністю. Якщо у методології науки поняття «істина» відображає об'єктивні закони та закономірності, то «правда» відображає конкретне, особистісне або групове її проявлення, суб'єктивне її відображення. Саме тому постправа є механізмом руйнування перемоги у війни.

Велику роль в формуванні постправди як способу ведення війни відіграють сучасні комунікації, особливо мережевого типу на зразок інтернету.

З цього можна сформулювати критерії для верифікації інформаційної війни:

- сукупність політико-правових, соціально-економічних, психологічних дій;
- захоплення інформаційного простору, витіснення ворога з інформаційної сфери, знищення його комунікацій, позбавлення засобів передачі повідомлень, а також інші подібні цілі, що тягне за собою звуження варіантів джерел інформації;
- виражена найгострішою формою протистояння в інформаційному просторі, де першочергового значення набувають такі якості взаємодії, як безкомпромісність, висока інтенсивність суперечки та короткотривалість гострого суперництва, через що спотворення інформації протікає непомітно;
- за допомогою найсучасніших електронних засобів, бо так легше охопити великий масив людей.

Друге визначення ми візьмемо з попереднього нашого дослідження «Постправа — це публічне поховання «об'єктивних фактів» лавиною засобів масової інформації, які «апелюють до емоцій та особистих переконань»» [2].

Завдяки цим визначенням та критеріям ми можемо дослідити як проявляється постправа в системі інформаційної війни. Розглянемо її на прикладі Російсько – Української війни. За для зручності будемо ранжувати усе поетапно: почнемо з меншого – фейки. Вони мають чітке завдання, їх можна неодноразово використовувати за для маніпуляції, спекуляції й т.д.

Над фейками стоїть посил – чітке та зрозуміле повідомлення. Воно буває водночас правдивим, маніпулятивним чи зовсім неправдивим. Через це дуже складно визначити витоки та правдивість цієї інформації. Посил складається з фейків. Їх менше ніж складової частини та вони часто суперечать один одному.

І останнє – ідеологія, вона містить масив посилів, вона має пояснювати що відбувається та формувати сталий світогляд.

Ось як це відбувається на реальному прикладі:

Ідеологія	«Україна – безсильна держава»
Посил	«Українська мова – діалект російської» «Україна на грані економічного занепаду»
Фейки	«Історії про бомжів та алкоголіків в ЗСУ» [3] Псевдо історичні документи Україну створив Ленін

«Ви можете легко ідентифікувати російські підробки, але водночас піддатися певній інформації або загальноприйнятим наративам російської дезінформації. Важливо також пам'ятати, що інформаційно-психологічний вплив завжди покликаний змінити поведінку» [4]. Тобто на кожну фальсифікацію, провокацію чи здогадки треба діяти. Наприклад, голосувати за певну партію на виборах, йти чи не протестувати. Російська пропагандистська машина має в арсеналі багато інструментів: від «активних заходів» на місцях до ботів у соціальних мережах. При цьому інструменти можуть бути різними, але значення інформаційного впливу завжди базується на принципі «ідеологія-посил-фейк».

Розуміння цього на особистому рівні спонукає нас розуміти інформацію навколо нас. Тому, коли ми говоримо про критичне мислення, нас постійно заохочують поставити запитання. Коли ви побачите російські фейки або маніпуляції, спробуйте піднятися на піраміду, тобто подумайте, якою інформацією і наративом наповнюється цей фейк.

Отже, сучасна інформаційна війна не просто поширює фейки, вона формує напрям для спотворення інформаційних джерел та формування своєї ідеології. На нашу думку, постправда – це поняття, що зображає таку комунікативну ситуацію, за якою суб'єктивні емоційна та поведінкові складові переважають над об'єктивністю та ігнорують пізнавальну (когнітивну) складову, і ця ситуація визначає формування громадської думки. До того ж постправда, це спотворений спосіб формування громадської думки. Постправду як напрям інформаційної війни можна розглядати як систему «ідеологія-посил-фейк». Правда — це об'єктивна реальність, що не залежить від спостерігача чи суб'єктивного сприйняття. Постправда ж – це суб'єктивна реальність, яка направлена на формування у спостерігачів такого ж мислення, що і у суб'єкта, котрий її створив. Правда веде до перемоги, постправда до поразки тому що, за правдою стоять факти та неспростовні докази. Саме вони несуть важливу та конкретну інформацію. А за постправдою стоять інформаційна дезорієнтація, спотворення повідомлень у маси. Але, через те, що правда суб'єктивна, кожен бачить інформацію по своєму і знайти ту єдину та прийнятну для усіх складно, а то і неможливо, усе це перетворюється на боротьбу за світогляд суб'єктів - тих, хто здійснює діяльність і пізнає. Так як у методології науки поняття «істина»

відображає об'єктивні закони та закономірності, то «правда» відображає конкретне, особистісне або групове її проявлення, суб'єктивне її відображення. Саме тому постправа є механізмом руйнування перемоги у війни.

Список посилань

1. Шпи́га П.С. Основні технології та закономірності інформаційної війни [Текст] / П.С. Шпи́га, Р.М. Рудник // Проблеми міжнародних відносин . — 2014. — Вип. 8. — 326-339 с.
2. Post-truth in 2016 URL:<https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> (дата звернення: 07.06.2022)
3. Вадим Міський, Детектор медіа. URL: <https://anchor.fm/russkiy-feyk-idi-nah-i/episodes/13-e1igbt6/a-a7u0n50> (дата звернення: 07.06.2022).
4. MediaSapiens. Українцям час мислити не точковими фейками, а глобальними наративами — керівниця VoxCheck, 2022 URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/29434/2022-05-05-ukraintsyam-chas-myslyty-ne-tochkovymy-feykamy-a-globalnymy-naratyvamy-kerivnytsya-voxcheck/> (дата звернення: 07.06.2022)

Мирошниченко Сергій Аркадійович

старший викладач кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ВИКЛИК БЕЗПЕЦІ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Дезінтеграція розуміється як «розпад, подрібнення цілого на частини» [1]. Таке подвійне тлумачення потребує деякого уточнення. А саме меж окресленого цілого та нової якості цілого, що розпадається або подрібнюється.

Можна умовно виокремити принаймні три рівня соціальної системи – суспільство, група, особистість. Такий поділ є класичним і добре відомий у соціології. Тип або рівень складності соціальної системи (тобто межі) дають можливість більш чітко окреслити прояви дезінтеграції, а також безпекові ризики системи конкретного рівня. Прикладами великих і надскладних соціальних систем рівня суспільство є великі міждержавні утворення типу ООН, ЄС чи Африканського Союзу, а також окрема країна світу, як державне утворення, і суспільство у цілому цієї конкретної країни. Соціальні системи рівня група – це множинні суб'єкти господарювання, починаючи від державних і недержавних підприємств, установ й організацій і закінчуючи найменшою групою як сім'я. І далі – рівень окремої особистості, як цілісний і основний елемент соціальної системи, як альфа і омега її сутності також має бути розглянутий, оскільки прояви дезінтеграції тут мають яскраве вираження і напряму визначають ризики майбутнього не тільки для самої людини, а й соціальних систем рівнів група і суспільство.

Питання щодо нової якості соціальної системи, що розпадається або подрібнюється, доцільно якраз розглядати на визначених рівнях.

Рівню соціальної системи суспільство, присвячено мабуть чи не найбільшу кількість досліджень у гуманітарних науках. Так, наприклад, важко не

погодитися з думкою Г. Довгаля, який досліджуючи причини сучасних дезінтеграційних процесів на прикладі ЄС, зазначає: «Загальний хід історичного процесу здійснюється як у формі розпаду однієї системи, так і у формі інтеграції системи нового типу, тобто, чергування інтеграційних і дезінтеграційних процесів. Цей висновок підтверджується накопиченим і сучасним світовим досвідом створення і припинення існування різноманітних інтеграційних утворень, а потім формування інших» [3, с.36]. Дійсно, так відбулося з ООН, наступницею Ліги Націй. Те ж саме можна сказати і про Африканський Союз (AU), що утворився у 2002 році як спадкоємець двох організацій – Африканської економічної спільноти (АЕС) і Організації Африканської Єдності (ОАУ).

Дослідження практичних аспектів дезінтеграції та форм її прояву найбільш інтенсивно з'являються саме у моменти гострих криз та катаклізмів у тому чи іншому суспільстві. Так, О. Ширковим здійснена спроба узагальнення досліджень з проблем міжнародної економічної дезінтеграції у ХХ ст. і яка представлена рядом таких процесів – Велика депресія (1931-1933 рр.); розпад СРСР, СФРЮ, Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) (1991-2005); кризові явища в СНД, ЄС, Брексіт (2008-2017); позиція США щодо трансатлантичної та транстихоокеанської зон вільної торгівлі (2014-2018 рр.) [2, с.6]. Слід звернути увагу, що зазначені процеси економічної дезінтеграції, лише одна площина (сфера) життєдіяльності соціальної системи рівня суспільство, яка тісно взаємопов'язана з іншими, не менш важливими – політичною, соціальною, культурною, освітньою тощо. А отже, принаймні на рівні усього суспільства прояви дезінтеграції мають ще і горизонтальну перспективу, де певна подія або ситуація, що викликана, наприклад, дією зовнішніх факторів, запускає ланцюг дезінтеграційних процесів. А чи охоплюють ці процеси усю соціальну систему залежить від безлічі інших факторів, найголовнішими серед яких вважаємо групи інституційних факторів (стосуються структури самої системи), функціональних факторів (стосуються якості елементів системи) і групи факторів взаємодії (відображають реакцію системи на подразник, а також зворотній зв'язок). Так, у цитованій роботі Г. Довгаля, знаходимо близьку до нашої точку зору. Розмірковуючи над формуванням нового типу системи, він говорить, що «такі зміни стали наслідком виникнення проблем всередині їх економічної системи, досягнутого нею якісного стану і структури, що сформувалася, а також впливу зовнішнього середовища» [3, с.35].

Дезінтеграція має свої прояви і на такому рівні соціальної системи як група – організації реорганізуються, компанії, підприємства та фінансові установи банкрутують, політичні партії та громадські організації припиняють своє існування, сім'ї розлучаються. І так само, як на рівні суспільства, тут механізм розпаду містить подібний алгоритм – щось запускає дезінтеграцію. А чи зникне конкретна соціальна система, так само як і на рівні суспільства, залежатиме від певної групи факторів: структури самої системи, її якісної реакції та зворотного зв'язку.

І рівень соціальної системи особистість. Мабуть самим яскравим прикладом прояву дезінтеграції є самогубство. Менш драматичними прикладами, але такими, що показують розпад особистості можуть бути різні форми залежностей (алкоголізм, наркоманія, ігроманія тощо); інвалідність

внаслідок різних причин (вроджена чи набута), яка обмежує можливості самореалізації і повноцінної інтеграції у соціум; різного типу психічні розлади і стани, що підпадають під класифікатор хвороб (DSM-5 чи МКХ-10). Впевненні, що механізм дезінтеграції має такий самий алгоритм, що і на рівні суспільства і групи. Тільки фактори, що визначатимуть витривалість (життєздатність) особистості, а отже і її майбутнє, будуть описуватися через призму психологічної науки: різні види теорій особистості показують різноманіття підходів до того, що ми виокремлюємо як структуру соціальної системи; баланс чи дисбаланс когнітивної та емоційної сфер особистості свідчатиме про реакцію системи, а особливості потребо-мотиваційної сфери – про якість зворотного зв'язку у системі.

Таким чином, прояви дезінтеграції для кожної конкретної соціальної системи, з одного боку, мають свої особливості. З іншого – мають схожий механізм розгортання дезінтеграції, що охоплюють проблеми структури системи (основних її елементів), функцій системи (її реакцій на подразник) та взаємодії (якість взаємозв'язків).

Список посилань

1. Новий тлумачний словник української мови : 200 000 слів : у 3 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконт, 2008. Т1: А-К. С. 522.
2. Процеси економної дезінтеграції в сучасному світовому господарстві : монографія / О.І. Шнирков, А.С. Філіпенко, Н.В. Резнікова та ін. ; за ред. О.І. Шниркова. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 159 с.
3. Dovgal G. Causes of modern disintegration processes: eu experience. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. Харків. 2018. Вип. 7. С. 35-40.

Щербань Олександра Олександрівна

аспірантка кафедри соціології, Запорізький національний університет

МІЖНАРОДНА МЕДІАЦІЯ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Важливу роль на дипломатичному фронті російсько-української війни відіграють міжнародні країни-медіатори. Серед країн, які виступали медіаторами, а саме пропонували організувати проведення переговорів на території своєї країни між Україною та Росією, ми можемо перерахувати Туреччину, Азербайджан, Грецію, Нідерланди, Францію, Австрію, Швейцарію.

26.02.2022 президент України Володимир Зеленський у своєму відеозверненні розповів про підсумки розмов з президентами Туреччини та Азербайджану: «...Все непросто, але зараз усе буде. До речі, Ільхам Алієв та президент Ердоган запропонували організувати переговори з Росією. Це можна лише привітати. А ще президент Швейцарії, прем'єр-міністр Греції, прем'єр-міністр Нідерландів Рютте... Відчувається, що Україна знайшла щирість і увагу всього нормального цивілізованого світу...» [1]. З даного звернення ми бачимо, які країни запропонували організувати переговори, але такого поняття як виступити медіатором не було.

Хоча президент Швейцарії Ігнаціо Кассіс висловився наступним чином: «Швейцарія поєднує в собі нейтралітет і гуманітарні традиції. Вона готова грати посередницьку роль або прийняти у себе переговори [Росії та України]». Медіація з грецького перекладається як посередництво, тому у даному випадку ми можемо стверджувати, що Швейцарії запропонувала стати країною-медіатором у розв'язанні російсько-української війни.

Подивимося місце та країни, які прийняли участь для проведення 4 раундів переговорів між Україною та Росією. Перші 3 раунди переговорів української та російської делегації відбулися на території Білорусі (28.02, 03.03 та 07.03), а вже 4 раунд, який відбувся 29.03, проходив на території Туреччини. Якщо говорити про ці дві країни як про країни-медіатори, то в даному випадку Білорусь не може виступати медіатором. Медіатор – це людина, в нашому випадку країна, яка є нейтральною, основна мета якої є позитивний результат, угода, яка вирішує конфліктну ситуацію між конфліктантами. А Білорусь виступає як країна-союзник країни агресора: на території Білорусії розташовується техніка та бази країни-агресора, з території Білорусії станом на 04.05 було запущено мінімум 631 ракету по території України (згідно інформації офіційного телеграм-каналу ЗСУ). Тому вже за визначенням ми не можемо називати цю країну – медіатором.

Щодо Туреччини в нас інша ситуація. Якщо Білорусь запропонувала себе як «площадку для переговорів», то у виступах уряду Туреччини ми можемо зустріти такі вислови, як «посередництво», «мирна угода». Що вже є показником направленості та мети Туреччини як медіатора у переговорах, точніше медіації. Позиція Туреччини на відміну від Білорусі не є яскраво вираженою, бо з одного боку, вона постачає Україні «Байрактари», закриває Чорноморські протоки, а з іншого – відмовляється приєднатися до антиросійських санкцій. Ця країна як раз і претендує на статус нейтральної, що як для країни-медіатора і є важливим показником для успішної медіації.

Однією із неефективних посередницьких спроб є спроба прем'єр-міністра Ізраїлю Нафталі Бенета. Після телефонної розмови з президентом Росії, у телефонній розмові з президентом України він передав вимоги президента-агресора про капітуляцію з порадою прийняти їх. У даному випадку прем'єр-міністр виконав роль «поштової скриньки» ніж роль медіатора чи переговорника.

Проаналізувавши усі спроби країн виступати у ролі медіаторів, ми можемо сказати, що це перший випадок в історії людства, коли при такому масштабі війни задіяна така кількість країн з метою мирного врегулювання війни. Спроби країн зіграти роль медіаторів у вирішенні війни, на жаль, не принесло того результату на який першочергово сподівалися, тому зараз ці спроби відійшли на другий план. Для того, щоб медіація як метод вирішення конфліктних ситуацій, у даному випадку у російсько-українській війні, принесла найбільш позитивний результат, потрібен перехід від воєнно-дипломатичної до дипломатично-воєнної фази війни, на жаль, наразі такого переходу ще не відбулося, тому переваги сторін визначають бойові досягнення на полі бою.

Список посилань

1. Офіс президента України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-vvecheri-drugogo-dnya-masshta-73189>

Бублєєв Володимир Сергійович

магістрант кафедри соціології, Запорізький національний університет

ГАРВАРДСЬКИЙ МЕТОД ПЕРЕГОВОРІВ: ЕФЕКТИВНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ПОБУДОВИ МИРУ

У потужному темпі сучасної динаміки політичних настроїв, актуалізується потреба у швидких, взаємовигідних варіантах вирішення гострих міжнародних конфліктів. Метою побудови миру є врегулювання, у першу чергу, соціальних відносин між двома чи більше сторонами, якими часто виступають різні держави, а точніше, інтереси їх політичної еліти. Таким чином, процес побудови миру можна певною мірою ототожнити із процесом вирішення конфлікту. Переговорний процес виступає у ролі цього, часто дуже ефективного, регулятора соціальних відносин.

Існують дві найбільш узагальнені стратегії або два стилі переговорів: м'який та жорсткий. Вивчення цих двох переговорних стилів і переговорного процесу загалом, починаючи з 1981 року, дозволило гарвардській школі переговорів також вивести третій і найефективніший стиль – принциповий. Принциповий стиль переговорів відрізняється від двох інших тим, що:

- відокремлює індивіда від проблеми, враховуючи людський «емоційний» фактор та приділяє увагу сприйняттю співрозмовника;
- дозволяє концентруватися на інтересах, а не на позиціях;
- дає можливість винаходити взаємовигідні варіанти, відкриваючи шлях до творчості співрозмовників;
- надає у розпорядження об'єктивні критерії, на яких ґрунтується угода [1].

Успішними переговорами з гарвардської точки зору можна назвати такі, коли було досягнуто розумної угоди і були покращені (або хоча б збережені на тому ж рівні) відносини між сторонами по завершенню угоди. Угода є розумною, або взаємовигідною, коли: 1) враховано інтереси обох сторін, та ніхто із сторін не почуває себе обманутим; 2) було покращено, або збережено на тому ж рівні відносини між сторонами; 3) угода основана на об'єктивних критеріях (науковий підхід, незалежні стандарти, суд третьої сторони); 4) складено детальний договір, де перелічені усі переговорні питання (строки, гарантії, ресурси, умови). Найбільш доцільним представляється продемонструвати цей процес на реальній, історичній ситуації.

У 1967 році Ізраїль окупував Синайський півострів, який приналежить Єгипту. Переговори між Ізраїлем та Єгиптом щодо статусу півострова та збереження миру розпочались у 1978, та їх позиції здавались несумісними. Ізраїль бажав залишити окуповану територію собі, а Єгипет – повернути своє. За допомогою аналізу глибинних інтересів стало зрозуміло, що Ізраїль хотів

безпеки, та щоб бойова техніка Єгипту знаходилась подалі від їх сумісного кордону. Єгипет, у свою чергу, бажав суверенітету та територіальної цілісності своєї держави. Між президентом Єгипту А. Садатом та прем'єром Ізраїлю М. Бегіном був створений план, за допомогою якого півострів повертався до Єгипту, але зона його наразі стає демілітаризованою та безпечною для Ізраїлю. План було реалізовано.

Візьмемо за приклад сучасну проблему, де принципові переговори могли б вирішити дуже багато. 24 лютого 2022 року Російська Федерація вторглася на територію України. За три місяці, військам РФ вдалося окупувати деякі ділянки суверенної держави, зазнавши при цьому значних втрат. Переговори відбувалися у декілька етапів за участі переговорних делегацій із боку обох держав. У процесі переговорів українська делегація намагалася з'ясувати інтереси російської сторони та винайти взаємовигідні варіанти рішення цієї складної ситуації, але остання була сконцентрована на рівні позиційних торгів. Наразі проблема зав'язла. На протязі військового вторгнення глави держав не зустрічались, але, як відомо із попереднього прикладу, великі рішення приймаються коли у переговорному кабінеті лише дві людини.

Важливо відзначити, що перед спробою досягнення угоди необхідно приділити належну увагу підготовці ґрунту для вступу до переговорів. Дійсно, поки один із опонентів перебуває під впливом сильних внутрішніх переживань або зазнав впливу «емоційного бандитизму» – взаємовигідна співпраця неможлива [2]. Цитуючи американського психолога і переговорника з великим досвідом Джорджа Колрізера, скажемо: «такі люди мимоволі блокують переговорний процес чи стають заручниками тих активних внутрішніх емоційних реакцій, куди спрямований їх фокус Я» [3]. З цією категорією опонентів необхідна додаткова робота, що передує переговорам.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що процес побудови міжнародного миру – складний шлях, який потребує уваги до інтересів усіх сторін конфлікту. Спільний наступ на проблему конфлікту, концентрація на глибинних інтересах, творчий винахід варіантів вирішення переговорних питань та використання об'єктивних критеріїв швидко дає свої плоди. Цей доступ до карколомних можливостей та синергія між сторонами може бути досягнута за допомогою гарвардського принципового методу переговорів. Проте попередньо варто переконатися, що актори переговорного процесу не захоплені емоціями і перебувають у спокійному, сконцентрованому на досягненні взаємовигідної угоди стані.

Список посилань

1. Переговори без поразки. Гарвардський метод / Роджер Фишер, Уильям Юри и Брюс Паттон; пер. с англ. Татьяны Новиковой. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2012. 265 с.
2. Эмоциональный интеллект [Текст]: перевод с английского / Дэниел Гоулман. Москва: АСТ: Астрель, 2011. 461 с.
3. Спасите заложника: как разрешать конфликты и влиять на людей / Джордж Колризер; перевод с английского Галины Любимовой. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2017. 376 с.

СЕСІЯ II

«ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ЗМІНИ СВІТОУСТРОЮ»

Модератори: *Цокур Є.Г. – доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології ЗНУ;*

Кіндратець О.М. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології ЗНУ.

Секретар секції: *Мальована Ю.Г. – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології ЗНУ.*

Кіндратець Олена Миколаївна

доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, Запорізький національний університет

ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАХИСТ» ДЛЯ ВИПРАВДАННЯ ВТРУЧАННЯ У ВНУТРІШНІ СПРАВИ СУВЕРЕННИХ ДЕРЖАВ

Порушення принципів державного суверенітету відбувалися і відбуваються нині в різних регіонах світу та в різний спосіб. Втручання може здійснюватися різними суб'єктами (міжнародними організаціями, окремими державами, або групами держав). А ще воно може здійснюватися як відкрито, так і завуальовано. Так, фінансування лобістів в органах влади інших країн є теж способом втручання у внутрішні справи цих держави. Якщо втручання є відкритим, то причини його намагаються пояснити задля виправдання.

С. Вебер вказує на те, що в різні історичні періоди існують різні стандарти спільноти щодо того, як суверенітет як практика має бути реалізований, що повинна зробити держава, щоб бути суверенною. Коли ж державні практики не вписуються в міжсуб'єктні норми, тоді втручання однієї держави у справи «неправильної» держави вважається легітимним міжнародним співтовариством. Коли практикується втручання, то наводяться обґрунтування втручання в частині відновлення або збереження визнаної громадою суверенної влади в певній державі [1, с. 201]. Існують й інші пояснення необхідності такого втручання, як то «порушення прав людини». Цим користуються держави з різним політичним режимом і навіть ті, які самі є недемократичними та в яких порушення прав людини є усталеною практикою.

Прибічники як втручання, так і концепції гуманітарної інтервенції вважають, що категорія «права людини» є універсальною та не може обмежуватись у просторі кордонами окремих держав, а принцип дотримання та захисту прав людини виступає в якості фундаменту сучасного міжнародного правопорядку, а отже є пріоритетним. Оскільки державний суверенітет позбавляє громадян можливості захиститися від самої держави, диктаторського режиму [2], то такий захист має надати міжнародна спільнота. Концепція прав людини є однією з тих концепцій, які використовують для виправдання, «легітимізації» втручання. Однак, існує загроза спекуляцій щодо порушення

прав людини з боку країн, що ведуть агресивну зовнішню політику для маскуванню справжніх цілей агресії та називають її гуманітарною інтервенцією.

Саме це дає підстави противникам концепції гуманітарної інтервенції наполягають на непорушності суверенітету та принципу невтручання у внутрішні справи держави як основи міжнародного класичного права [3, с. 34].

Передумови появи принципу «відповідальність за захист» досліджує Люк Гленвілл в книзі «Суверенітет і відповідальність захищати: нова історія». Він посилається на Гроція і Ваттеля, які вважали, що війна є виправданою, якщо необхідно притягнути до відповідальності суверенних князів, які діяли тиранічно і пригнічували власний народ. Люк Гленвілл розглядає особливий вид нерівності між державами – в часи імперіалізму європейські правителі користувалися безумовним суверенітетом, але могли втручатися в справи інших держав за межами Європи заради «захисту місцевого населення». Після того, як у Статуті ООН була закріплена свобода від зовнішнього втручання на певний час такі практики припинилися. Проте, як зауважує дослідник, це тривало доти, доки вимір прав людини, який із самого початку конфліктував з безумовним суверенітетом, не змусив задуматися про можливість знаходження компромісу між ними. До цього підштовхнув геноцид в Руанді та Косово в 1990-х роках [4].

Ініціатором розробки концепції «відповідальності за захист» стала створена у 2000 р. у Канаді Міжнародна комісія з втручання та державного суверенітету. У доповіді Комісії, зокрема, зазначалося, що суверенітет не тільки надає будь-якій державі право «контролювати» свої внутрішні справи, але покладає й прямий обов'язок захисту людей, що проживають в межах її кордонів. Зазначалося, що в разі нездатності держави захистити свій народ через відсутність можливостей або бажання, відповідальність за захист людей передається міжнародному співтовариству [5].

Концепція відповідальності за захист, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 2005 році, явно заперечує поняття «абсолютного державного суверенітету», що лежить в основі принципу невтручання. І хоча відповідальність за захист вимагає строгого дотримання умови для схвалення втручання ззовні – тільки у випадках геноциду, військових злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людяності, вона, тим не менше, підпитувала тих, хто намагаються нав'язати свої погляди країнам, які не розділяли їх, незалежно від того, порушили ці держави чотири умови чи ні [6].

У доповіді Генерального секретаря ООН в 2005 році було викладено три компоненти відповідальності за захист:

1. Відповідальність держав за захист. Держава несе головну відповідальність за захист свого населення від геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності, етнічних чисток і підбурювання до них; відповідальність за захист походить з природи суверенітету держав і виникає також з зобов'язань держав за міжнародним правом;

2. Міжнародна допомога та створення потенціалу. Міжнародне співтовариство має всіляко сприяти виконанню державами цього обов'язку;

3. Своєчасне та рішуче реагування. Міжнародне співтовариство має використовувати відповідні дипломатичні, гуманітарні та інші засоби для захисту населення від вказаних злочинів. Якщо держава не в змозі захистити своє

населення, міжнародне співтовариство має бути готовим вжити колективних дій для захисту людей, відповідно до Статуту ООН [7].

Концепція відповідальності за захист (R2P) передбачає, що не тільки суверенні держави несуть відповідальність за захист свого населення, а й міжнародне співтовариство. Вважається, що міжнародне співтовариство несе відповідальність за заохочення та допомогу держав у захисті, а також за вжиття колективних дій для забезпечення захисту населення у випадках, коли держави не виконують своїх зобов'язань. Ідея про те, що саме міжнародне співтовариство має не просто право, а й відповідальність за захист шляхом військового втручання, якщо це необхідно, є, можливо, найновішим аспектом концепції R2P, і вона має надзвичайні наслідки [8].

Застосування на практиці цієї концепції викликає численні дискусії. Гленвілл вважає, що значною мірою недостатньо вивченим є питання що це за відповідальність – моральна, юридична чи політична, чи якась комбінація цих трьох. На його думку, важливо визначити і те, хто, зокрема, несе відповідальність – загалом міжнародне співтовариство, міжнародні інституції, такі як Рада Безпеки, регіональні організації чи окремі держави, чи якась комбінація з трьох [8].

Отже, втручання у внутрішні справи суверенних держав існує. Дослідження суб'єктів втручання, їх дій, цілей, намірів, наслідків тривають. Оцінка наслідків здійснюється і з точки зору захисту прав громадян країни, у внутрішні справи якої втручаються, наприклад, міжнародні організації. При поясненні причин втручання часто використовуються маніпуляції, викривлення інформації.

Список посилань

1. Weber C. Reconsidering statehood: examining the sovereignty/intervention boundary. *Review of International Studies*. 1992. 18, P.199-216.
2. Helman G., Ratner S. Saving Failed States. *Foreign Policy*, 1992, December 01, p. 5–11.
3. Левенець А. В., Хрещева О. Г. Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держав. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство*. 2019. Т. 24. Вип. 1(34). С. 32-40.
4. Glanville L. The Myth of «Traditional» Sovereignty. *International Studies Quarterly*. 2013. 57, no. 1. P. 79-90.
5. High level panel on Threats, Challenges and Change. A more secure world our shared responsibility. United Nations. 2002. Para 56.
6. Sholto B. Non-interference or the responsibility to protect? The idea of noninterference appears to be making a comeback, writes. URL: <https://www.thenationalnews.com/opinion/non-interference-or-the-responsibility-to-protect-1.144234>
7. In larger freedom: towards development, security and human rights for all Report of the Secretary-General. United Nations. URL: <http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm>
8. Glanville L. The International Community's Responsibility to Protect. *Global Responsibility to Protect*. 2010. 2(3). P. 287-306.

КОНФЛІКТИ І ВІЙНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Конфлікти і війни супроводжували всю історію людства. Діалектична школа пояснює їх феномен об'єктивними протиріччями в світі, виникнення, розвиток і вирішення яких формує світовий прогрес і попереджає в ньому застій.

У 20 столітті німецький і американський соціолог Л.Козер опублікував книгу "Функції соціального конфлікту". Ці функції він розділив на позитивні і негативні. До позитивних функцій він відносив наступні:

1. Будь-який конфлікт перешкоджає застою і є рушійною силою розвитку світу.

2. Конфлікти сприяють проведенню реформ, призводять до позитивних змін в окремій країні і в усьому світі.

3. Конфлікти виконують комунікативну функцію тому в ході їх люди вчаться слухати і розуміти один одного, знаходити компроміси.

4. Конфлікти сприяють внутрішньому згуртуванню груп, країн, народів, які, маючи спільну мету, згуртовуються і консолідується для виконання цієї мети. У психологічній теорії конфлікту це називається груповим фаворитизмом.

Доказом цієї функції є згуртування українського суспільства перед обличчям російської агресії. Незважаючи на культурне, мовне, релігійне, ідеологічне та партійне розмаїття українського суспільства і зіткнення в ньому різних інтересів, наявність спільного ворога і спільної мети домогтися перемоги над ворогом сприяють об'єднанню і консолідації українського суспільства.

Однак війни навряд чи можна віднести до позитивних функцій конфліктів. Будь-яка війна супроводжується масовою загибеллю людей. Навіть справедлива війна, яку сьогодні веде український народ супроводжується масовою загибеллю людей, у тому числі цивільного населення, руйнуванням інфраструктури країни, падінням економіки, погіршенням матеріального і соціального добробуту людей. Війна - це прямі насильницькі дії із застосуванням конкретної зброї з метою нападу або захисту від ворога, супроводжувані зростаючою агресією і ненавистю.

У сучасному світі війни і міжнародні конфлікти відрізняються наступними особливостями:

1. Вони тяжіють до експансії, розширення, залучення в них нових акторів. Деякі актори не завжди безпосередньо беруть участь у військових діях, але надають військову та економічну допомогу одній зі сторін конфлікту. У російсько-українській війні 2022 року українська дипломатія повністю перемогла російську дипломатію так як українська влада змогла консолідувати мир навколо України, створити потужну антиросійську коаліцію і домогтися серйозної військової та економічної допомоги для перемоги над агресивним і небезпечним противником.

2. Сучасні війни завжди супроводжуються гуманітарною катастрофою - порушенням прав людини, потоком біженців, які часто створюють соціально-економічні проблеми для приймаючої сторони, екологічними катастрофами.

Біженці створюють не тільки соціально-економічні, а й культурні проблеми так як їх поведінка часто виявляється несумісною з культурою приймаючої сторони. Це не відноситься до українських біженців, менталітет яких близький до Європейського менталітету, але відносяться до представників інших культур. Не буває поганих культур і народів, але бувають серйозні культурні протиріччя.

Американські вчені А. Фарнхем і С.Бочнер назвали це зіткнення культур "культурним шоком або стресом". Сьогодні РФ проводить небезпечну політику затягування російсько-укрвінської війни, примусу людей до еміграції і штучного створення напруженої обстановки в західно-європейських країнах. Цю особливість сучасних війн можна назвати зрушенням до конфліктів цивілізацій.

3. Існує небезпека застосування ЗМЗ (зброї масового знищення) у війнах, які ведуться за допомогою традиційної зброї. РФ неодноразово погрожувала застосувати ядерну зброю, пояснюючи це надуманою небезпекою для неї з боку НАТО. Загрози з боку НАТО не існувало ніколи, але прагнення РФ контролювати Євразійський простір, яке в геополітиці називають хартлендом є серйозною загрозою миру і може породити ядерну війну. Це дає право називати РФ країною-терористом, а ЗМЗ в руках терористів неприпустимо і це вимагає консолідації демократичного світу не тільки навколо України, але й навколо проблеми відповідальності за недопущення знищення всього світу. Для терористів не існує правил ведення війн, тому необхідно посилювати міжнародні правила припинення дій терористів і введення правила невідворотності покарання країни-терориста не тільки за здійснені дії, але і вербальну загрозу застосування ядерної зброї.

4. Сучасні війни відрізняються асиметричним характером. Це означає можливість перемоги малих країн над великими державами. Класичним прикладом є перемога В'єтнаму над США в ганебній для США війні. Найстрашнішим ударом для РФ стане перемога України, яка зруйнує міф про непереможність російської армії. Асиметричність сучасних війн пояснюється мотивацією до перемоги країн, що стали жертвою агресії великих держав, які керувалися загарбницькими цілями.

5. Західні політологи вивели наступну особливість: у сучасному світі демократичні країни між собою не воюють. Вони можуть приходити на допомогу країнам, які воюють за демократичні цінності, але ніколи не починають війн самі. Це пояснюється тим, що демократичні країни накопичили досвід знаходження компромісів і вирішення всіх проблем мирним шляхом.

6. Сучасні війни носять гібридний характер. Вони супроводжуються інформаційними війнами та атаками, які обслуговують цілі "гарячих" війн. Однак інформаційні війни часто стають самостійними операціями, які ведуться постійно, виконують самостійні цілі. Такими цілями є зміна свідомості, переконань, вірувань людей і головними методами виступають політичні та психологічні маніпуляції.

Якщо цілями інформаційної пропаганди є пропаганда демократичних і гуманістичних цінностей, усунення авторитарних режимів, такі інформаційні цілі і війни можна вітати, але якщо інформаційні війни націлені на зміну культурного коду народів, насильницьке їх залучення до чужих цінностей, інформаційна пропаганда стає небезпечною. У сучасних інформаційних війнах

людей потрібно вчити критичному мисленню і захисту від шкідливих маніпуляцій.

Горло Наталія Віталіївна

доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології, Запорізький національний університет

ІРЕДЕНТИСТСЬКИЙ ЧИННИК У ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (З ПОЗИЦІЇ ТЕОРІЇ ДЖ. К. ДЖЕНКІНСА)

Війна росії проти України, яка розпочалася у 2014 році, стимулює науковців до пояснення причин агресивної російської політики щодо України. Безумовно, існує тривалий цивілізаційний конфлікт, адже український і російський народи різні ментально та культурно, що свого часу аргументовано і неупереджено (адже мав українське і російське коріння) довів видатний історик М. Костомаров. Періоди спільної історії (перебування українських земель у складі Російської імперії та СРСР) характеризувалися нівелюванням українського компонента та придушенням українського національно-визвольного руху. Питання, чому на початку ХХІ століття конфлікт перейшов у військову стадію, активно обговорюється у наукових колах.

Для пояснення причин військового протистояння між Україною і росією значний евристичний потенціал має теорія Дж.К. Дженкінса, який представляє авторитетну чиказьку школу політичної науки. У праці «Післяреволюційна війна: продукт іредентизму» він розвиває ідею, за якою війна є закономірним наслідком післяреволюційної ситуації у тому випадку, якщо між сусідніми державами існують територіальні суперечки, у тому числі з приводу контролю над територією [1]. Такі суперечки можуть існувати й до революції у латентному вигляді, але тільки післяреволюційна ситуація перетворює їх на відкрите протистояння. Дж.К. Дженкінс визнає, що ініціатором іредентистських вимог може бути як революційна держава, так і сусідня, яка скористалася нестабільною післяреволюційною ситуацією. Якщо іредентистські претензії ініціюються революційною державою, то, на думку науковця, вони стають інструментом легітимації нової влади. Українська влада таке питання не ставила, адже дотримується усіх норм міжнародного законодавства щодо непорушності державних кордонів. Натомість бачимо активізацію іредентистських вимог з боку російської федерації, яка під іредентистськими гаслами захисту споріднених груп, прав російськомовних чи відновлення «історичної справедливості» фактично реалізує імперський проєкт. Але зрозуміло, що російських політиків насправді турбує не захист російськомовних, а те, що було втрачено колишній вплив і панівні позиції, які росіяни мали на просторах СРСР.

Реалізація планів російської влади щодо українських територій відбувалася поступово, спершу у вигляді потужного інформаційного впливу на населення Криму і Донбасу. Ці регіони розглядалися як частини «руського мира», які в результаті «історичної несправедливості» стали частинами України.

Наприкінці 2013 – на початку 2014 рр. в Україні відбулася Революція гідності, яка призвела до падіння кланово-олігархічного режиму В. Януковича. Одночасно посилювалися сепаратистські рухи у Криму і на Донбасі. Саме тоді

керівництво російської федерації використало складну політичну ситуацію в Україні з метою анексії Криму. Активізація сепаратистів на Донбасі за підтримки росії призвела до утворення терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР».

Доцільно розглянути положення теорії Дж.К. Дженкінса щодо стану революційної держави і сусідньої держави-іредентиста. Дослідник вважає, що революція посилює національну ідентичність, адже лідери проголошують національні ідеали як засіб підтримання єдності. У той уже час донбаський сепаратизм і зовнішня агресія з боку сусідньої держави закономірно обумовили прагнення нової української влади захистити територіальну цілісність держави.

На думку Дж.К. Дженкінса, революції можуть сприйматися як загрози суспільно-політичному ладу в сусідніх державах, які також можуть проявляти піклування про споріднені групи в революційній державі під приводом того, що складна ситуація загрожує їх фізичній, економічній безпеці і добробуту. Він зауважує, «ці етнічні родичі, скоріш за все, будуть знаходитися на територіях, які раніше або в теперішній час оспоруються» [1]. Іредентистська держава розглядає включення області, населеної етнічними родичами (або на основі іншої історичної вимоги), як основний спосіб забезпечення їхньої безпеки, а також як досягнення територіального завоювання. Увагу до спорідненого населення в іредентистських державах посилює націоналізм. Дійсно, у росії за два останні десятиліття значно посилюлися націоналістичні настрої, націоналізм став практично державною ідеологією. Активно просувається концепція «русского мира» як основоположна для зовнішньої політики росії. На думку О. Шевченка, діючий режим Росії виступає типовим фундаменталістським проектом [2, с. 62]. Дослідник послідовно розкрив його основні ознаки, серед яких відкидання ліберальних цінностей матеріального добробуту і демократії як політичного аналога цієї цінності, послідовне антизахідництво, велика роль релігії в ідеологічному базисі російського фундаменталізму, мілітарна ідеологія, глибинні психопатологічні риси.

У цій теорії увага акцентована на війні як результаті післяреволюційної ситуації, у якій іредентистське питання починає відігравати ключову роль. М. Тофт у праці «Територія і війна» проводить ідею про те, що територія була і буде залишатися основною проблемою у поясненні початку і ескалації війни, і саме особливості території впливають на те, як розвивається і як завершується конфлікт, а також на характер майбутнього миру [3]. За його твердженням, будь-які переговори про належність частини території є безуспішними, тому що територія для обох держав визнається суспільно-сакральним простором, який вважається неподільним. З цього приводу автор пише: «таким чином, націоналістична риторика революційної і сусідньої держави створює таку ситуацію, у якій держави не будуть поступатися у територіальних претензіях. Тоді настає війна» [1]. Л. Фрідмен вважає, що необмежені амбіції і загарбницькі плани щодо захоплення територій узгоджуються з російською стратегією, спрямованою на залякування світу [4, р. 14].

Отже, наведені факти підтверджують достовірність положень теорії Дж.К. Дженкінса, адже засвідчують вплив післяреволюційної ситуації в Україні у 2014 році на активізацію загарбницьких прагнень російської федерації, які здійснюються у тому числі під іредентистськими гаслами. Однак, оскільки

жодна наукова теорія не може претендувати на вичерпне тлумачення сутності того чи іншого політичного явища чи процесу, військове протистояння між Україною і росією не є безпосереднім результатом післяреволюційної ситуації в Україні. Фактично конфлікт між двома державами був невідворотним і неминучим, тому що глибокі протиріччя між ними щодо шляхів розвитку назрівали вже досить давно. А післяреволюційна ситуація була використана як привід для практичної реалізації агресивної політики російської федерації щодо України.

Список посилань

1. Jenkins G. K. Post-Revolution War: A Product of Irredentism. URL: http://d3qi0qp55mx5f5.cloudfront.net/cpost/i/docs/Jenkins__Gentry_Workshop_Paper.pdf
2. Шевченко О. Фундаменталістські аспекти російського проекту та місце в ньому України. Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України ім. І. Ф. Кураса. 2014. Вип. 3 (71). С. 61–70.
3. Toft M. D. Territory and war. Journal of Peace Research. 2014. Vol 51, Issue 2. P. 185–198.
4. Freedman L. Ukraine and the Art of Limited War. Survival. December 2014-January 2015. Vol. 56, no. 6. Pp. 7–38.

Хорішко Лілія Сергіївна

доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

PR В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ

В умовах російсько-української війни актуалізується потреба всебічного інформування та залучення ресурсного потенціалу зовнішньої громадськості до процесу підвищення рівня обороноздатності України. Стратегічні комунікації держави спрямовані на організацію взаємодії із стейкхолдерами з метою пошуку спільних алгоритмів дій та координації зусиль у розподілі ресурсів з метою відстоювання ключових інтересів [1]. Систематичне використання стратегічних комунікацій сприяє дослідженню динаміки громадської думки, формуванню актуалізованого поточною політичною ситуацією порядку денного, забезпечуючи вчасне реагування на виклики сьогодення.

Одним із основних інструментів стратегічних комунікацій є ресурсний потенціал зв'язків з громадськістю. По-перше, йдеться про організацію спеціальних PR-подій (брифінгів, ексклюзивних інтерв'ю тощо), метою яких є привернення уваги до ключових подій, сформованого порядку денного. Наприклад, Президент України систематично дає інтерв'ю зарубіжним інформаційним агентствам (CNN, Reuters), у ході яких інформує зовнішню громадськість про актуальні аспекти російсько-української війни, наявні наслідки та їх негативний вплив на цивільне населення. У цих інтерв'ю завжди робиться наголос на загрозах демократії, ролі України у відстоюванні

демократичних цінностей та потребі залучення політичних і військових ресурсів держав-партнерів до протидії агресору.

Оперативна ситуація щодо російського вторгнення презентується речником Міністерства оборони України на брифінгах. Дана інформація характеризується чіткістю викладу, конкретним фактажем ходу бойових дій, наявністю військової термінології. Одним із каналів трансляції брифінгів є Військове телебачення України на «YouTube». Для систематичного інформування громадськості створені спеціальні рубрики: «російсько-українська війна» та «терміново». Контент першої з них, містить інформацію про здобутки Збройних сил України, наслідки ведення бойових дій. У другій – двічі на день (о 06.00 та о 18.00) подається офіційна оперативна інформація щодо російського вторгнення, бойових втрат противника. Презентована інформація супроводжується субтитрами англійською мовою, а тому орієнтована на внутрішню та зовнішню громадськість.

По-друге, йдеться про організацію та проведення PR-кампаній, які спрямовані на підтримку стійких зв'язків із громадськістю, формування позитивного відношення до пропонованих ідей та цінностей з метою мотивування до відповідних дій. Наприклад, Єврокомісія та уряд Канади за підтримки міжнародної правової організації «Global Citizen» ініціювали глобальну PR-кампанію «Stand Up For Ukraine» [2]. Її мета – привернути увагу світової спільноти до війни в Україні, зібрати кошти на потреби біженців та внутрішньо переміщених осіб. На даний час уже зібрано близько 10 млрд. доларів, що надійшли від державних і недержавних структур. Можна констатувати, що активна PR-комунікація представників української влади з очільниками різних інституцій сприяла їх включеності в ініціювання певних заходів з метою політичної та фінансової підтримки України.

Отже, в умовах сучасної політичної дійсності Україна широко використовує стратегічні комунікації з метою активізації підтримки світової спільноти. Одним із основних інструментів стратегічних комунікацій є PR, оскільки сприяє всебічному інформуванню громадськості про динаміку російсько-української війни, актуалізуючи додаткові мотиви стейкхолдерів щодо надання всебічної підтримки у протидії державі-агресору.

Список посилань

1. Hallahan K., Holtzhausen D., Ruler B., Verčič D., Sriramesh K. Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. № 1. 2007. С. 3-35. URL: https://www.researchgate.net/publication/241730557_Defining_Strategic_Communication (last accessed: 29.05. 2022).
2. Questions & Answers: 'Stand Up For Ukraine' pledging event to support the people of Ukraine. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_22_2322 (last accessed: 30.05.2022).

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК «КАТАЛІЗАТОР» СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО СВІТОУСТРОЮ

Російсько-українська війна (2014-....) стала не просто локальним конфліктом, як наголошують деякі експерти чи політики, ця війна стала викликом та каталізатором глобальних змін, що поступово, починаючи після Другої Світової війни, відбуваються у суспільстві. Мова іде про становлення нового рівня системи саморегуляції – семантичного [1], що характеризується трансформацією світового громадянського суспільства; формуванням наддержавних, континентальних та міжконтинентальних утворень, різного роду союзів, світових та регіональних урядів; бурхливим розвитком комп'ютерних та інформаційних технологій, глобальними комп'ютерними мережами, що дає можливість охопити й поглибити проникнення інформації у всі сфери життя суспільства; держава як політичний та соціальний інститут поступово втрачатиме свої позиції і відійде на допоміжні або ж зовсім зникне; «суспільство досягло у своєму розвитку стану, коли його матеріальний напрямок відходить на другий план, а на його місце приходять духовний» [1, с. 116]; на цьому рівні відбувається формування нового типу людини, що проявляється у формуванні «свободи волі» як «свободи» індивідів у складі «свободи» світового співтовариства [1, с. 115] тощо.

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 року спонукало і змусило світове співтовариство, і в першу чергу країни Європи і НАТО певною мірою переглянути свої задекларовані норми, правила, вимоги тощо, поставило на порядок денний питання остаточного визначення та вибору подальшого шляху розвитку.

Аналізуючи вплив російсько-української війни на світовий порядок та устрій з позиції саморегуляції як сукупності «впорядкованих відносно один одного в просторі та циклізованих у часі процесів стихійної або свідомої локалізації змін соціальної системи, що відтворюють здатність системи до еволюції у результаті дії зовнішніх та внутрішніх впливів» [1, с. 49], можна констатувати, що суспільство (як соціальна система) продовжує еволюціонувати, зокрема через чітке окреслення одного з напрямів розвитку – «демократія – тоталітаризм/авторитаризм/фашизм». Саме по цьому напрямку відбувається вибір подальшого розвитку країн світу, зокрема європейських держав, які уособлюють демократичні цінності, з одного боку, та росії, яка остаточно долучилася до табору країн з тоталітарним режимами, і стала черговим класичним прикладом застрягання у минулому. Бажання росії повернути своє панування в територіальних межах колишнього СРСР, використання нею наративу про братні народи, захист російськомовного населення, велич росії та впевненість у тому, що це населення буде радо вітати російську армію в Україні показало повну неспроможність цього тоталітарного режиму йти вперед, вдивитися у майбутнє.

Впорядкування за допомогою функції саморегуляції вище окреслених процесів у суспільстві як соціальній системі, вже сьогодні та у перспективі може забезпечити:

- оновлення політичної системи світу, зокрема Європи; зміна світової політичної архітектури. Від боротьба за ресурси, нав'язування/захисту демократичних/тоталітарних/авторитарних цінностей тощо до подальшої асиметрії лінії «демократія – тоталітаризм/авторитаризм/фашизм» із посиленням лінії «великі держави – держави третього світу» або пошуком нового «ворога», який би давав можливість в першу чергу великим державам впливати на життя суспільства та бути у керма цього процесу. З іншого боку, конкуренція серед країн світу, боротьба за геополітичний статус та вплив можуть мати іншу основу, а саме соціальну, коли замість показників на кшталт ВВП країна будує свою економіку на основі показника рівня щастя для її громадян (Деніел Гелбрейт);

- зменшення впливу процесів стигматизації з боку росії та інших країн щодо інших на світовій арені. Нав'язування ярликів країнам світу, що притаманно росії, а також деяким іншим країнам, зацікавленим у формуванні негативної думки суспільства, у тому числі і світового, є традиційною та розповсюдженою практикою та політтехнологією. Так відкрите вторгнення і подальші звірства росії в Україні викликали у світового співтовариства питання, якщо на Україну росією навішувався відповідний ярлик, то може й інші країни схожі до неї? Подальша відмова від навішування ярликів, більша політична толерантність, особливо світового співтовариства забезпечить можливість «почути кожного», сприймати усіх об'єктивніше, а не через стигми;

- переформатування норм, правил тощо світових (наприклад ООН, НАТО), та регіональних (наприклад, Євросоюз) організацій та союзів, які необхідні для підтримки їх репутації, подальшої співпраці та розвитку. Так наприклад, питання, що викликає зараз цікавість – чи стане Україна кандидатом у члени ЄС у червні 2022 року? Саме через умови, в яких Україна, Молдова і Грузія подали заявки на прийняття їх у кандидати у члени ЄС, створило прецедент, який відрізняється від шляху, що пройшли інші члени ЄС для отримання членства в цій організації. Іншим прикладом є НАТО, яке відмовилося прийняти Україну до своїх лав, і тим самим відмовило їй надати гарантії безпеки. Це змусило Україну шукати нових форматів своєї безпеки, зокрема запропонувати країнам G7 та іншим великим державам забезпечити її через двосторонні договори гарантіями безпеки, що передбачає можливість формування нового союзу чи організації із забезпечення безпеки у Європі;

- оновлення геополітичного статусу держав, посилення чи підвищення міжнародної репутації та статусу одних країн та їх зниження в інших. Репутаційні переваги та високі статусні позиції роблять держави тими «локомотивами», які ведуть за собою інші країни, що потрапляють у зону їх впливу. Як показала українсько-російська війна саме репутація і статус країни має велике значення у сучасному світі і є лакмусовою смужкою через яку сприймають державу та її керівництво. Так, великі країни (зокрема деякі країни G7) підтримуючи Україну у війні, прагнуть зберегти чи підняти рейтинги своїх країн, підвищують репутаційні переваги своєї держави, формують імідж країни, що не стоїть осторонь і завжди готова допомогти сусідові чи державі, що

бореться за правду. Україна у цій війні вже отримала вищий статут та репутацію серед країн світу, їх визнання, що створює для нашої держави сприятливі умови для подальшого закріплення на отриманих позиціях. Поряд з тим є країни, які через свою політичну волю та бачення навпаки, втрачають репутацію та статус, підтримуючи чи вторгнення росії на територію України, чи блокуючи різного роду санкції проти країни-агресора, чи роблячи гучні заяви щодо можливості росії зберегти своє обличчя, чи поступитися частиною території української держави для заключення миру;

– оновлення старих та формування нових міжнародних економічних зв'язків, що будуть гнучкішими, динамічнішими, мобільнішими; унеможливлення залежності окремої країни від ресурсів іншої. Як показав час формування мереж міжнародних економічних зв'язків у різних галузях економіки, гонитва за меншими витратами на ресурси (на кшталт російського газу та нафти), спад та зупинка виробництва через нестачу експортованого з України неону, або ж паладію та нікелю, що експортувала росія, спричинює у деяких країн велику економічну, а то і політичну залежність від інших. Українсько-російська війна це яскраво продемонструвала. Тому усвідомлення, що країна має будувати економічні зв'язки і отримувати ресурси з різних країн, а не зосереджуватися на одній, має спричинити і розуміння того, що економіка, побудована на газові та нафті «віджила» своє і постала потреба і нагальна необхідність у переході на альтернативні енергоносії, пошук такої форми економічних зв'язків, за якої б країна не втрапляла у чергову залежність від іншої держави. Іншим питанням є експорт продовольства. Блокування портів в Чорному морі унеможлиблює виконання Україною своїх зобов'язань щодо поставок продовольства в інші регіони світу, що спричинило вже глобальну продовольчу кризу. Світ, як заручник шантажу росії, повинен шукати шляхи деблокування портів Чорного моря під час війни. Але цей приклад показує, що неможливо бути залежним від закупівлі продовольства тільки в одній країні, або мати великий відсоток купівлі продовольства в одній країні;

– зміна світогляду та сприйняття країн-агресорів, наприклад, росії тверезо, без загравання до них. Від постійного повернення до минулого, до історії з намаганнями її переписати, від маніпулювання нею на свою користь до констатації подій з їх реальною оцінкою. І на підставі цього усвідомлення того, що історію треба знати і пам'ятати, але треба дивитися вперед – у майбутнє, будувати його у співтоваристві з іншими народами, етносами, враховуючи та поважаючи їх право на самовираження, розвиток тощо, тобто «свободи волі» як «свободи» індивідів у складі «свободи» світового співтовариства. Також необхідно усвідомлення того, що укорінене у свідомості політиків загравання з росією спричиняє негативні наслідки подальшого розвитку світового устрою;

– усвідомлення, що сліпа віра словам сильних країн світу – це не завжди правда, а результат спрямованої чітко та ефективно організованої інформаційної війни та пропаганди. Бурхливий розвиток комп'ютерних та інформаційних технологій став надійною основою для розвитку різних форм пропаганди та інформаційних війн, що все більше переносять війну з реальних операцій на землі у віртуальну площину, як от: фейки, троллінг, хакерство, віртуальний тероризм тощо. Поєднання пропагандистких методів з інформаційними та

комп'ютерними технологіями забезпечує державі необхідні важелі впливу на масову свідомість, «зомбування» населення тощо, яскравим прикладом чого є російський народ зі сліпою вірою у керівника держави і правильністю усіх прийнятих рішень керівництвом країни та ін.

Отже, глобально вибір шляху подальшого розвитку суспільством через функцію саморегуляції передбачає: визнання росії – країною-агресором; зміну архітектури політичного устрою світу по лінії «демократія – тоталітаризм/авторитаризм/фашизм»; оновлення чи утворення нових політичних, економічних тощо союзів та організацій, в першу чергу для забезпечення гарантій безпеки; переформатування старих міжнародних економічних зв'язків, що щільно пов'язані з економікою росії, в першу чергу з поставками нею нафти та газу у країни Європи, що передбачає не просто їх зменшення, а і можливе припинення; зміна світогляду світового співтовариства щодо сприйняття країн-агресорів, сліпої віри у пропаганду та результати інформаційних війн та ін.

Список посилань

1. Крохмаль Н.В. Історичні форми саморегуляції соціального процесу. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 144 с.

Вагіна Олена Миколаївна

кандидат історичних наук, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ГЛОБАЛЬНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Війна, розв'язана Росією проти України, є надзвичайно масштабною трагедією глобалізованого світу ХХІ ст. Це перша в історії людства війна, яка відбувається за часів існування атомних електростанцій, супутників, мобільних телефонів, соціальних мереж, безпілотних летальних апаратів та інших технологічних досягнень сучасної цивілізації. Актуальність теми обумовлена необхідністю дослідити глобальні наслідки, які ця війна буде мати як для Української держави, так і для міжнародного порядку загалом.

Безсумнівно, прогнозуванню та аналізу майбутніх довгострокових наслідків війни буде присвячено з часом багато наукових праць. Вже на сьогодні ми маємо цікаві думки експертів із США, Німеччини, Швейцарії та інших країн. Дослідження означеної проблеми вимагає міждисциплінарного підходу, оскільки предмет дослідження лежить на перетині багатьох наук: політичної, історичної, економічної, юридичної тощо.

Метою роботи є визначення глобальних довгострокових наслідків російсько-української війни як для її безпосередніх учасників, так і для світового порядку загалом.

Політичні й економічні наслідки війни для України більш глибоко і комплексно можна буде аналізувати після її завершення. Але вже на сьогодні можна зробити проміжні висновки щодо піднесення національної самосвідомості, поширення почуття патріотизму, небаченого досі рівня

інтеграції суспільства (як серед політичних еліт, так і на рівні громадянського суспільства). Такі процеси, разом із міжнародною підтримкою і ленд-лізом, посилюють впевненість у перемозі України. І дуже важливим завданням для влади стане збереження патріотичного духу й єдності після перемоги у війні.

Як не парадоксально звучить, але війна з Росією може допомогти Україні здійснити якісний технологічний стрибок, що стане вагомим чинником на шляху здійснення політичних й економічних реформ. Довоєнні дискусії навколо олігархічної моделі політичної системи, корупційної судової системи, несприятливої для розвитку малого бізнесу податкової системи тощо здаються малоімовірними після трагічних подій війни, що супроводжуються втратами тисяч людських життів. Логічним наслідком повинно стати перезавантаження політичної системи, оновлення законодавства, прийняття справедливого податкового кодексу, забезпечення максимальної свободи підприємництва, формування гуманної людиноцентристської соціальної системи.

Вже на сьогодні очевидним зовнішньополітичним наслідком війни для України є тектонічний зсув у сприйнятті її у світі. Україна мусить використати цей шанс і стати повноцінним стратегічним гравцем на геополітичній арені.

Повномасштабне вторгнення Росії вкрай негативно позначилось на стані економіки України: за три місяці економічні втрати, за різними оцінками, сягнули від 30 до 50%, падіння ВВП прогнозують на рівні 30-50%. Через таку ситуацію державний бюджет виконується приблизно на 50-70% порівняно з мирним часом. Також зросли витрати на гуманітарні, соціальні потреби й розмінування звільнених від окупації територій. Як зазначив Д. Шмигаль, прямі збитки, які росіяни завдали інфраструктурі та економіці України, становлять приблизно 600 млрд доларів і зростають щодня [1].

Наслідки широкомасштабної агресії, очевидно, будуть не менш катастрофічними і для Росії. Нескладно спрогнозувати, що накладені на державу-агресора санкції будуть завдавати їй все більшої шкоди, а зростаюча ізоляція Росії та знижена інвестиційна привабливість послаблять торговельні та інші економічні зв'язки. Крім руйнування економіки через санкції, очевидним наслідком є виснаження збройних сил РФ: у живій силі, боєприпасах та підтримці з боку російського суспільства.

Війна в Україні, безсумнівно, буде мати наслідки не лише для її безпосередніх учасників, вона вплине на розвиток усього цивілізованого світу – від Заходу до Сходу. Вперше у новітній історії війна розв'язана агресором із ядерною зброєю, який прямо оголошує свої наміри повернути світ у реалії холодної війни. Як наслідок, збільшився контингент військ НАТО в Європі; Південна Корея та Японія обговорюють передислокацію ядерної зброї США; Фінляндія та Швеція подали заявки на вступ до НАТО; Данія, ймовірно, скасує свою відмову від оборонної політики ЄС на майбутньому референдумі.

Американські експерти головний ризик вбачають у тому, що через війну в Україні може розпочатися ядерна гонка озброєнь [2]. При цьому діалог між ядерними державами, який дозволив би усунути загрози, заблокований через ту саму війну в Україні.

Другий ризик полягає в тому, що, з огляду на затяжну й криваву війну в Україні, багато держав почнуть переглядати свою ядерну стратегію та

моделювати застосування атомної зброї у звичайних війнах. Мова йде, насамперед, про Китай, а також Близький Схід, який слідом за Іраном може піти шляхом розробки власної ядерної зброї. Очевидно, що це спричинить глобальні наслідки для міжнародного порядку в цілому.

Значущі процеси спостерігаємо і в Європі: на думку швейцарського професора К. Герінга, об'єднуючий ефект зіткнення із зовнішньою загрозою видається чітко видимим навіть без додаткових кількісних доказів [3]. Особливо це помітно серед східноєвропейських країн. Навіть держави, які раніше тісно були пов'язані з Росією, такі як Болгарія, зайняли чітку позицію. Уряди західних держав – Італії та Німеччини – спочатку вагалися, але, підтримані громадською думкою, нарешті об'єдналися з іншими членами ЄС для спільної відповіді. Сумним прикладом у цьому плані є Угорщина. Проте, на відміну від колишніх часів, Угорщина тепер принаймні є ізгоєм і серед східних країн-членів ЄС.

Щодо економічної сфери, було б помилково думати, що російсько-українська війна матиме лише незначні та тимчасові економічні й фінансові наслідки (зрештою, Росія становить лише 3% світової економіки, а Україна – набагато менше [4]). На відміну від політичних змін, економічні наслідки війни виявлятимуться набагато повільніше, але будуть мати довгостроковий характер.

Перш за все, очевидним є суттєве зростання цін на енергоносії (нафту, природний газ) та інші сировинні товари, оскільки і Росія, й Україна є великими експортерами сировини та продуктів харчування. Зростання цін на енергоносії негативно вплине на світову економіку. На думку американського професора Д. Фурмана, особливо вразливою є Європа, через високий ступінь залежності від російського газу та дуже слабкі спроби протягом останніх років позбутися цього стану [5]. Вже на сьогодні підтверджуються попередні прогнози щодо реальних кроків Європи знизити рівень залежності від Росії у сфері викопного палива.

Крім того, в умовах дедалі більш небезпечної (через війну) глобальної ситуації слід очікувати зростання оборонних бюджетів у США, Європі та деяких інших країнах. Це, у свою чергу, зменшить рівень добробуту людей, адже ресурси, що виділяються на оборону, могли б бути спрямовані на споживання чи інвестиції в розвиток освіти, охорони здоров'я чи інфраструктури.

Таким чином, війна Росії проти України – це не просто ще один незначний, економічно та фінансово несуттєвий конфлікт, подібний до тих, що мали місце в інших регіонах за останні десятиліття. Це війна за нову архітектуру Європи і світу. В умовах зовнішньої військової загрози відбувається зміцнення європейської ідентичності, політичної згуртованості та співпраці. Але агресія Росії проти України створює нові небезпеки застосування ядерної зброї та потенційно може повернути назад тенденцію останніх 30 років до скорочення озброєнь.

Через подальше збільшення санкцій щодо агресора витрати будуть зростати – насамперед для Росії, але певною мірою і для решти країн світу. Але побоювання щодо скорочення ВВП здаються незначними порівняно з необхідністю зберегти людські життя та гарантувати мир та прогрес людства. Розв'язана Росією війна наочно підтверджує, що найбільшу цінність на сьогодні має світ, у якому люди і країни почуваються в безпеці.

Список посилань

1. Шмигаль Д. Через війну близько 35% економіки України не працює. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3495119-cerez-vijnu-blizko-35-ekonomiki-ukraini-ne-pracue-smigal.html> (дата звернення: 30.05.2022).
2. How is Russia's invasion of Ukraine likely to alter the post-World War II international order? Carnegie Corporation of New York. 25.05.2022. URL: <https://www.carnegie.org/our-work/article/how-is-russias-invasion-of-ukraine-likely-to-alter-the-post-world-war-ii-international-order/> (дата звернення: 30.05.2022).
3. Gehring K. External military threats help to create a stronger European identity and cooperation. VoxEU. 29.05.2022. URL: <https://voxeu.org/article/external-military-threats-help-create-stronger-european-identity-and-cooperation> (дата звернення: 30.05.2022).
4. Roubini N. Russia's War and the Global Economy. Nouriel Roubini. 25.02.2022. URL: <https://nourielroubini.com/russias-war-and-the-global-economy/> (дата звернення: 30.05.2022).
5. Furman J. The Economic Consequences of the Ukraine War. Project Syndicate. 25.02.2022. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/economic-consequences-of-ukraine-war-by-jason-furman-2022-02> (дата звернення: 30.05.2022).

Лепська Наталія Володимирівна

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

ЕКСПАНСІЯ ТА КОНТРАКЦІЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЕОПОЛІТИЧНОГО СВІТОУСТРОЮ

Боротьба за простір та вплив результатів цієї боротьби на динаміку розвитку держав завжди було фокусом уваги геополітики. Ще з моменту виникнення цієї науки в XIX ст. її фундатори заклали стійкий інтерес до змін властивостей та розмірів контрольованих державами територій, обумовлених процесами боротьби за простір, та тих явищ, що становлять сутність геополітичної динаміки формування світоустрою. В умовах постійного протистояння та конкуренції держав визначається необхідність розвитку різних форм й механізмів розподілу та перерозподілу глобального геополітичного простору. Метою їх впровадження є здійснення змін у статусно-рольових характеристиках держав як геополітичних суб'єктів і внаслідок цього трансформація світоустрою.

Сучасні події російсько-української війни, найзапеклішої з часів Другої світової війни, доводять, що Росія нахабно, всупереч існуючих норм міжнародного права, ігноруючи діяльність авторитетних безпекових міжнародних інституцій та нехтуючи закликами світової спільноти зупинити кровопролиття, намагається перекроїти геополітичний простір та геополітику нинішньої світобудови на свій лад. Замаскуюючи свою відверту агресію, названу «спеціальною операцією по звільненню України від нацизму»,

усілякими пропагандистськими лозунгами з арсеналу «руського міра», путінська влада розпочала фактично геноцидну війну проти нашої держави. У наукових колах сучасної Росії уникають застосування визначень «війна» та «експансія» до загарбницьких дій Кремля, втім сутність їх є саме такою. Російські науковці закривають очі на ті звірства, що чинить російська влада. Однак, привертає увагу, що з початку XXI ст. ними було опубліковано чимало наукових праць, де всебічно досліджуються феномени війни та експансії; більше того, результати цих напрацювань фактично й були втілені в геополітичній стратегії Росії по відношенню до України (на цьому зупинимося нижче).

Експансія є одним з найпоширеніших механізмів впливу у глобальному просторі. Зазвичай вона розуміється як процес поширення політичного, економічного, культурного, демографічного впливу на інші країни через територіальне розширення та ідеологічне обґрунтування цього процесу [1]. В сенсі геополітики експансія не просто розширення впливу, а ще й проникнення у геополітичний простір (їдеться саме про простір, а не територію, яка є одним з його рівнів) через його освоєння, через закріплення цього впливу (панування), тобто вбачається необхідність легітимізації експансіоністської стратегії суб'єкта експансії.

Геополітична експансія була фокусом наукового дослідження «батька» геополітики Фрідріха Ратцеля, який розглядав її як основоположний чинник життєзабезпечення будь-якої держави. З'ясовуючи сутність експансії, Ф. Ратцель обґрунтував сім законів експансії, які акцентують увагу на: (1) зв'язку форм культурної та територіальної експансії; (2) залежності територіального розширення та ідеологічних компонентів розвитку держав; (3) неминучості поглинення слабких геополітичних акторів; (4) значущості територіальних кордонів держав; (5) необхідності контролю водних ресурсів та виходів до них з боку держав; (6) зовнішньому напрямку первинного імпульсу для розвитку експансії; (7) відсутності меж експансіоністських прагнень. Занепад держав, на думку Ф. Ратцеля, є результатом ослабленої просторової концепції та стратегій експансіонізму, низького просторового відчуття народу. Отже, причинно-наслідковий взаємозв'язок «простір – сила» відобразив основний сенс та основні імперативи геополітики як науки. Ф. Ратцель науково довів, що геополітична експансія є об'єктивною необхідністю виживання держави, її просторового розширення та, фактично, індикатором її могутності. Не буде перебільшенням вважати цей висновок законом геополітики, адже його положення не втратили своєї наукової та практичної актуальності й досі, особливо зважаючи на рівневе ускладнення геополітичного простору з к. XX ст.

Експансія здійснюється заради освоєння ресурсів геополітичного простору, який намагається контролювати держава-експансіоніст. Ресурси ж є фактично засобами виживання держави, вони є стратегічними за своєю сутністю. Тож розширення простору – експансія – розширює і джерело стратегічних ресурсів, покращує стратегічне становище країни, зменшує соціальну напругу, знижує демографічний тиск, активізує торгівлю та процес вирішення економічних завдань держави. За влучним визначенням Б. Шапталова, «експансія є механізмом підключення до ресурсів інших народів, це реактор, який передає енергію від одного народу іншому та ініціює процес [2, с. 6]. Будь-

яка держава заради свого розвитку та процвітання намагається освоїти якомога більше ресурсів (природні, соціально-демографічні, фінансові, інформаційні тощо), від цього залежить її сила та геополітична потужність. Можна говорити про те, що історія людства – це історія експансії, і основним різновидом геополітичної поведінки держав, її ключовою потребою є саме експансія.

Утім логічно розглядати й зворотній бік експансії, про який практично ніхто ніколи не згадує. Йдеться про протилежний, але діалектично взаємопов'язаний за сутністю, процес – контракцію (від лат. «contractio» – стиснення, скорочення). З точки зору геополітики – це процес втрати простору й просторового стиснення, що відбувається внаслідок цілеспрямованої діяльності геополітичних акторів та реалізації їх стратегій впливу на світовому рівні. Термін «контракція» довгий час широко застосовувався в царині природничих й точних наук. В геополітиці ж він нещодавно актуалізований російськими теоретиками. І це не випадково, на що ми вказували вище. В цьому контексті варто звернути увагу на статтю Н. Комлевої [3], яка була опублікована ще у 2003 р. і яка, на наш погляд, заклала «наукові підвалини» виправдання жажливої геополітичної стратегії РФ і по відношенню до України, і по відношенню до всього цивілізованого світу.

У цій публікації російська авторка доводить, що внаслідок розпаду СРСР Росія на момент 2003 року була показовим взірцем максимального ступеню контракції (причому на усіх рівнях геополітичного простору), який Комлева визначає як «геополітичний провал». Контракція Росії призвела до радикального зниження її геополітичного статусу. Падіння показників економічного розвитку (ВВП РФ тоді було на рівні Пакистану), зменшення території на 24% (хоча відомо, що це абсолютна маніпуляція цифрами, оскільки територіально РФ нічого не втрачала, адже відійшли території радянських республік, які стали незалежними державами), втрата космічного лідерства (Байконур на території Казахстану, який вимагав сплату оренди), руйнування військово-стратегічного потенціалу (радикальне зниження обсягів озброєння, військової техніки, виробництво в оборонних галузях складало 8,7% від радянського) – ці та багато інших показників, на переконання російської авторки, засвідчують втрату РФ статусу не тільки наддержави (якою вона була буцім-то за радянських часів), але й статусу великої держави. На початок 2000-х р. р. Росія – звичайна регіональна держава. Тож, за таких обставин геополітичні перспективи у РФ, що вкрай обмежена на всіх рівнях геополітичного простору, цілком невтішні.

На думку Комлевої, для держав подібного геополітичного провалу є два шляхи-технології виходу зі стану жорсткої контракції: 1) впровадження ліберальних реформ; 2) тоталітарний режим. Цікаво, що авторка попереджає, що другий варіант в жодному випадку не можна визнавати як універсальний, так і такий, що може бути застосований до Росії. Втім, саме характеристиці цієї технології фактично і присвячена її стаття. Як це розцінювати: чи це таке попередження про те, що може очікувати її країну, яка використовує тоталітаризацію; чи це фактично «наукова пропозиція» російській владі, як можна майже історично миттєво отримати статус наддержави, тобто здійснити глобальну експансію.

Тоталітарний режим є технологією різкого прориву великої держави в ситуації критичного геополітичного стиснення. Передусім тому, що тоталітарний режим забезпечує всеосяжний контроль тандемом «партія – держава». Тут майже відсутні структури громадянського суспільства та опозиція. В економіці превалює індустріалізація мілітаристського типу, практикується уніфікація особистого життя громадян та загалом життєдіяльності суспільства. Тоталітарний режим – концентрат енергії, потуга якої спрямовується на подолання якоїсь великої перешкоди розвитку, а в геополітиці – це вихід із стану критичної контракції. Однак, ціна тут дуже висока (масові репресії, підрив культурного базису нації, уніфікація економіки тощо).

Як наголошує російська авторка, тоталітарні режими виникають у суспільствах, які народжені великими націями, що виступають на геополітичній арені як великі держави (Росія, Німеччина, Італія). Або ж це суспільства, які створені націями, що вважають себе спадкоємицями великих цивілізацій або великих держав минулого (Іспанія, Ірак). Тоталітарні держави завжди переслідують спокусу оволодіння новими просторами, навіть всупереч усвідомлення соціальних невигод цих геополітичних дій. Тож, тоталітаризм – це геополітична технологія саме великих держав, яким притаманне усвідомлення так званого «почуття простору» та наявність «життєпросторової концепції розвитку» (за визначенням Ф. Ратцеля).

Радянський Союз впродовж всієї історії свого існування освоював усе більші геополітичні простори (географічні, економічні, ідеологічні). Однак уніфікація економіки, соціо-культурного життя та ін. позбавили його стимулів до розвитку, це призвело до «застою» 70-80-х р. р. і радянська імперія пала. Тобто, тоталітаризм як геополітична технологія геополітичного прориву, призвів знову до геополітичного стиснення 90-х р. р.

Таким чином, тоталітарні режими – це наслідок критичної контракції великих держав. Але ж їх розвиток природно призводить до нового циклу контракції. Вихід з цього замкненого контуру «контракція – експансія – контракція» полягає в проведенні ліберальних реформ. До речі, за допомогою останніх долали контракцію малі держави (країни Східної Європи).

Тоталітаризм – це найжорсткіша технологія подолання контракції, оскільки використовується у випадку цілковитого геополітичного прориву. Задля її використання потрібно: з одного боку, міцна владна вертикаль, що тримається на культурі її лідера, а іншого – слабкість громадянського суспільства, яке не здатне ініціювати та підтримати ліберальні технології подолання критичної контракції.

Саме використання тоталітаризму з метою подолання геополітичного провалу є сутністю стратегічного розвитку Росії з початку 2000-х років. Прикриваючись всебічною декларацією буцім-то демократичних реформ, вона весь час була цілковито авторитарною за своїм політичним режимом. В останні роки фактично впроваджувала тоталітаризацію, вчиняла інформаційно-ідеологічну експансію всередині своєї країни по відношенню до російського населення. Тому «оброблені» зухвалою пропагандою росіяни на 82% схвалюють злочинну війну путінського режиму проти України.

Однак незламна морально-вольова потуга українського народу, міцний зв'язок держави і суспільства, величезна підтримка нашої країни з боку західних держав-партнерів та усього цивілізованого людства вже в перші дні війни засвідчили, що Росія «наступила на ті ж самі граблі» – її поразка неминуча, а це знову геополітичний провал, подолати який у той самий спосіб тоталітаризації світова спільнота вже не дозволить. Намагаючись здійснювати глобальну просторову експансію, путінський режим отримав натомість її абсолютну протилежність – критичну контракцію, вчинивши фактично для Росії геополітичний суїцид. Тож, очевидно вже, що до нового світоустрою додається ще одна маргіналізована держава-вигнанець в особі РФ. Натомість Україна наразі виборює і доводить на полі бою статус держави-лідера – драйвера трансформації сучасного світоустрою за новими правилами і в інституціональному вимірі, і в плані нормативно-правового врегулювання розвитку оновленої світової архітектури.

Список посилань

1. Шепелєв М.А. Експансія / Геополітика: енциклопедія / за ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є.М.Суліми. К.: Знання України, 2013. С. 278.
2. Шапталов Б. Теория и практика экспансионизма: Опыт сильных держав. М: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2015. 384 с.
3. Комлева Н. А. Тоталитаризм как технология преодоления контракции // Вестник ОГУ, 2003, №1. С. 8 – 12.

Мальована Юлія Геннадіївна

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ У СТАБІЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Суспільно-політичні перетворення сучасності охоплюють всі сфери життєдіяльності соціуму, структурні елементи та субелементи політичної системи. Одним із таких субелементів є політична символіка, яка безпосередньо пов'язана зі стабільністю чи, навпаки, дестабілізацією політичної системи, будучи її атрибутивною ознакою, та опосередковано впливає на функціонування підсистем політичної системи. Низка дослідників політичної символіки відмічає, що активізація використання символічного ресурсу пов'язана зі зміною соціально-політичного устрою та перехідним історичним періодом. На думку С. Єгорова «кількість політичної символіки, як основи ідеології, як засобу ідентифікації й консолідації спільності розбудовується прямо пропорційно зростанню матеріальної й духовної культури та залежить від суспільних потрясінь тільки в цьому контексті. Кожна людина несе свій, особливий символічний багаж, групи утворюють нові організації, зі своєю символікою, розробляють нові ідеології й модифікують старі, і це припускає застосування тих або інших символів» [1]. Тобто спочатку в суспільстві відбуваються переламні події, створюються нові політичні програми, цінності, ідеї, які потім піддаються

символізації. З огляду на вказане, дослідження стабілізаційних процесів й чинників не може бути повним без виявлення специфіки використання політичної символіки у перехідний період.

Трансформаційні процеси у політичній сфері, кризові виклики сьогодення актуалізували потребу створення стратегічних орієнтирів подальшого розвитку України та демократизації усіх сфер життєдіяльності суспільства. Український дослідник І. Телилима зазначає, що «сутністю трансформації є зміна парадигми свідомості, світогляду та «духу» людини і суспільства, що як головні ланки ланцюга мають поступово змінити всі сфери буття і соціального устрою» [2, с. 141]. Розбалансування політичної системи, необхідність її розбудови на демократичних й націєтворчих засадах спричинили докорінні зміни соціокультурного середовища, викликавши достатньо емоційний відгук та усвідомлення значущості згаданих процесів суспільством. Невід'ємною складовою суспільної свідомості є ціннісно-символьна система, зокрема політична символіка, яка сприймається синхронно до освоєння світу політики. Ідейна спрямованість та змістовне наповнення політичних символів сучасності свідчать про їх консолідуючий потенціал, що сприяє не лише стабілізації політичної системи, а й формує базові цінності національної самосвідомості та приналежності до певної групи.

Сутнісний зміст політичного символу обумовлює його самостійний характер розвитку, що забезпечує здатність позначати певний суспільний лад та ідентифікувати культурний рівень, розкриває комунікативний, мобілізаційний і державотворчий потенціал. На думку польського дослідника Здислава Маха, «символічні структури мають репутацію консервативних факторів. Коли всередині системи відбуваються зміни, група, яка обґрунтовує та здійснює їх, використовує саме символічні форми для того, щоб виправдати введення нових норм та цінностей, трансформацію балансу влади, і легітимувати новий соціальний порядок» [3, с. 50]. Достатньо актуальним є використання символів у перехідні періоди з метою інституціоналізації нової ціннісної системи, яка уособлює перетворення соціально-економічного та політичного ладу.

Варто зазначити, що взаємозв'язок політичних символів та політичної системи особливо проявлений у кризові періоди: політична символіка виступає інструментом маркування та впровадження оновленого суспільно-політичного ладу. В той же час, політичні актори, зокрема провладні, прагнучі стабілізувати політичну систему, продукують та популяризують політичну символіку, яка покликана легітимізувати владу, бути значимою для більшості суспільства, відображати бажану систему цінностей.

Сучасний стан української політичної системи, з одного боку, характеризується дестабілізацією, функціонуванням в умовах військового стану та кризових явищ, але з іншого боку, спостерігаються позитивні зрушення у питаннях формування національної самосвідомості, консолідації суспільства, ідентичності та чітка визначеність по відношенню до концептуальних засад політичної символіки. В суспільно-політичному просторі спостерігається остаточна відмова від пострадянських символів авторитарного політичного минулого та формування впорядкованої демократичної системи символів.

Отже, можемо констатувати, що система політичних символів є прямим відображенням суспільно-політичних перетворень та дієвим інструментом стабілізації політичної системи. На сучасному етапі розвитку української державності можна спостерігати формування нової ідейно-символічної системи, яка візуально відображає прагнення України бути вільною державою, позиціонує її як наслідувачку демократичних європейських цінностей. Усунення суперечливості у смисловому значенні політичної символіки сприяє визначенню стратегічного напрямку розвитку й трансформації політичної системи України з одночасним збереженням її стабільності.

Список посилань

1. Егоров С. Политическая символика URL: http://www.s-egorov.ru/index.php?show_aux_page=15
2. Телилим І. В. Особливості трансформації політичних систем у країнах пострадянського простору. Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія : Політологія. 2011. Вип. 123. С. 141-144.
3. Mach Z. Symbols, Conflict and Identity : Essays in Political Anthropology. New York : New York State University Press. 1993. 318 p.

Руднева Анна Олегівна

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ З РФ

В умовах розв'язання військового конфлікту з боку східного сусіда-агресора починаючи з 24 лютого 2022 року посилилась інформаційна складова національної безпеки України. Військове втручання РФ на територію нашої держави характеризується загостреною боротьбою як на рівні відкритого збройного протистояння, так і на рівні інформаційно-психологічної боротьби з використанням широкого арсеналу маніпулятивних, пропагандистських методів та прийомів, кібератак, дезінформації, захопленням інформаційного простору на окупованих територіях тощо.

Варто відмітити агресивний характер інформаційної політики РФ поряд із веденням фізичної війни з використанням вогнепальної зброї, що значно посилює актуальність інформаційної політики та інформаційної безпеки України як одного з факторів збереження національної безпеки, підтримки національної єдності та захисту іміджу держави на міжнародній арені.

Відповіддю на повномасштабне вторгнення РФ стало підписання Президентом України Указу №152/2022, яким було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», відповідно: «Установити, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних

передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні “Єдині новини #UАразом”», – йдеться в додатку до Указу Президента України [2]. Таке рішення створює основу для проведення єдиної інформаційної політики в умовах військового стану, особливо на тлі широкомасштабної інформаційної війни агресора та низького рівня інформаційного культури значної частини населення.

Ця війна лежить у багатьох площинах та часових вимірах, що ускладнює її сприйняття, вимагає значну кількість ресурсів на підтримання стану безпеки та захисту:

- територіальна – необхідність захисту територіальної цілісності та безпеки України, відстоювання власної незалежності та територіального суверенітету, повернення окупованих територій, ДНР, ЛНР, анексованого Криму;

- економічна – намагання агресора вразити стратегічні підприємства нашої держави, зруйнувати цивільну інфраструктуру, повалити економіку країни, більш того, зірвати сільськогосподарські роботи, щоб спричинити гуманітарну кризу, захоплення приватних підприємств, пограбування громадян та мародерство;

- цивілізаційна – зіткнення, як виявила війна, різних ціннісних, культурних систем, світоглядних картин, культурних світів, різних менталітетів;

- інформаційна – широкомасштабне інформаційне протистояння, намагання агресора загарбати інформаційний простір, використовуючи як ЗМІ, соціальні мережі, так і фізичне захоплення засобів зв’язку, кібернетичні атаки;

- психологічна – прагнення маніпулювати свідомістю не лише власного населення, населення України, а й свідомістю світової спільноти. Використання широкого арсеналу методів та прийомів ведення інформаційно-психологічної війни;

- ціннісна війна – зіткнення демократії й тиранії, свободи проти рабства, безпеки проти постійної загрози, розвитку проти занепаду, минулого проти майбутнього;

- геополітична – зіткнення геополітичних акторів за нову архітектуру Європи і світу.

Цей фактор багатовимірності війни ускладнює процес забезпечення безпеки нашої держави, тому що вимагає захисту не тільки територіальної цілісності, а й інформаційного простору, психологічної цілісності суспільства й особистості, іміджу України у сприйнятті світового співтовариства, відбиття атак на фізичному рівні та в інформаційному полі, кіберпросторі.

Ситуація ускладнюється боротьбою за підтримання іміджу України у світовому інформаційному просторі. Тому що однією з головних задач РФ є послаблення України як міжнародного актора, враховуючи значне зростання позицій нашої держави, починаючи з 24 лютого 2022, безпрецедентне об’єднання світу у підтримці України та масоване застосування санкцій проти агресора.

Серед спроб підірвати довіру до громадян України з боку світової спільноти є фабрикування значної кількості інформаційних атак: фейки у вигляді інтерв’ю представників європейських держав щодо агресивної поведінки

українських біженців, їх недостойної поведінки; щодо діяльності так званих «нацистів, фашистів», обстріли власне своїх територій, підготовка до обстрілів територій РФ та Білорусії; щодо планування «українськими нацистами» вбивства російського журналіста В.Соловйова за завданням СБУ та за підтримки ЦРУ; щодо підтасовування результатів Євробачення-2022, в якому перемогла Україна, та маркування «Євробачення – як політичного шоу» тощо.

Як елемент інформаційно-психологічної війни практикується використання виступів іноземних «експертів», наприклад, просування нарративу про велич РФ через італійського генерала Леонардо Трикаріко, через якого РФ вдається до ядерного шантажу світу та закликів України до перемовин і капітуляції. На думку Л.Трикаріко, «допомога Україні може спровокувати Росію на застосування зброї масового ураження» [1]. Також варто згадати використання РФ американського історика Тома Мокаїтиса для просування ідеї про проксі-війну НАТО проти Росії, а також ветерана американської розвідки Пола Пілара для нав'язування думки, що «приниження» Росії санкціями зажине світ у газову пастку, який у світовому інформаційному просторі закликає країни Заходу піти на поступки РФ та зупинити нову «холодну війну».

Таким чином, інформаційна політика України в умовах війни з РФ вимагає багатокомплексного та системного підходу, що включає врахування необхідності інформаційно-психологічного захисту особистості, суспільства загалом, держави та позицій України на міжнародному просторі.

Список посилань

1. Італійський генерал закликає ЄС відмовитися від «божевільної ідеї» виграти війну в Україні – ЦПД при РНБО // УНН. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1978579-italiyskiy-general-leonardo-trikariko-zaklikaye-yes-vidmovitis-vid-bozhevilnoyi-ideyi-vigrati-viynu-v-ukrayini-tsentr-protidiyi-dezinformatsiyi> (дата звернення: 26.05.2022).
2. Указ Президента України «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану від 19 березня 2022 року № 152/2022». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-22#Text> (дата звернення: 26.05.2022).

Parkhomenko Mariia

M.A., Graduate Assistant of the Political Science Department, Western Michigan University (USA)

Lepska Nataliia

PhD, associate professor of political science department, Zaporizhzhia National University

IRREDENTISM AS PART OF RUSSIA'S WAR IN UKRAINE

After Russia annexed Crimea, it planned to occupy the east of Ukraine and it succeeded in the Donetsk and Luhansk regions (Donbas). Starting hybrid warfare, which includes the combination of information warfare, propaganda and military attacks, Russia decided to use another strategy – develop separatist movement in Donbas to split Ukraine and undermine its sovereignty. Disinformation, propaganda

and fake news have had a long-term negative impact on the people of Donbas, their distorted attitude towards Ukraine and Russia.

Ukraine is a polyethnic country, which has more than 130 nationalities. Some of them live compactly near the borders of their historical homelands, like Russia, Hungary and Romania. Russians are the largest minority in Ukraine. This is a fairly large minority, which is about 18% of the total population of Ukraine, and which is characterized by a fairly dispersed settlement within the country. There are many Russian people living in the Crimea (65.6% in 1989 and 58.3% in 2001). In the Donetsk oblast there are 38.2% of Russians and in the Luhansk – 39%. Ukraine has provided the conditions for the national and cultural development of Russians, which is expressed in such forms as the use of the native language, including education, culture, media, republican and regional public associations. The Russian minority as a whole, the regions of Crimea and Donbas have long been in the field of view of Russian politicians who try to fit them into the context of the “Russian world”. The idea of the Russian World means that all Russian speaking people in other countries belong to Russia and should be protected by it. Through informational influence on the ethnic Russian and pro-Russian population of Crimea and Donbas, they have been quite active in shaping the desire for “reunification with the historical homeland” (Horlo, 2019, p. 347-348).

Along with this, there was an active promotion of the idea of “Russian world”, which is a big part of Russia's domestic and foreign policy. The ideology of “protecting compatriots abroad” is only one of a set of ideas on which the irredentist component of Russia's foreign policy is based, along with the idea of the “Russian world”, divided Russians and a “great Russian civilization”. The forms in which the Russian Federation exerted influence on the population of Crimea and Donbas are various - the activities of pro-Russian parties and NGOs, the constant presence of Russian information product in the media, the implementation of a range of measures to support compatriots. In fact, Russia pursued its own identity policy in these regions, which, according to Ukrainian experts, proved to be quite successful. Horlo argues that the policy of irredentism led to the annexation of Crimea. As pro-Russian preferences were dominating in Crimea, the Kremlin was able to conduct a referendum, send its troops and occupy the island without significant resistance (Horlo, 2019, p. 350-351).

After the collapse of the Soviet Union, Russia became an irredentist threat to its neighboring post-Soviet states, as more than twenty million Russians live there. Territorial acquisition is significant part of Russia’s foreign policy, specifically it focuses on territories populated by ethnic Russians, which includes Ukraine, Abkhazia and South Ossetia (Georgia), and Transnistria (Moldova). Irredentism and expansionism are two of the main Russian policy strategies that Putin’s administration started to actively implement (Miholjic, 2020, p. 88-89). Another scholar Pain argues that “modern Russia has re-embraced the doctrine of “official nationality,” which implies “the concept of protecting the Russian world (Russkii Mir) on the territories that once comprised the Russian Empire” and consequently assists in creating “the ideological basis for annexing Crimea and all-round support for the Donbas separatists” (Pain, 2016, p. 72-73).

One of Russia’s foreign policy priorities is to protect ethnic Russians abroad, using an irredentist campaign. In 2014, Putin introduced the concept of Novorossiia

(New Russia). This term is used for Russian speaking regions in Ukraine, especially Kharkov, Luhansk, Donetsk, Kherson, Nikolaev and Odessa. Putin claims that the south-east of Ukraine historically and ethnically belongs to the Russian Empire, and Ukraine itself was created by Bolsheviks (Miholjic, 2020, p. 89-96).

Olga Batanova of Russia's Ministry of Foreign Affairs defined the "Russian world" as a global cultural and civilizational phenomenon consisting of Russia as a motherland and Russians abroad, uniting people who, regardless of nationality, feel they are Russian. They therefore identify with Russian culture, use Russian as their primary language, and feel spiritually connected with Russia and its fate. The Russian word "mir" in this context means not just "the world," but "secular life" and "space." Yurkova states that Kirill outlined the geography associated with this concept, calling the heirs of the "Holy Rus" not merely Russia but also Ukraine, Belarus, Moldova and Kazakhstan (Yurkova, 2018, p. 112). Russia's historical myth of Novorossiia succeeded in the Luhansk and Donetsk regions, located near the Russian border in the East of Ukraine, where it has started hybrid warfare. The Russian government and its agents established the Russian currency, national symbols and passport issuance there, encouraging the people to reject the Ukrainian governance (Euronews, 2022). Since 2014, Russia has been supporting the separatists in Eastern Ukraine militarily, politically, economically and informationally.

Reference list

1. Euronews. (2022). Russia Has Issued 720,000 Fast-Track Passports in Separatist-Held Areas of Eastern Ukraine. <https://www.euronews.com/2022/02/17/russia-has-issued-720-000-fast-track-passports-in-separatist-held-areas-of-eastern-ukraine>
2. Horlo, N. (2019). Conceptual Foundations and the Practice of Irredentism: Domestic and International Political Contexts. Zaporizhzhia National University, 347-351.
3. Miholjic, N. (2020). The Role of Irredentism in Russia's Foreign Policy. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/339749866_The_Role_of_Irredentism_in_Russia's_Foreign_Policy
4. Pain, E. (2016). The Imperial Syndrome and its Influence on Russian Nationalism. *The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000–2015*, eds. (Edinburgh: Edinburgh University Press), pp. 72–73.
5. Yurkova, O. (2018). Ukraine: At the Forefront of Russian Propaganda Aggression, *SAIS Review of International Affairs*, Volume 38, Number 2, 112.

Гусак Богдан Володимирович
бакалавр кафедри політології, Запорізький національний університет

Кальцева Світлана Іванівна
кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ У ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

В сьогоднішні непрості для нашої країни часи, процес легітимації має важливе значення для продовження існування суверенної української держави. Визнання державних рішень та правомірності влади необхідно для ефективної протидії російській федерації з боку усього українського суспільства. Тому актуальним є розгляд діючої моделі легітимності влади, факторів та тенденцій, що безпосередньо на неї впливають, а також в певній мірі виділити головні аспекти розвитку даного процесу.

Важливим етапом еволюції державотворчих процесів в Україні стала криза легітимності, кінцевим моментом якої можна вважати «Революцію Гідності», саме тоді суспільство, через внутрішні та зовнішні тенденції, активно виразило свою недовіру до влади, конкретних її акторів та системи в цілому. Основи сучасної моделі легітимності влади були закладені на виборах 2014 року, та закріплені на виборах 2019 року, сутність яких полягала у формуванні стрижневого для більшості цивілізованих держав інституту демократичних виборів, правомірність та об'єктивність яких визнав як народ України, так і зовнішні суб'єкти легітимності. Таким чином виборність та змінність влади забезпечила їй суттєвий кредит довіри з боку суспільства, особливо після перемоги несистемного кандидата Володимира Зеленського та ротації політичних еліт, яку забезпечили парламентські вибори, в яких в основному перемогу здобули елітарні кола нової, не номенклатурної формації, які утворили основу модернізаційних еліт в Україні. Ці процеси забезпечили стабілізацію легітимації на персоніфікованому рівні сприйняття влади суспільством, та деяким чином на системному рівні. Поглиблення та закріплення проєвропейського курсу в зовнішній політиці, змогло певним чином покращити ситуацію з одвічною для України проблемою зовнішнього джерела легітимності, бо ми нарешті проявили чітку позицію щодо вибору зовнішнього суб'єкту легітимності, а саме ЄС та НАТО, цей вибір держава закріпила на конституційному рівні.

Якщо ж говорити про поточну ситуацію щодо моделі легітимації в Україні, на це впливає ряд суттєвих факторів, першочергово звичайно війна. В часи радикальних змін та потрясінь люди сприймають реальність скоріше на ірраціональному, емоційному рівні, в тому числі і політичне життя. В такій ситуації підсилюється фактор суспільної свідомості, а от же і вагому роль починає відігравати ідеологія. На мою думку, певна форма націоналістичної ідеології в Україні забезпечує зараз значний ріст ступені довіри до президента, як персоніфікації діючої влади. Саме в основі націоналізму як ідеології фундаментальною є концепція поділу на «своїх» та «чужих». Посилення

національної ідентичності у військовий час загострює питання оцінки акторів політичних процесів, тому «своя» влада вважається автоматично легітимною, а будь які рішення стосовно протидії зовнішній загрозі вважаються правомірними. Таке джерело легітимності влади довгий час штучно формувалось в Московії та ілюструється в простому гаслі: «Все вокруг враги».

Другим важливим аспектом українського націоналізму є національна ідея суверенності та незалежності української держави, а головне боротьби української нації за своє невід'ємне право волевиявлення. В контексті цієї боротьби, яка зараз прийняла форму масштабного супротиву російським окупаційним військам, українське суспільство в абсолютній більшості підтримує ідею самого існування української держави, що забезпечує легітимність на фундаментальному рівні сприйняття влади.

Внутрішній аспект легітимаційної моделі, що діє на даний момент в Україні забезпечує підтримку та визнання суспільством діючого устрою на персоніфікованому, структурному та фундаментальному рівнях. Певні проблеми існують саме на структурному рівні, бо політика децентралізації та переходу до публічної влади не була повноцінно завершена, хоча і мала суттєві зрушення. На даний момент ступінь підтримки суспільства до органів місцевої влади є неоднозначною, здебільшого через домінуючий буденний рівень політичної свідомості громадян, які сприймають деякі рішення місцевих органів влади як некомпетентні (інфраструктурні проблеми, комендантський час, комунальні проблеми і т.д.), інколи не без підставно.

Зовнішній аспект легітимаційної моделі є найбільш ефективним за всю історію української державності. За рахунок рішучих дій з боку президента та його команди нам вдалось вивести українське питання на повістку денну, заручитись підтримкою абсолютної більшості цивілізованих держав. Авторитет українського уряду суттєво зріз в очах міжнародної спільноти, що в свою чергу безпосередньо впливає на легітимацію влади в середині держави.

Перемога України у війні стане важливим джерелом легітимності при подальшому розвитку державності. Модель держави-переможця дає можливість закріпити успіхи легітимаційного процесу у післявоєнний період. Така модель довгий час діяла в СРСР в другій половині ХХ ст., після пом'якшення режиму, і була успішно перейнята Московією вже в наш час. При цьому така модель не може повноцінно забезпечити легітимацію влади, і без подальшої модернізації політичної системи нас неминуче чекає нова криза легітимності.

На мою думку, в післявоєнний період для забезпечення та підтримки легітимності влади вона повинна направити свої зусилля на проведення ряду важливих для цього реформ. По-перше, реформ економічного характеру, бо будь які політичні перетворення в контексті модернізації завжди супроводжуються економічними, бо політичний та економічний аспект модернізації є невід'ємним. Головним чином економічні реформи повинні бути направлені на формування середнього класу, бо саме це стане фундаментом формування громадянського суспільства. В попередніх легітимаційних моделях були спроби формування інститутів громадянського суспільства, але без економічного фундаменту у вигляді середнього класу, ця політична надбудова не може бути сформована суто на рівні політичної культури.

По-друге, як вже було згадано вище, в нас є проблеми на структурному рівні сприйняття влади. Тому логічним продовженням модернізаційної політики стане подальша децентралізація в Україні, та формування діючих органів публічної влади. Бюрократизована система з низьким рівнем кваліфікації чиновницького апарату повинна бути якісно змінена, бо саме цей аспект попередніх легітимізаційних моделей був невирішеним, і тому вони були малоефективними. Нажаль час, коли ми могли провести повноцінну люстрацію, був втрачений, звичайно сама війна змогла провести певну чистку серед політичних еліт, але цього недостатньо.

По-третє, українській владі необхідним буде вирішення питання зовнішнього джерела легітимізації. Московія як суб'єкт в цьому плані відпадає, але в контексті нашого протистояння деякі інші суб'єкти також втратили своє стратегічне значення. ООН та ЄС, не дивлячись на підтримку українського уряду на даним момент, продемонстрували свою слабку позицію у захисті українських національних інтересів, тому наш вектор зовнішньої політики повинен бути направлений на утворення нової коаліції, де Україна повинна виступати не в якості об'єкта міжнародних відносин. Зовнішньополітичний вектор українського уряду повинен бути направленим на формування антимосковської коаліції в Східній Європі за активної участі наших геополітичних союзників США та Великобританії.

Це, на мою думку, найбільш важливі фактори на яких повинна засновуватись легітимізаційна модель в Україні в найближчому майбутньому для реалізації процесу органічної модернізації в післявоєнний період.

Міщенко Анастасія Сергіївна

аспірантка кафедри політології, Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З НАСЕЛЕННЯМ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ ПІД ТИМЧАСОВОЮ ОКУПАЦІЄЮ

З початком повномасштабного вторгнення країни-агресора Російської Федерації на територію України на сьогодні деякі частини території декількох областей України знаходяться під тимчасовою окупацією. Якщо в деяких областях після нашестя російського війська залишаються лише руїни, смерть та продовжуються активні бойові дії, то в інших областях відбувається так званий «тихий» терор». На даних територіях активні бойові дії відбуваються лише на лінії фронту, на більшості окупованої території здійснюється активна спроба російської окупаційної влади анексувати території загальновідомими методами (видача гуманітарної та грошової допомоги пенсіонерам та всім бажаючим, введення в обіг рублів, паспортизація населення, поширення неправдивої інформації щодо діяльності української влади та армії).

Але, незважаючи на такий широкий фронт діяльності окупаційної влади та колаборантів, зв'язок з українською владою продовжується. Даний зв'язок реалізується в кожній громаді по-різному. Як показала сучасна війна,

інформування та комунікація між різними рівнями влади та населенням має значну вагу, це вже є однією із особливостей війни в ХХІ сторіччі. З початком входження окупантів на території об'єднаних територіальних громад більшість громад на чолі з головами проявили активний спротив. Але, на жаль, даний спротив було придушено через розгін мітингувальників або народних блокпостів.

На даний момент реалізується декілька варіантів комунікації органів місцевого самоврядування з населенням ОТГ, що знаходяться під тимчасовою окупацією. Один із таких варіантів – це коли голова громади та представники органів місцевого самоврядування з початку окупації залишилися на території громади і продовжують виконувати свої обов'язки. Основним засобом інформування є сайт громади або канали громади в соціальній мережі Facebook або месенджерах Telegram та Viber. Інформування відбувається на щоденній основі, мешканцям розповідається, про поставлені виклики та задачі, що було зроблено місцевою/сільською радою за день, які вимоги ставили російська війська, і взагалі який загальний стан у громаді. Реалізація даного варіанту можлива за умови, коли життю представників органів місцевого самоврядування нічого не загрожує. Така модель розвивається в тих громадах, які не є цікавими для російської пропаганди, тому не є інформаційно привабливими для окупантів, а отже і не чіпають владу, бо сподіваються, що рано чи пізно буде змога поставити свою владу [2].

Інший варіант комунікативної взаємодії, це коли голова ОТГ був вимушений виїхати до обласного центру (стосується Запорізької області), через загрозу власному життю та долі сім'ї. Керування та комунікація з громадою здійснюється з обласного центру, за можливості передається гуманітарна допомога, відбувається інформування (теж через інтернет мережі) про наявність або відсутності можливості покинути чи повернутися до окупованої громади. Даний варіант комунікації вважаємо адекватним, бо за такою моделлю існує хоча б шанс серед населення бути почутими в обласній раді, тим самим діє постійний зв'язок з українською владною стороною.

На жаль, існує інший варіант, коли недобросовісні представники органів місцевого самоврядування, включаючи голову громади та старост сіл, покинули територію громади ще на початку війни і взагалі не виходять на зв'язок з мешканцями, а тому комунікація з мешканцями громади взагалі відсутня, люди почувають себе покинутими та безпорадними. В таких випадках допомагають або волонтери, або активні громадяни, які здатні на себе взяти зобов'язання щодо інформатизації та допомоги населенням громади. Після деокупації громад, в яких під час окупації сталася така ситуація, однією з основних цілей мешканців громади буде не допустити до влади тих людей, які покинули громаду та залишили її населення самих на себе.

Не менш жахливим варіантом є той, коли окупанти викрадають голів громади або інших представників місцевого самоврядування ОТГ. Таким чином будь-який варіант комунікації зводиться до нуля. Місцева влада приходить в дезорганізований стан, усувається самопроголошеною окупаційною та колаборантською владою, і тим самим громада залишається без будь-яких ознак легітимної та легальної місцевої влади. Такий варіант простежується в особливо

активних громадах, які на початку окупації чинили активний супротив на чолі з головою громади. Звісно, є випадки, коли голову громади повертають з окупаційного полону і він продовжує виконувати свої обов'язки вже з іншого більш безпечного для його життя місця. А є випадки, де голова громади невідомо ще скільки часу буде в полоні, і тому проявів провладної діяльності з боку українського самоврядування в громаді не відбувається.

Є й інша модель комунікації, де голови з самого початку окупації переходять на бік окупантів, тим самим стають колаборантами, і закликають мешканців громади не робити супротив. Така модель комунікації, вважаємо, теж не є прийнятною, тому що така діяльність як мінімум суперечить Конституції України та іншим Законам України, які розкривають майбутню долю зрадників. Подальша доля громадян в таких громадах залежить від власних настанов самоідентифікації та розуміння подальшої долі у часи, коли територія буде деокупована. Проукраїнська комунікація з населенням повинна стати першочерговим завданням для небайдужих мешканців громади для того, щоб об'єктивно розуміти, що відбувається в громаді, та тримати зв'язок з обласною військово-цивільною адміністрацією. Комунікація з громадою є дуже важливою у таких випадках, бо, як ми знаємо, окупаційні війська мають широкий арсенал пропагандистських методів перекручування фактів, які здатні трансформувати думку населення не на користь української сторони.

Окрім інформування з боку місцевого самоврядування громади, є можливість самостійно дізнаватися відповіді з актуальних питань які можуть виникнути в середині громади через інформаційні канали «U-LEAD» з Європою, або за відповідною гарячої лінією [1].

Отже, можемо зробити певний висновок, що в сьогоденних умовах, коли значна частина територіальних громад опинилася в тимчасовій окупації, існує декілька варіантів комунікації місцевої влади з населенням. Кожен із розглянутих варіантів має свої особливості та недоліки. Але в таких умовах важко налагодити ідеальну модель. Бо на активну проукраїнську владу, що залишається на території громади, відбувається тиск з боку окупантів. Звісно, це має ситуативний характер, але в більшості своїй така ситуація є дуже поширеною. У разі відсутності комунікації з населенням ОТГ даним завданням повинна займатися обласна влада, але, як бачимо, результати такої роботи бажають стати більш ефективними. В сучасному стані гібридної війни комунікація з населенням окупованих територій повинна стояти поруч із головним завданням – визволити з-під ворожого гніту ці території.

Список посилань

1. Діятиме гаряча лінія для громад щодо їх діяльності під час війни. URL: <http://spec-kor.com.ua/news/war/4654-diiatyme-hariacha-liniia-dlia-hromad-shchodo-ikh-diiialnosti-pid-viiny.html> (дата звернення 29.05.2022).
2. Місцеве самоврядування усієї країни проявило свою ефективність та об'єдналося для перемоги України. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14992> (дата звернення 29.05.2022).

НОВІ КОНТУРИ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ

Україна, Європа та увесь світ в даний час знаходяться у процесі творення нової геополітичної дійсності. Найбільш актуальними задачами для світової спільноти стали питання міжнародної та національної безпеки: воєнної, економічної, інформаційної, кібербезпеки, екологічної, технологічної, гуманітарної, продовольчої, психологічної, ядерної. Усі ці фактори постали наріжним каменем з початку війни в Україні у 2022 році. Як зауважив Президент України Володимир Зеленський: напад Росії анулював і європейську, і глобальну безпеку.

Ми бачимо, що глобальні інститути, як наприклад, ООН, ОБСЄ та НАТО виявилися на практиці недієвими в разі подібної воєнно-політичної кризи. Навіть Європейський союз, який останні роки активно проводить реформи, особливо що стосується політики безпеки, не зміг втілити відповідні директиви. Брекзит значно розхитав не тільки економічну спільноту, але і став показником неузгодженості пріоритетів політики організації. Відсутність консенсусу в Європейській спільноті спостерігається і зараз: «протистояння між Україною та Росією для Заходу ЄС є здебільшого питанням «статусності» в геополітичному протистоянні, тоді як для Сходу ЄС ця загроза поширення військового конфлікту візуалізується як нагальна й реальна небезпека територіальній цілісності.» [1, с. 104]. Як показала практика, немає як європейської економічної та політичної ідентичності, так і безпекової. Така полярність поглядів на глобальні питання безпеки веде до розпаду Союзу.

«Основною загрозою безпеки на Європейському континенті продовжує залишатись протистояння між умовними Західними та Східними соціально-економічними системами, що триває фактично від завершення Другої світової війни, а на першому етапі виражалось у протистоянні між НАТО та Організацією варшавського договору» [1, с. 104]. Зараз протистояння переросло в повномасштабну війну, яка у геополітичному вимірі не завершиться анексією південно-східних територій України. Російський імперіалізм прагне до відновлення кордонів СРСР, що криється в концепції «руського міра», про що неодноразово заявляють російські пропагандисти.

Якщо тезово охарактеризувати прагнення РФ стосовно перебудови геополітичної дійсності, які Кремль виголошував лише за останні півроку, то їх можна звести до таких пунктів:

- підписання із НАТО юридичного документа, який закріпить зупинку розширення Північноатлантичного альянсу на Схід, а також повне припинення військової підтримки України;
- повернення до клубу «великих держав», які мають право вирішувати долі менших держав і народів;
- досягнути глобальної домовленості із Заходом щодо розподілу зон впливу, так би мовити «Ялта 2», і Україна має повністю перейти під вплив Росії;

- закріплення свого домінуючого становища у Чорному і Азовському морях;
- закріплення свого енергетичного впливу в Європі через «Північний потік-2»;
- анулювання або нівелювання незалежності України і Білорусі, а в ідеалі – в подальшому розширення кордонів Росії до тих розмірів, які мав в Європі СРСР до розпаду Радянського Союзу;
- в загальному підсумку – отримати реванш за розпад Радянського Союзу і повернути світ до існування в умовах «Холодної війни-2» [3].

У зв'язку з вищевикладеними прагненнями Росії, світова спільнота почала формувати нові союзи суспільства задля протистояння агресору. Прикладом цього є зустріч голів держав Британія-Польща-Україна 31 січня 2022 року – ще до початку війни в Україні. «Створення нової осі Лондон-Варшава-Київ відбувається на тлі суттєвого загострення безпекової ситуації на українських кордонах та активного постачання Британією зброї Україні. ... Це має стати частиною ширшої стратегії України зі створення малих альянсів: «Люблінський трикутник» (Україна-Польща-Литва), «Асоційоване тріо» (Україна, Грузія, Молдова) і «квадрига» (Україна-Туреччина).» [2].

Зважаючи на те, що зараз європейські країни розділилися в поглядах на вирішення ситуації з воєнною агресією Росії проти України, цілком імовірним стає переформатування Європейського Союзу. Частина переважно Західноєвропейських держав виступає за послаблення санкцій і поступки для РФ задля того, щоб стабілізувати власне економічне положення, адже це призвело до контрсанкційних дій з боку Росії та падіння економічних показників у Європі та світі. Тим часом для держав, які безпосередньо межують з країною-агресором, забезпечення політики безпеки є першочерговим і безкомпромісним. Такий розділ у питаннях політичного порядку денного країн ЄС може призвести і до фізичного розділення, або формування воєнно-політичного «союзу в союзі».

Європа стоїть на порозі значної перебудови, в якій Україна відіграє визначальну роль. Найближчим часом нас чекає поява нових альянсів і союзів, які змінять геополітичну карту світу. Питання національної безпеки і суверенності України тепер визначають більш глобальні стратегії, і стосуються вони всього світу. Російська агресія запустила ланцюгову реакцію серед країн авторитарних режимів, які заявляють свої права на інші суверенні території. Саме тому в даний час світова спільнота має сформувати ефективну мережу міждержавних зв'язків та комунікацій, яка зможе якісно реагувати та зупинити будь-які порушення міжнародного права.

Список посилань

1. Lishchynskyy I., Lyzun M. THREATS TO REGIONAL SECURITY IN EUROPE. International Humanitarian University Herald. Economics and Management. 2020. № 42. URL: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-42-18> (дата звернення: 29.05.2022).
2. Тресторонній союз Британія-Україна-Польща. Як це буде і що дасть - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60173211> (дата звернення: 21.05.2022).

3. Штогрін І. Чого хоче Кремль і чи може це дати Захід: думки аналітиків. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/choho-khoche-kreml-shcho-mozhe-zakhid/31597658.html> (дата звернення: 21.05.2022).

Шушлян Василь Іванович

аспірант кафедри політології, Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

У сучасному світі разом із необхідністю реформування системи міжнародних відносин та механізмів глобальної безпеки спостерігається тенденція що до розвитку та переосмислення інтелектуально-культурного капіталу країни. Процеси інтеграції, глобалізації, підвищення мобільності населення та капіталу, швидкість розповсюдження та кількості інформації детермінують необхідність посилення державної політики що до регулювання ірраціональної сфери діяльності суспільства. Історико-культурний потенціал, матеріальні та духовні пам'ятки країн стають не просто туристичним ресурсом, а важливим фактором в системі національного світогляду та чинниками збереження ідентифікації самих себе у глобальних комунікативних процесах.

Дана тема набуває актуальності як в прикладній, так і в теоретичній площині наукових досліджень. Тематиці культурної політики присвячені чисельні праці як західних так і вітчизняних науковців. Питаннями класифікації моделей культурної політики займалися американські спеціалісти з культурного планування і розвитку Д. Адамс та А. Голдбард. Представник західноєвропейського напрямку досліджень в даній царині наукового пізнання, німецький вчений А. Візанд акцентував увагу на прагматизмі сучасної культурології. Типологія культурної політики за моделями фінансування розроблена канадськими вченими Г. Шартраном і К. Мак-Кафі. Проблема координованої культурної діяльності в рамках державних інституцій розроблялась українськими вченими такими як: В. Андрущенко, О. Гриценко, Л. Губерський та Ю. Богуцький.

Соціо-культурна діяльність в рамках державної політики є складним та багатограним явищем. Сьогодні концептуальні підходи що до розуміння культурної політики держави визначають її як комплекс операційних принципів, адміністративних і фінансових видів діяльності та процедур, які забезпечують основу дій держави у сфері культури [1]. У теоретичній політології виокремились два підходи до визначення культурної політики: традиційний структурно-інституціональний (його ще називають системний або ресурсний), коли культурна політика розглядається через призму повноважень, здійснюваних органами державної влади, місцевого самоврядування та іноді громадськими організаціями. А другий функціонально-управлінський, пов'язаний з більш сучасною концепцією існування культурно-політичного процесу. Вони фактично пов'язані з існуванням двох парадигм державної культурної політики у світі, які отримали назви «патерналістської» та «партнерської», однак звичайно в «чистому» вигляді жодна з них не реалізується,

а їх складові елементи знаходяться у перманентній взаємодії. Фактично мова йде лише про превалювання тієї чи іншої моделі у процесі вибору тих чи інших напрямків та інструментів державного регулювання у сфері культури, а також реалізації та контролю культурно-політичних рішень [2].

Слід зазначити, що сучасне трактування державної діяльності у сфері культури зводиться до чотирьох ключових напрямів діяльності суб'єктів управління. 1. Культурне планування, визначення пріоритетних напрямів діяльності та окреслення мети котру необхідно досягти тими чи іншими діями держави, обрання моделі культурної політики в залежності від наявних ресурсів та початкового рівня розвитку. 2. Економічна підтримка окресленої мети, залучення різноманітних ресурсів для її досягнення. 3. Адміністрування, організація управлінських заходів та залучення відповідних інституцій, їх моніторинг та внесення корективів для підвищення їх ефективності. 4. Фактичне виробництво культурно-мистецьких цінностей, конкуренція між різними суб'єктами глобального культурного простору.

Трактування культурної політики як специфічної діяльності в системі державного управління у більшості наукових досліджень зводиться до ролі держави у процесі фінансування даної діяльності, залучення неурядових економічних ресурсів. В залежності від цього і відбувається диференціація моделей культурної політики. А другий напрям стосується обґрунтування необхідного рівня втручання та контролю інститутів державної влади за їх діяльністю у культурному розвитку суспільства. На нашу думку зводити культурну політику до адміністрування діяльності урядових або неурядових інституцій, та управління фінансовими ресурсами у сучасних умовах не зовсім доречно, через інтегрованість культурних процесів у повсякденне життя громадян. Проблема полягає у багатогранності самого терміну культура, котре має велику кількість визначень у науковій літературі що потребує суттєвого переосмислення предмету нашого дослідження культурної політики.

У теоретичній площині нового трактування потребує визначення сучасної культурної сфери суспільства та інституційної діяльності у цьому напрямі. Британський дослідник сучасних міжнародних процесів Ніл Фергюсон у своєму дослідженні «Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку» пропонує модель розуміння соціальної сфери як взаємодію між мережами та ієрархіями. Сприйняття культурної політики як взаємодію мереж із ієрархічними структурами дозволить відповісти на сучасні виклики та завдання що постають перед державою в нових умовах. Культурно-інформаційні центри, культурно-гуманітарна співпраця у широкому розумінні може бути представлена як взаємодія акторів однієї мережі з іншою. Ми вважаємо за потрібне обґрунтувати наукову актуальність що до застосування мережевого підходу в дослідженні культурної політики.

Принцип нерівномірного розподілу потенціалу та ресурсів між мережами. Гетерогенність сучасного культурного простору змушує суб'єктів політики адаптувати свою діяльність по відношенню до історичної, або сконцентрованої у попередні періоди культурної спадщини.

Мережі відкриті до інновацій, та креативного вирішення проблем що надходять з зовні. Ця характеристика дозволяє аналізувати сучасні об'єкти

культурної спадщини які у переважній більшості існують у віртуальному вимірі та привертає увагу науковців що до аналізу ефективних та водночас креативних рішень суб'єктами управління.

Мережа не є статичним утворенням, вона схильна до емерджентності та реставрації. Зв'язки між елементами однієї мережі можуть ситуативно трансформуватись та видозмінюватись. Одна з інноваційних ідей Н. Фергюсона що «слабкі» ситуативні зв'язки можуть бути більш «міцними» ніж ієрархічна структура.

Дослідження культурної політики як взаємодію між мережами та ієрархічними структурами є доволі актуальним, та на наш погляд перспективним напрямом, який відображає сучасні тенденції та трансформації сфери культурної політики. За словами відомого американського вченого Джошуа Рамо, який характеризує сучасну епоху називає її «епоха влади глобальних мереж». Основний виклик для сучасних досліджень культурної політики — це аналіз ірраціональних чинників таких як: створення інформаційного та розважального контенту, генерування нових смислів, роль лідерів думки та інших суб'єктів котрі ситуативно можуть бути залучені до культурологічного процесу. Збереження традиційної, ієрархічної складової у реалізації культурної політики обґрунтовує роль традиційних інституцій та цінностей. Саме це в свою чергу дозволяє здійснити науковий аналіз сьогоднішньої культурної політики, як симбіозу надсучасних методів та засобів розробки і транзиту інтелектуально-духовних цінностей з урахуванням адміністративно-управлінської діяльності інститутів-ієрархій. Важливо зазначити що «мережевий» підхід пропонує методику операціоналізації для аналізу внутрішню та зовнішню культурну політику як складових одного процесу, виявляючи раціональні так й ірраціональні чинники.

Список посилань

1. Гриценко О. Культура і влада. Теорія і практика культур-ної політики в сучасному світі. — К.: УЦКД, 2000. — 228 с.
2. Ігнатенко І. Особливості реалізації державної політики України у сфері культури: сучасний стан та світові стандарти [Електронний ресурс] / І. Ігнатенко — Режим доступу до ресурсу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/tipp_2013_1_16.pdf
3. Фергюсон Н. Площі та вежі Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку / Ніл Фергюсон. — Київ: Наш Формат, 2018. — 552 с.
4. Шевченко М. Культурна політика України в умовах євроінтеграції: дилеми та виклики / М Шевченко. // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. — 2019. — №3. — С. 215–224.

ІСТОРИЧНІ АНАЛОГІЇ НЕВДАЛИХ ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЙ РОСІЇ

У чому сенс історичних аналогій? Вони показують, що ситуація, в якій ми знаходимося або, можливо, опинимося у майбутньому, не є унікальною, що в історії були подібні ситуації. Також аналогії підказують, яким може бути вихід із подібних ситуацій. Це не означає, що аналогія працює повністю на 100%, що все розвивається саме так, як було раніше, але це з більшою чи меншою ймовірністю показує, куди можуть рухатися події.

Виходячи з поточного стану розвитку конфлікту між Україною та Росією, можна визначити мінімум три історичні аналогії. Перша аналогія – це Лівонська війна – 1558-1583 років, яку вело Московське князівство під керівництвом Івана Грозного. Друга аналогія – це Кримська війна 1853-1856 років імператора Миколи I. Нарешті, третя аналогія – це російсько-японська війна 1904-1905 років Миколи II. Слід врахувати, перші дві аналогії більш-менш вписуються у контури розвитку нинішньої ситуації, а третя аналогія – лише в обмеженому масштабі. Проаналізує точки перетину згаданих історичних подій із сучасністю.

1. Релігійно-ідеологічне та культурне обґрунтування війни. Здавалося б, що спільного між лівонською війною та у сучасної «спеціальної воєнної операції»? Так ось, у 1541 році Іван Васильович Грозний отримав титул «цар всієї Русі». Це був перший російський володар, який мав такий титул. Сенс титулу полягав у тому, що якщо «цар всієї Русі», значить не великий князь Московський, а цар ВСІЄЇ Русі. Подібний титул давав право претендувати на володарювання над суміжними народами (русинами) та одновірцями (наприклад, предками румунів). Частина предків румунів була під владою Туреччини (Османської імперії), друга частина під контролем Польщі (Королівства Польського) та Литви (Великого князівства Литовського). Саме тому Польща та Литва були тими країнами, які насамперед перешкоджали визнанню цього титулу іншими іноземними володарями у зв'язку з тим, що визнання подібного титулу призводило до обґрунтованості претензій з боку Московського царства на землі, які перебували під контролем як Польщі та Литви, так і Туреччини.

Практично подібним чином міркував Микола I, а саме, що імперія Османа зачала, що вона «хвора людина Європи» і що треба було б відокремити від цієї зав'язлої імперії ті володіння, які населені спорідненими народами, православними народами.

Що ж було напередодні так званої «спеціальної воєнної операції» 2022 року? Практично те саме – протягом як мінімум 8 років (починаючи з 2014 року) йшла пропагандистська обробка як власного населення, так і населення сполучених територій (насамперед країн колишніх радянських республік) ідеєю «русского мира», що цей світ об'єднує не тільки етнічних росіян, а й тих, хто бажає допомогти росіянам, припустимо, тих, хто говорить російською мовою. Вони потенційно можуть розглядатися і розглядалися в цій концепції як частина російського світу.

Таким чином, легко можна помітити схожість у релігійно-ідеологічній складовій як мінімум двох історичних аналогій із путінським обґрунтуванням «спеціальної військової операції», мета якої допомогти «російському світу», «братам».

2. Сприйняття супротивника як слабкого, такого, що впаде, як тільки російська армія прийде у його володінні. Таке уявлення було про Лівонський орден, що на момент початку Лівонської війни справді був надламаний, вже втратив значну частину своєї сили. Таке ж уявлення було у Миколи I про Туреччину та Миколи II і значної частини патріотично налаштованої російської імперської громадськості про Японію. Японців в агітаційних пропагандистських документах початкового періоду війни називали «жовтоокими макаками». Тобто навіть були присутні расистські упередження і почуття расової переваги. Яким же було уявлення про Україну (продеклароване під час офіційних виступів) у В. Путіна та його воєначальників перед початком війни 2022 року? Аналогічне тому уявленню, яке було у Івана Грозного про Лівонському ордені – ткни пальцем і ця держава впаде, про що не раз висловлювався В. Путін у своїх виступах.

Що ж сталося насправді? В результаті Московське царство, Російська імперія і, нарешті, Російська Федерація зіткнулися з європейськими коаліціями, з технічно більш оснащеним супротивником і підготовленим до ведення військових дій. Країна-агресор у свою чергу виявилася без гідних союзників. У поточних подіях можна констатувати активну підтримку України з боку країн Євросоюзу (Польща, Британія), країн Америки (США, Канада) та Азії (Японія, Південна Корея). Дії ж РФ не отримали (принаймні офіційно) підтримки від найімовірніших союзників – Індії чи Китаю. Швидше за все, керівництво цих країн, у тому числі й Туреччина, намагаються максимально отримати вигоду від ситуації, що склалася.

3. Перебільшене уявлення про власну силу, про силу власної армії та неадекватне уявлення про зовнішньополітичний контекст. Передбачалися, як у випадку з Лівонською, Кримською війною, так і з поточною війною в Україні, дві речі. По-перше, що російська армія має очевидну перевагу, що вона легко і швидко надломить противника. По-друге, була явна впевненість у тому, що будь-які коаліції не виникнуть, що ті країни, з якими Росія вступила в протисторова, залишаться без союзників. Тим більше, що Микола I ніяк не міг очікувати, що Європа, зокрема Австрійський престол, так «подякує» за допомогу в придушенні революції в Угорщині в 1848 році і виступить проти Росії.

Як можна побачити, в сучасній ситуації проглядаються ідентичні зв'язки – російське керівництво було настільки впевнене у власній військовій перевазі та у слабкості України, що розраховувало на блицкриг – отриманні повного політичного контролю над Україною протягом тижня після початку війни, що після цього російські збройні сили зможуть звернути свою увагу на Балтійське море, як це було за часів Івана Грозного, і надати новий урок тим країнам, які виникли там, де колись господарював Лівонський орден. Розрахунок на блицкриг припускав, що Європа і, в широкому сенсі, Захід, і навіть увесь світ, просто не встигнуть схаменутися, як уже протягом 48, найпізніше 72 годин Київ капітулює.

3. Сумнівна адекватність у двох випадках та повна неадекватність у 1 випадку керівництва Росії. Повна неадекватність відноситься до Івана Грозного та його поведінки, зумовлених психічними та фізіологічними проблемами, а саме все те, що відбувалося в період Опричнини. Що ж до Миколи I, деякі риси його характеру були описані самим Л. Толстим «Він любив викликати жах людей». У результаті, деякі риси його характеру та поведінки зумовили неадекватність деяких політичних та військових рішень. Нарешті, як стверджують деякі обізнані фахівці, є серйозні сумніви, що російський президент не перебуває під впливом деяких стресових та медичних проблем, які здатні привести до прийняття неадекватних рішень. Проте, остаточний діагноз поставити зможуть лише лікарі, та й то через час.

Що ж до Миколи II, то у цьому випадку, неадекватним був не керівник, а його оточення, як і оточення двох попередніх монархів. Так, Іван Грозний рішуче розправився зі своєю реальною або вигаданою опозицією, а Миколі I ніхто перечити взагалі не наважувався. В оточення Миколи II не знайшлося тих, хто зміг би відговорити, перешкодити прийняттю радикальних рішень. Подібним чином поводить ся й сучасне оточення В. Путіна – йому ніхто не заперечував, і не заперечують і зараз, навіть незважаючи на те, що більша частина планів приховувалася від більшості. Отже, можна констатувати негативну роль оточення, сприяє реалізації непопулярних рішень.

4. Результат «спеціальної воєнної операції». Зрештою, що поєднує всі зазначені історичні аналогії? Лівонська війна тривала чверть століття і вирішилася відновленням ситуації до її початку. У нашому випадку це означало б повернення до стану державного кордону України, наприклад, на 23 лютого 2022 року або, хто знає, можливо лютого 2014 року. Кримська війна закінчилася ганебною поразкою для Росії, Паризьким трактатом, за яким вона змушена була відмовитися від усіх своїх завоювань на Балканах, окупованих нею у початковій фазі війни, коли виступала лише проти Османської імперії, і змушена була піти на демілітаризацію Чорного моря. Нарешті, пам'ятаємо, чим завершилася російсько-японська війна – Портсмутським мирним договором, за яким Росія поступила Японії південну частину Сахаліну, свої орендні права на Ляодунський півострів і Південно-Маньчжурську залізницю, що з'єднувала Порт-Артур з Китайсько-Східною залізницею. Росія також визнала Корею зоною впливу Японії.

На даний момент важко спрогнозувати, чим завершиться ця війна, але на підставі наведених історичних аналогій, можна спробувати уявити, що буває з країною, яка вступила в конфлікт із силою європейської коаліції, що значно перевищує її потенціал. У нашому випадку, із глобальною коаліцією. Проте, більш цікавим є не результат війни як мирного договору, а наступна за нею реакція всередині Росії – громадянська війна чи смута. Якими б не були наслідки, Україні потрібно вже готуватися до майбутніх метаморфоз всередині одвічного сусіда-колонізатора.

ФЕЙКОВІ НОВИНИ ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВІЙНИ

Під час гібридної війни Росії з Україною проблема фейкових новин набула свого поширення. Коли людина щодня поглинає величезну кількість інформації, то помітити фейк стає все важче, що в свою чергу може призвести до непередбачуваних наслідків.

В англійських словниках слово *fake* означає «копія чогось (наприклад, картини чи ювелірних виробів) для обдурення людей»; «щось було зроблено, щоб виглядати як оригінал, щоб обдурити; наприклад, підроблений паспорт, віза, документ»; «неправильна дія чи відчуття: штучна посмішка, фальшиві емоції»; «уявіть, що щось сталося, хоча цього не сталося» [9]; «зміна, маніпуляція; щоб додати сумнівної достовірності» [10]. У Словнику англійської мови 1913 року слово *fake* тлумачиться і згадується як «обдурити, роздути, здійснити шахрайство, вкрати, пограбувати», «маніпулювати, обманювати, щоб зробити об'єкт кращим або іншим, ніж він є насправді» в якості складової розмовної мови [10].

Таким чином, слово *fake* має суто негативний відтінок, пов'язаний з термінами на позначення неправди, обману та маніпуляції. Фейкові новини – це новини, які базуються на дезінформації, чиї творці зосереджуються на обмані та маніпуляціях.

У сучасному медіа-просторі «фейк» може не бути просто фейковою новиною, це також можуть бути фейкові фотографії, сторінки в соціальних мережах, створені від чужого імені – жодна з яких не є правдивим фактом.

А. Ткаченко та А. Качинський розглядають поширення фейкових новин як один із видів «інформаційних операцій» і роблять висновок про три його відмінні риси: високий ступінь схожості текстів, опублікованих в Інтернеті (хоча тексти не є повними дублікатами); короткий період, протягом якого ці тексти публікуються; публікація текстів у маловідомих, регіональних чи спеціалізованих джерелах [6]. Оскільки завдання «інформаційної операції» полягає в тому, щоб якомога ширше поширювати новини, до цього списку можна додати скандальні чи панічні заголовки.

Підсумовуючи, термін «фейкові новини» означає інформацію, яка є повністю або частково фіктивною, подається в ЗМІ як достовірна та поширення якої спрямоване на досягнення конкретної мети автора цього фейку.

Інформаційна війна – це відкриті та закриті цілеспрямовані невідомі інформаційні дії з метою нав'язування противнику небажаної інформації, щоб змінити його поведінку шляхом зміни його мислення або самознищення з метою матеріальної вигоди [1].

О. Сенченко впевнений, що інформаційно-психологічна війна, на відміну від інформаційної війни, ґрунтується більше на якісному аспекті: не скільки інформаційних повідомлень (текстів) надруковано (відправлено), а скільки з них дійшло до місця призначення та передано на сприйняття споживачеві. Визначальною різницею понять «інформаційна війна» та «психологічна війна» є те, що інформаційна війна переважно ведеться у так званому кіберпросторі, а психологічна – у соціальному просторі [5].

Г. Почепцов розуміє інформаційну війну як складну і комплексну стратегію бойових дій, що обумовлено зростанням значення та цінності інформації про лідерство, контроль, політику, економіку та суспільне життя. Основним завданням інформаційної війни (інформаційно-психологічної війни) на тактичному рівні є отримання певної матеріальної переваги, яка, відповідно, нанесе втрати іншому учаснику протистояння. Ці втрати є різновидом військових втрат. Інформаційна війна здійснюється шляхом використання явного та прихованого маніпулювання інформацією (таємні операції) [4].

Як справедливо вважає А. Манойло, інформаційно-психологічна війна – це сукупність різних форм, методів і засобів впливу на людей з метою зміни їх психологічних характеристик (поглядів, думок, цінностей, установок, мотивів, поведінкових стереотипів), а також впливу на групи людей, зміну норм, масових настроїв та суспільної свідомості загалом [7].

На думку західних експертів, інформаційно-психологічну війну визначають як вищу форму інформаційного протистояння, її основними ознаками є багатооб'єктність і багатоаспектність, ступінь територіального охоплення в поєднанні з чітко визначеною спрямованістю та вибірковістю впливових об'єктів.

Інформаційно-психологічний вплив – це вплив слів, інформації, спрямованої на свідомість людини. Його часто називають інформаційно-пропагандистською, ідеологічною, психологічною дією [1].

Основним інструментом ведення інформаційно-психологічних воєн є інформаційно-психологічна зброя. Інформаційно-психологічна зброя використовується в інформаційно-психологічних операціях і заходах, спрямованих на:

- фальсифікацію інформації, отриманої від керівництва конкурента (контрагента) та нав'язування неправдивої та безглуздої інформації, яка позбавляє його можливості правильно сприймати події та приймати правильні рішення;

- психологічну обробку соціальних груп (всього населення);
- ідеологічний саботаж та дезінформація;
- підтримання позитивної громадської думки;
- організацію масових демонстрацій під фальшивими гаслами;
- пропаганду та поширення неправдивих чуток.

Інформаційно-психологічна зброя може бути спрямована на придушення, знищення, дезорганізацію, дезорієнтацію, дезінформацію; це може погіршити психічне здоров'я, спонукати до спонтанних, невмотивованих, агресивних (або асоціальних) дій, викликати минуці чи незворотні зміни у свідомості особистості і навіть її повне самознищення [2].

У своїй книзі «12 життєвих уроків. Як подолати хаос», в одному з розділів про брехню, Д. Пітерсон процитував одного з найкривавіших диктаторів в історії людства А. Гітлера: «У великій брехні завжди є сила, яка вселяє довіру. Завжди легше переконати маси на глибокому емоційному рівні, ніж на свідомому. Через примітивну простоту їхнього розуму їм легше повірити у велику брехню, ніж у малу, тому що вони часто брешуть самі в дрібних ситуаціях, але не наважуються обдурити у великих масштабах. Навіть якщо їм дадуть повне пояснення того, що відбувається, вони не погодяться і скажуть, що має бути інше пояснення» [5].

На жаль, ці слова дуже яскраво і чітко описують ситуацію з фейковими викидами, які забруднюють інформаційне поле, затьмарюють розум і вводять в оману мільйони людей по всьому світу. У світі, де інформація поширюється з феноменальною швидкістю, фейкові новини можуть бути не тільки руйнівними, але й мати летальні наслідки.

Список посилань

1. Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право: монографія. К.: НДЦПІ АПрН України, 2007. 234 с.
2. Воробйова І.В. Інформаційно-психологічна зброя як самостійний засіб ведення інформаційно-психологічної війни. Системи озброєння і військова техніка. 2010. № 1 (21). С. 141-144.
3. Пітерсон Д. 12 уроків життя. Як подолати хаос. Київ: Наш формат, 2019. 319 с.
4. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика : навч. посіб. К. : Знання, 2008. Ч. 2. 663 с.
5. Сенченко О. Новітні війни з використанням інформаційно-психологічної зброї. Вісник Книжкової палати. 2014. № 8. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe
6. Ткаченко А. В., Качинський А. Б. Ідентифікація фейкових новин в соціальних ЗМІ. 2018. С. 49-50.
7. Мануйло А. Государственная информационная политика в особых условиях : монография. М.: МИФИ, 2003. 388 с.
8. Dictionary for Advanced Learners. International Student Edition. London, 2006. С. 498.
9. Merriam-Webster Online: Dictionary and Thesaurus. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/fake>.
10. Webster's Revised Unabridged Dictionary (1913) . [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://machaut.uchicago.edu/2resource=Webser%27s&word=fake&use1913=on&use1828=on>

ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ НОРМ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ 1949 Р. У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

На жаль, як свідчить сучасна практика, збройні конфлікти – невід’ємна частина людської історії. Протягом тривалого часу збройні конфлікти залишалися поза межами регулювання. Історично питання захисту цивільного населення під час збройних конфліктів обговорювалися представниками різних держав та міжнародних організацій, проте дієвого механізму забезпечення реального захисту мирного населення й до сьогодні не розроблено. Про це свідчить велика кількість загиблих серед цивільного населення під час збройних конфліктів, показники яких постійно збільшуються. Сучасну правову основу захисту цивільного населення складають положення IV Женевської конвенції про захист прав цивільного населення під час війни 12 серпня 1949 р. та прийняті протоколи до Женевських конвенцій, що стосуються захисту жертв серед мирного населення.

Актуальність теми полягає в тому, що останнім часом у світі дедалі частіше спалахують збройні конфлікти. Тільки після Другої світової війни відбулося декілька сотен таких. Тому з огляду на те, що сьогодні відбувається російсько-українська війна, актуальним залишається питання стосовно цивільного населення під час збройних конфліктів як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Особливу увагу варто приділити чинній версії Женевських конвенцій, яку уклали у 1949 році (першу – ще у 1864). Вони складаються із чотирьох взаємопов’язаних договорів, які містять:

- «Про поліпшення долі полонених хворих у діючих арміях»;
- «Про поліпшення долі полонених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію»;
- «Про поводження з військовополоненими»;
- «Про захист цивільного населення під час війни» [5; 7].

Свого часу СРСР ратифікував Женевські конвенції у 1954 році. На сьогодні Женевських конвенцій дотримуються 190 країн, тобто майже всі держави світу [2].

Захист цивільного населення, як особливо вразливої категорії під час збройних конфліктів, й до сьогодні привертає все більшу увагу сучасних дослідників з метою подальшого вдосконалення та пошуку дієвих механізмів його застосування.

Постановка й актуальність проблеми зумовлені тим, що цивільне населення, зокрема й діти, залишаючись особливо вразливою категорією, незважаючи на зусилля більшості держав світового співтовариства, залишаються

основними суб'єктами-об'єктами системної дискримінації, що посилюється особливо в умовах кризових ситуацій, зокрема, під час збройних конфліктів. На жаль, у сучасному світі не простежується тенденція до зменшення збройних конфліктів, а навпаки збільшується кількість збройних конфліктів міжнародного характеру на прикладі Російсько-Української війни [1].

За даними ООН станом на 30 березня 2022 р. Україну у пошуках безпеки внаслідок вторгнення залишили 4 мільйони людей, а це близько 10% всього населення України, з них майже 2 мільйонів – діти. Про це заявив Верховний комісар ООН з питань біженців Філіппо Гранді. Ще близько 6,5 млн вважаються внутрішньо-переміщеними особами [8].

Неодноразово окупаційні війська зривали місцеві угоди про евакуацію цивільного населення роблячи їх об'єктом нападу. Нині цивільне населення у майже всіх регіонах України не лише опинилося під пережесним вогнем сторін, а й стало безпосередньою мішенню для російських загарбників. За більше ніж 50 діб російського вторгнення було вчинено чимало серйозних порушень міжнародного права в галузі прав людини, включаючи позасудові страти, насильницькі зникнення, таємні затримання та катування, жорстоке поводження з цивільним населенням, тощо. Надзвичайно важливо, щоб ці злочини не залишилися безкарними.

На цей час ми стали свідками численних обстрілів цивільної інфраструктури та населення з боку російських окупантів. Як мінімум війська РФ зруйнували 4431 житловий будинок, 548 навчальних закладів, 135 медичних закладів, 8 закладів культури та мистецтва [3; 6].

Такі дії є воєнним злочином відповідно до:

- статті 3 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, яка вказує, що з особами, які не беруть участі в активних бойових діях, слід поводитись гуманно та без будь-якої ворожої дискримінації;

- статті 32 Конвенції про захист цивільного населення під час війни – заборона застосування будь-яких заходів, що можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб;

- статті 51 Протоколу про захист жертв міжнародних збройних конфліктів – цивільне населення користується загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями, вони не повинні бути об'єктами нападу. Зокрема, заборонені напади, спрямовані не на воєнні об'єкти;

- статті 52 Протоколу про захист жертв міжнародних збройних конфліктів. Стаття стосується цивільних об'єктів, тобто всіх об'єктів, що не є воєнними об'єктами та вказує, що такі об'єкти не можуть бути предметом нападу [2; 4].

Вищенаведені статті стосуються саме заборони обстрілів цивільної інфраструктури та населення. Втім російські окупаційні війська цинічно практикують й інші воєнні злочини. Атаки на Чорнобильську та Запорізьку атомні електростанції є прямим порушенням статті 56 Протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року – захист установок і споруд, що містять небезпечні сили.

Також, солдати РФ підступно здійснюють обстріл цивільного населення забороненими Женевською конвенцією зброєю, а саме: вогнеметна система

залпового вогню «Буратіно», вакуумні бомби, касетні бомби, фосфорні бомби, тощо [2].

З початку великої війни, яку розв'язала Російська Федерація в Україні, зафіксовано 1081 жертву серед мирного населення, 1707 людей було поранено. Нажаль справжня цифра жертв може бути значно вищою [9].

Стало відомо про нахабне розміщення військової техніки біля околиць житлових кварталів та будівель з метою схоронності цієї техніки, а також спроби захистити військові об'єкти від нападу або для їхнього прикриття цивільними будівлями, що також суперечить вищезазначеній Конвенції та її Протоколам.

Отже, варто зазначити, що з боку РФ постійно порушуються норми міжнародного права, а саме закони і звичаї ведення війни – це варто називати воєнними злочинами. Вони є однією з категорій міжнародних злочинів, злочинів, що зачіпають і негативно впливають на весь міжнародний правопорядок. Воєнний злочин є порушенням законів і звичаїв ведення війни, тобто норм міжнародного гуманітарного права, яке передбачає кримінальну відповідальність індивіда як за національним кримінальним, так і за міжнародним правом.

Положення міжнародних договорів є важливим засобом закріплення правових гарантій захисту інтересів цивільного населення під час збройних конфліктів. Проте лише їх положень недостатньо для забезпечення належного рівня безпеки. З огляду на такий стан речей, норми міжнародного права, які гарантують захист цивільного населення у збройних конфліктах потребують перегляду і подальшого вдосконалення.

Керівництво нашої держави повинно повною мірою забезпечити умови для справедливого, прозорого та повного розслідування усіх скоєних злочинів, а у свою чергу міжнародна спільнота має рішуче засудити застосування насильства проти цивільних осіб, а також застосувати усі можливі юридично-правові, дипломатичні та економічні методи впливу на Російську Федерацію.

Список посилань

1. Еволюція норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_34096
2. Женевські конвенції: як їх порушує Росія, а звинувачує в цьому Україну? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/zhenevski-konventsii-yak-yih-porushuye-rosiya-a-zvynuvachuye-v-tsomu-ukrayinu/>
3. Захист цивільного населення та цивільних об'єктів під час війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5170180/page:25/>
4. Защита мирного населения во время войны. Режим военной оккупации. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studies.in.ua/mezhdunarodnoe_pravo-shpora/2324-neytralitet-vo-vremya-voynu.html#146
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

6. Карта разрушений гражданской инфраструктуры оккупантами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ru/ukrayina/karta-razrusheniya-grazhdanskoy-infrastruktury-okkupantami-mozhno-ocenit-kolichestvo-unichtozhennyh-obektov-2016667.html>
7. Основі положення та норми міжнародного права з питань захисту людей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/dpju/24994/>
8. ООН: кількість біженців з України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.un.org/ru/story/2022/04/1421952>
9. Офіс Генерального прокурора. Ювенальні прокурори: 186 дітей загинуло в Україні через збройну агресію РФ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://t.me/pgov_gov_ua/3642

Ясьмо Ольга Валеріївна

бакалавр кафедри політології, Запорізький національний університет

Лепська Наталія Володимирівна

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, Запорізький національний університет

ВІДРОДЖЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Українська незалежна суверенна держава постала на політичній мапі світу 30 років тому. Розпад СРСР, становлення нової світобудови, внутрішні дестабілізуючі процеси формування власної державності вплинули на значне послаблення іміджу України на міжнародній арені та мінімізацію її геополітичної суб'єктності. Це підкріплювалось неефективністю політики правлячих еліт, відсутністю національної єдності суспільства, посиленою полярністю політичних поглядів правлячих кіл, а також потужним впливом кланово-олігархічних груп, що перебували при владі.

Від першого дня незалежності й до сьогодні Україна знаходилась в колі інтересів сильних геополітичних гравців, кількість і склад яких постійно змінюється в залежності від їхніх цілей, зазнавала їхнього впливу, тим самим поступово втрачаючи власну суб'єктність [5]. Україна виступає фактично полем реалізації стратегій зовнішньої політики таких геополітичних акторів, як США, Росія, Європейський Союз, Туреччина, Великобританія та ін.

На наше переконання, геополітична суб'єктність – це здатність правлячої еліти до самоідентифікації, цілепокладання та аналізу, її цілеспрямована діяльність щодо проведення активної зовнішньої політики в інтересах народу і держави та недопущення втручання в неї інших суб'єктів геополітики [4]. Криза суб'єктності України була обумовлена її зовнішньою політикою багатовекторності та нейтралітету. Багато в чому це можна пояснити геополітичним розташуванням України за моделлю «Захід-Схід», що неодноразово відображалось у зовнішньополітичних стратегіях щодо співпраці як з країнами Європи та США, так і з країнами Азії та Росією. Як слушно зазначає О. Кондратенко, фронтірність (прикордонність) України спричинила її

зовнішньополітичну невизначеність та поставила проблему вибору між чотирма геополітичними доктринами: євразійською, євроатлантичною, чорноморською та середземноморською [7].

Українська суб'єктність зазнавала руйнівного впливу від коливання зовнішньополітичного курсу між Росією та західними країнами, а особливо – від втрати контролю над Чорноморським флотом внаслідок анексії АР Крим Російською Федерацією, а також тимчасової окупації так званих ЛДНР. Однак, це призвело до чіткого визначення українцями європейської та євроатлантичної орієнтації, що було зафіксовано в Конституції України [5].

Після повномасштабного вторгнення РФ на територію України постало питання не тільки безпеки всієї Європи, а й захисту демократичних цінностей – свободи, прав людини, лібералізму, соціальної справедливості. «Наша країна сьогодні – лідер боротьби за свободу і демократію як у Європі, так і у світі; центр глобальної антипутінської коаліції. Країна, яка за два місяці довела, що вона - суб'єкт світової політики. Враховуючи агресивність путінської Росії, гарантувати безпеку Європи без України сьогодні вже неможливо», – наголосила очільниця «Слуги народу» Олена Шуляк [1].

Діяльність ЄС та НАТО щодо протидії російській агресії, накладання санкцій, надання фінансової допомоги, рішучість щодо постачання зброї України поставили під сумнів надійність та ефективність даних організацій. У цьому контексті гострої актуальності набуло питання створення нового безпекового союзу, який гарантуватиме швидко скоординовану відповідь агресорові протягом 24 годин. Україна відіграватиме ключову роль в об'єднанні держав заради захисту миру та безпеки у світі, як країна-ініціатор вона символізуватиме волелюбність, незламність та боротьбу за панування демократії [2].

Героїчний спротив російському вторгненню, майстерність української дипломатії, світове лідерство Президента України В. Зеленського – все це є рушійною силою зміцнення геополітичної суб'єктності та міжнародного іміджу України. «Ще місяць тому доводилося переконувати різні держави, що ставка на Україну – виграшна. А тепер усі це знають», – зауважив Президент. Захоплення бойовим духом українського народу спостерігається в переважній більшості країн світу, українські позиції в міжнародних організаціях підтримують та захищають провідні країни-лідери, такі як Великобританія, США, Канада, Польща та ін. Представники названих країн усвідомлюють, що зміна геополітичної конфігурації світу призведе до лідерства України як країни-переможниці над путінським режимом. Досить справедливо голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляйєн назвала Росію загрозою світовому порядку.

На підтвердження вищесказаних тверджень можна навести такі аргументи. За 3 місяці військової агресії РФ Україна досягла таких результатів щодо набуття статусу кандидата в члени ЄС, які могли зайняти декілька років. Нині ведуться дискусії між країнами-членами ЄС щодо прискореної інтеграції України в ЄС, а це свідчить також про те що, українське питання визначає порядок денний не тільки окремих держав, а й провідних міжнародних організацій.

Визначальним для посилення геополітичної суб'єктності України є поступове збільшення кількості держав, які взяли на себе відповідальність за відбудову зруйнованих міст або об'єктів інфраструктури. Зокрема, Велика

Британія погодилася взяти шефство над відновленням Києва та Київської області, Данія – Миколаївської, а країни Балтії – Житомирської області. Світові політичні лідери розуміють, що інвестування в проект «нової України» в глобалізаційних умовах є життєво необхідним не лише для самої України, а й для світу в цілому [3]. Недопущення планетарного голоду, оптимальне функціонування світової економіки, відбудова знищених міст, розвиток ВПК тощо – саме на цих питання зосереджена увага міжнародної спільноти.

Таким чином, геополітична суб'єктність України демонструє високу динаміку зміцнення не тільки на регіональному, а й на глобальному рівні. Захист всієї Європи, загроза світової економічної кризи та голоду, сумнівна ефективність міжнародних організацій (ООН, НАТО, ЄС та ін.), необхідність створення нового безпекового союзу, нехтування міжнародним правом – це лише частина викликів, які стоять перед усім світом, але ключова роль відводиться саме Україні. Формування нової світобудови базуватиметься на лідерстві України, тому на українську правлячу еліту покладена місія – зберегти та покращити репутацію держави, усунути внутрішньодержавні суперечки (корупція, законодавчі реформи, соціальне забезпечення тощо), реформувати стратегію зовнішньополітичної діяльності з метою розширення свого геополітичного впливу.

Список посилань

1. Візит чотирьох президентів до України: що це означає і які матиме наслідки. URL: <https://kizzo.news/2022/04/13/%D0%B2%D1%> (дата звернення: 28.05.2022).
2. Зеленський запропонував створити союз держав U-24 для збереження миру й людських життів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3431496-zelenskij-zaproponuvav-stvoriti-souz-derzav-u24-dla-zberezenna-miru-j-ludskih-zittiv.html> (дата звернення: 28.05.2022).
3. Країни Європи допоможуть у відновленні низки регіонів України — ОПУ. URL: <https://suspilne.media/238735-kraini-evropi-dopomozut-u-vidnovlenni-nizki-regioniv-ukraini-opu/> (дата звернення: 28.05.2022).
4. Лепська Н. В. Специфіка категоризації простору в геополітиці. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. Львів, 2017. № 15. С. 157-162.
4. Суб'єктність України в сучасному світі: оцінки, стратегії, прогнози. Аналітична доповідь. / за ред. О. М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 88 с.
5. Україна – це справжній символ боротьби за свободу – звернення Президента Володимира Зеленського. URL: <https://bcrada.gov.ua/news/1650950383/> (дата звернення: 28.05.2022).
6. Україна вже довела свою відповідність стандартам ЄС – Стефанішина. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3473650-ukraina-vze-dovela-svou-vidpovidnist-standartam-es-stefanisina.html> (дата звернення: 28.05.2022).
7. Чупрій. Л. В. Особливості становлення геополітичної суб'єктності України в умовах глобалізації. Геополітичні пріоритети України. Збірник наукових праць. Ужгород, 2020. №2. С. 29 – 40.

Yatsyna Yuliia
PhD-student of Political Science department,
Zaporizhzhia National University

Kudinov Igor
PhD, associate professor, associate professor of Sociology department,
Zaporizhzhia National University

THE STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ANALYTICAL AND STATISTICAL TECHNOLOGIES AS A TOOL FOR CORRUPTION PREVENTION

The paper represents results of primary sources analysis in the sphere of innovative technologies implementation for corruption counteraction in the state. The depth of the analysis of the latest research on the subject of our research is limited to 10 years. In addition, the analysis is focused on ground publication (monographs, dissertations) only.

According to the subject of research, all publications can be conditionally divided into three groups. The distribution of studies proposed by us coincides with the approach [2] to the classification of stages (generations) of the evolution of the phenomenon of corruption, namely studies that were based on: 1) opinions of experts and citizens about the prevalence and nature of corruption; 2) surveys of victims of corruption and bureaucratic quality indicators (for example, tax collection efficiency or fiscal transparency); 3) the results of analysis of data arrays, including Big Data.

The first type of works is devoted to the study of the general features of the corruption phenomenon and the ways of counteracting it [1, 2, 3, 4, 5, 6, 8]. Despite the sufficient theoretical validity, the topic of using innovative analytical and statistical technologies is neglected in research in this area. There are only hints of it. “It is necessary to emphasize the need for operational technical and organizational optimization of interaction between the addressee and the addressee of the provision of this kind of services. In this regard, the consistent and systematic informatization of this area, as well as the minimization of corruption-inducing conditions in terms of direct contact between municipal officials and citizens, are considered urgent [1, p. 132].

The second group of works considers corruption as an illegal act in the workplace or fraud [9, 12, 14, 15, 16]. Most of the research on corruption does not go beyond the analysis of normative mechanisms of counteraction to this phenomenon. That is why our scientific research was focused on a wider problem area – fraud (occupational or corporate fraud). Usually, this topic is very popular among economics majors. It should be noted that Ukrainian researchers in the context of our problem are only followers of previous research by foreign representatives, which is due to the fact that Ukraine is trying to integrate into the international system of corporate governance. So, it is difficult to hope for unique research in this sense.

Finally, the last block of publications, which is directly related to the subject of our research, is studies in which corruption is understood as a certain statistical anomaly – that is, developments in the field of mathematics, information technologies, including works devoted to the use of various indicators of corruption, conducting

statistical procedures for testing hypotheses and the so-called econometric approach [7, 10].

The analysis of the scientific development of the problem of innovative analytical and statistical technologies as a tool for combating corruption in the state allows to characterize it as a rapidly developing scientific direction, focused on practical application in the field of quality control of the activities of state authorities and local self-government. At the same time, the weak development of the topic of anti-corruption tools in the state with the involvement of the latest information (including analytical and statistical) technologies in the study allows us to talk about a significant reserve in understanding the available experience and adapting existing opportunities to the changing conditions of the state.

References

1. Задорожний С. А. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади: дисертація; Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2016. 251 с.
2. Кікалішвілі М. В. Теоретико-прикладні засади формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності; Університет митної служби та фінансів; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 474 с.
3. Костенко Д. В. Система запобігання корупції в Україні: становлення та розвиток: дисертація; Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України Міністерства соціальної політики України. Київ, 2020. 229 с.
4. Кушнар'ов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація : монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
5. Новіков О. В. Публічно-правове забезпечення протидії корупції в умовах регіонального розвитку: дисертація; Науково-дослідний інститут публічного права; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Київ, 2020. 209 р.
6. Приходько А. А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні за умов євроінтеграції; Науково-дослідний інститут публічного права, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ України. Київ, 2020. 485 р.
7. Смирнов Д. В. Методы поиска признаков инсайдера в Big Data: диссертация; Федеральный исследовательский центр «Информатика и управление» РАН. Москва, 2021. 144 р.
8. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні; Львівський національний університет імені Івана Франка. Київ, 2020. 481 р.
9. Хамига Ю. Я. Фінансове шахрайство: критерії ідентифікації та напрями мінімізації: дисертація; Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2020. 308 р.
10. Шалаев Н. Е. Электоральные аномалии в постсоциалистическом пространстве: опыт статистического анализа : дис. ... кандидата

- политических наук : 23.00.02: диссертация; Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2016. 191 p.
11. Alla S., Adari S. K. Beginning Anomaly Detection Using Python-Based Deep Learning: With Keras and PyTorch. Apress, 2019. 427 p. DOI: 10.1007/978-1-4842-5177-5
 12. Gottschalk P. Fraud Investigation: Case Studies of Crime Signal Detection. New York: Routledge, 2018. 238 p.
 13. The Measurement and Macro-Relevance of Corruption: A Big Data Approach / International Monetary Fund, 2018. 73 p.
 14. Vona L. W. Fraud Data Analytics Methodology : the Fraud Scenario Approach to Uncovering Fraud in Core Business Systems. Hoboken, New Jersey: Wiley, 2017. 390 p.
 15. Wells J. T. Corporate Fraud Handbook. Prevention and Detection. Hoboken, New Jersey: Wiley, 2017. 423 p.
 16. Wells J. T. International Fraud Handbook. Hoboken, New Jersey: Wiley, 2018. 399 p.

СЕСІЯ ІІІ «ФІЛОСОФІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»

Модератори: *Краснокутський О.В. – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ;
Глазунов В.В. – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ;
Масюк О.П. – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ.*

Секретар секції: *Приймак Ю.О. – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології ЗНУ.*

Глазунов Володимир Володимирович
*доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ДО ПИТАННЯ ОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ОЛІГАРХАТУ ЯК ГЛИБИННОЇ ДЕРЖАВИ

Із стану війни український народ вийде зовсім іншим, проте повернеться у відносно застиглу систему соціально-політичних, економічних та культурних відносин. Можна погодитись із тим, що «війна – це відтермінування перезрілих протиріч системи» [1]. Проте, війна, є викликом, який не тільки є величезною загрозою, що з результатом зволіканням вирішення зазначених внутрішніх та зовнішніх протиріч, але вона іще і відкриває вікно можливостей, надає унікальний шанс системі вийти у лідери геополітичних перетворень. Цим може скористатися національна еліта, що проведе адекватне осмислення сучасної ситуації, спрогнозує загальні тренди світового розвитку та зуміє сформувати модель системи, що гармонійно впишеться у зазначені тренди, а, можливо, й запропонує нові, свої тренди-перспективи. Українським експертним середовищем зафіксовано сутнісну основу сучасного кризового стану системи, її антагоністичності – її олігархічну сутність. Разом з тим, інноваційні теоретичні пошуки альтернативи у розвитку системи потребують значних зусиль, для просування відповідних ідей на рівень суспільної думки, для забезпечення громадської підтримки відповідних перетворень у політичній площині. Для оптимізації означеного процесу та подальшого усвідомлення феномену українського олігархату, як системоутворюючого суб'єкту, пропонується скористатися поняттям «глибинна держава».

Узагальнений сучасний погляд на зазначений феномен глибинної держави формулюється, як гібридне злиття державних чиновників та представників верхнього рівня фінансистів і промисловців, які ефективно управляють системою, не зважаючи на виборців, та порушуючи демократичну сутність політичного процесу [2]. Проте, у кожному конкретному випадку, на рівні окремої країни, у тому числі на рівні України, існують особливості його прояву. Пропонується розглянути загальне та особливе у функціонуванні українського

олігархату, що є суб'єктом глибинної держави та значним чином формує політику сучасної України.

Виходимо із постулату, що політико-економічна система може мати окрім ядра (держави), ще й супер-ядро, на кшталт, того, як супер-ядром СРСР була КПРС, яка використовувала державу у якості механізму, інструменту впровадження та реалізації своїх рішень. В сучасній Україні подібну роль, до останнього часу, виконував пул українських олігархів, олігархат. Саме олігархат формував внутрішню та зовнішню політику, виходячи із своїх вузько економічних корпоративних інтересів.

Слід, однак підкреслити, що КПРС була супер-ядром, проте не була глибинною державою, бо легалізовувала та легітимізувала свою провідну роль. Натомість, український олігархат діє латентно: приховує свою провідну роль у формуванні та функціонуванні системи. Системотворча діяльність олігархату штучно адекватно не легалізується, не регламентується сучасним законодавством [3], а застосування маніпулятивних технологій, імітації демократичних форм, дозволяє уникнути легітимації його провідної ролі на рівні громадської свідомості.

На цій підставі слід відрізнити поняття глибинної держави та «тіньової держави». У разі «тіньових структур» про їхню діяльність відкрито заявляють їхні засновники, тобто легітимізують та легалізують їхню діяльність. Тому не можна погодитись із С.Гайдаєм, який використовує термін «тіньова держава», маючи на увазі саме глибинну державу [4].

Політико-управлінські рішення формуються та приймаються на рівні олігархічних бізнес-штабів, де «остаточне слово» належить олігарху. Діяльність такого штабу підпорядковується певній місії – отриманню олігархом економічного зиску, у тому числі через сферу політики; всі олігархічні політичні проекти за своєю сутністю є бізнес-проектами. Такі олігархічні штаби є паралельними, проксі-центрами, формування державних політико-управлінських рішень.

Для легітимації рішення олігархічного штабу формально проводяться через відповідну процедуру, що передбачена Конституцією публічної держави. Для забезпечення керованості зазначеного процесу олігархат спирається на своїх представників в органах законодавчої влади. Такі представники, із зазначеними функціями, та афілійовані до олігархату особи розставляються на усіх рівнях, в усіх гілках влади. В цілому зазначені представники-функції представляють собою паралельну управлінську піраміду, вмонтовану до піраміди публічної влади. Наявність такої структури, олігархічної управлінської піраміди, забезпечує прийняття політико-управлінських рішень державного рівня, саме , і в першу чергу, з позицій олігархату. У той же час виконання прийнятих політичних рішень на місцях, та в цілому в державі, забезпечується аналогічними «представниками олігархату» в усіх структурах виконавчої гілки влади. Цей феномен фіксується громадською свідомістю як «інститут смотрящих-спостерігачів», який не тільки забезпечує впровадження, але забезпечує виконання частини проектного циклу, а саме, моніторинг та оцінку, ідентифікацію. Таким чином, олігархат, спираючись на свої штаби, що проводять програмування, та інститут «смотрящих», відтворює загальний життєвий цикл

управління проектами. Тобто відтворюється паралельний, інтегрований у піраміду публічної влади, механізм управління процесами системи. При цьому відбувається олігархічне переродження більшості традиційних інститутів публічної держави, наприклад, політичних партій, що перетворюються на «олігархічно-кішенькові».

Слід зазначити, що олігархат використовує свої внутрішні ресурси підсистеми, щоб інтегрувати «своїх представників» до управлінської піраміди публічної влади. Економічний зиск олігархат отримує, коли при реалізації гібридних олігархічно-державних проектів, використовує ресурси держави, ресурси системи. Характерним для українського олігархату є те, що під час цього процесу значна частина системного ресурсу переводиться на рівень підсистеми, а потім виводиться за межі системи (наприклад, офшори), що призводить до значного послаблення всієї системи.

Таким чином, актуалізується питання про можливість конструктивного або деструктивного функціонування підсистеми глибинної держави по відношенню до системи, публічної держави. У випадку українського олігархату, то він розглядає Україну не як систему, а як ресурсну базу для економічної діяльності у більш глобальній, геополітичній системі, а тому, за фактом, руйнує її. У загальному випадку йдеться про системну та антисистемну діяльність глибинної держави, як підсистеми. Гіпотетично, можна припустити, що різні форми глибинної держави, такі як спадкова аристократія, або організована злочинність, на кшталт мафії, якудзи, триади, на певних етапах державотворення може відігравати конструктивну, системну роль.

На особливу увагу заслуговують методи просування олігархатом своїх рішень. Якщо західна публічна держава передбачає наявність інституту лобіювання, що має відповідний легальний та легітимний характер, то в Україні розвиток цього механізму штучно «заморожений». Натомість, загальною, найбільш поширеною олігархічною технологією просування проекту управлінського рішення та реалізації проекту стає корупція. Як наслідок, за фактом, корупція, стає системним елементом олігархічної глибинної держави. Треба зрозуміти, що боротьба із корупцією, без кардинальної зміни системи, призведе до системного колапсу: треба боротися із причинами, а не з наслідками!

Крім того, для набуття статусу глибинної держави, діяльність суб'єкту, що діє паралельно публічній державі, повинна мати відповідний, державний масштаб, коли мова йдеться не просто про управління, а саме про політику. Політико-економічна діяльність українського олігархату повністю відповідає цьому критерію.

Наявність одного, навіть домінуючого, суб'єкту, який підпадає під ознаки глибинної держави, не унеможливорює створення, появи іншого аналогічного суб'єкту, наприклад, центру зовнішнього управління системою. Для того, щоб його можна було визначити як глибинну державу, він повинен мати усі перелічені вище ознаки. Боротьбу двох таких суб'єктів, що співпрацюють та конкурують між собою, можна наразі спостерігати на рівні роботи ВР України.

Таким чином, в Україні наразі сформовано, олігархоцентричну систему, у якій наявне функціонування глибинної держави, як латентної організації, де олігархат із своїми штабами виступає як центр формування та прийняття

відповідних політико-економічних рішень державного рівня, сформовано відповідний механізм проектної реалізації цих рішень через інтеграцію інституту «смотрящих» в управлінську піраміду публічної держави, з використанням корупційних схем стимулювання задля використання ресурсної бази публічної держави під час реалізації гібридних олігархічно-державних проектів. При цьому функціонування українського олігархату як глибинної держави має антисистемний характер, що створює реальну загрозу руйнації системи. Одночасно домінування олігархату в системі перетворює сутність публічної держави, що виступає в якості інструменту олігархату для досягнення своїх корпоративних цілей, та носить імітаційний та мімікрійний характер, що забезпечує латентність глибинної держави.

Список посилань

1. Дацюк С.А. Шанс української цивілізації. - [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/62344079dc2e2/>
2. The State, Past, Present, Future. Bob Jessop, page 224, Desember 2015 John wiley & Sons.
3. Верховна Рада ухвалила закон про олігархів: текст закону. - [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/publication/214586-verkhovna-rada-ukhvalila-zakon-pro-oligarkhiv-tekst-zakonu>
4. Со страной Украина все в порядке. С. Гайдай - [електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=mvMM4_F_g6I&ab_channel=UKRLIFE.TV

Краснокутський Олександр Володимирович

*доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

СИЛА ДЕРЖАВИ

Конституція України проголосила Україну як суверенну й незалежну, демократичну, соціальну, правову державу (стаття 1 Конституції України).

Вже більше тридцяти років ми будуємо Українську державу й вже більше трьох місяців наші співгромадяни виборюють право жити в незалежній державі у відкритій агресивній фазі запеклої війни Росії проти України.

У цій пекельній війні ми мусимо пам'ятати й нагадувати іноді, здавалось би, прописні азбучні істини, без знання яких не можливо ефективно протистояти ворогу на всіх фронтах, і в першу чергу – світоглядному й інформаційно-політичному.

Упродовж тисячоліть людської історії покоління за поколінням будували держави, воювали проти інших держав, руйнували держави, відтворювали держави, помирили за право жити в своїй державі.

І на порядку денному зараз, як і багато років, століть і тисячоліть тому, стоїть актуальне питання, а вірніше низка питань, на кшталт: «Що таке держава? У чому виявляється її суть та призначення? У чому полягає сила та цінність держави? І з чого починається незалежність держави?».

Спробуємо лапідарно окреслити відповіді на ці та інші суміжні питання, актуальні для України, яка в пекельній боротьбі виборює право на самостійний державницький поступ.

У різні часи під державою розуміли:

- 1) спільне поселення людей для забезпечення потреб і доброго життя (Аристотель, Платон);
- 2) організацію правопорядку (Г. Кельзен, Цицерон);
- 3) велику сім'ю (Конфуцій, Р. Фільмер);
- 4) спільність людей, що обумовлена божественними законами (Т. Аквінський);
- 5) своєрідного звіря (левіафана), що підкоряє собі всі існуючі структури (Т. Гоббс), чи «найхолодніше чудовисько» (Ф. Ніцше);
- 6) об'єднання людей як наслідок суспільного договору між ними (І. Кант, Ж.-Ж. Руссо);
- 7) найвищий розвиток об'єктивного духу, що знімає суперечності між громадянами, «ходу Бога у світі» (Г. Гегель);
- 8) сукупність людей, території та суверенної влади (М. Грушевський, Л. Дюгі, Г. Єллінек, І. Ільїн, Г. Шершеневич);
- 9) певну форму співжиття людей, психологічний зв'язок між ними (Ф. Кокошкін, Л. Петражицький);
- 10) «машину» придушення одного класу іншим (Ф. Енгельс, К. Маркс); єдиний живий організм (І. Солсберійській, Г. Спенсер) та ін.

У наш час вкоренилася так звана універсальна (інструментальна) парадигма розуміння держави як політичної форми життєдіяльності суспільства.

У руслі такої парадигми державу слід визначити як поняття для позначення політичної форми організації суспільних відносин на певній території за допомогою державної влади і спеціального механізму на основі права для збереження суспільства та його вдосконалення.

Із цього визначення випливають специфічні ознаки (суттєві характеристики) держави.

Перша ознака: держава виступає як політична форма організації суспільства, що життєво необхідна для його існування як цілісної соціальної системи.

Друга ознака держави: держава організовується, розвивається на певній території (яка виступає матеріальною базою держави), у відповідному просторі, у межах якого відбувається її життєдіяльність.

Третя ознака держави: організація держави здійснюється за допомогою державної влади й спеціального державного механізму.

Державну владу правомірно концептуалізувати як здатність суб'єкта державно-владного відношення (суб'єкта державної влади) підпорядкувати його об'єкт (об'єкт державної влади) для забезпечення досягнення певних цілей на підставі соціальної відповідальності.

Механізм держави, як відомо, – це система всіх державних організацій, що здійснюють її завдання й реалізують державні функції. До державних організацій слід відносити органи державної влади – органи держави, що наділені владними повноваженнями (апарат держави), а також державні підприємства й державні

установи, що практично здійснюють функції держави у сфері виробничої (підприємства), чи невиробничої (установи) діяльності.

Четверта ознака держави: наявність права як системи загальнообов'язкових правил поведінки, правових норм, на підставі яких відбувається державна життєдіяльність.

П'ята ознака держави: функціонування держави здійснюється для збереження суспільства та його вдосконалення.

Як можна побачити, держава має первинну провідну функцію, яку умовно можна назвати «суспільною» і яка полягає у забезпеченні збереження суспільства та його оптимізації, вдосконалення.

Ця функція зумовлює всі інші, похідні функції держави, серед яких найчастіше згадуються внутрішні й зовнішні. Очевидно, що внутрішні функції є серед них домінуючими, оскільки визначають собою зміст зовнішніх функцій. У зв'язку з цим, залежно від сфери суспільної життєдіяльності, доцільно виділити такі внутрішні функції держави, як: а) економічну функцію, б) політичну функцію, в) соціальну функцію, г) духовно-культурну функцію.

А отже, сила та цінність держави виявляється насамперед у тому, що:

1. Держава життєво необхідна для його існування суспільства як цілісної соціальної системи. Без конкретно-визначеної держави немає й конкретно-визначеного суспільства.

2. Функціонування держави здійснюється для збереження суспільства та його вдосконалення.

3. Держава організовується, розвивається на своїй суверенній території – матеріальній базі, у відповідному просторі, у межах якого відбувається її життєдіяльність. Саме держава є сувереном своїх територій.

4. Держава має свій суверенітет, як зовнішній, так і внутрішній.

5. Держава – це єдина політична організація в масштабах всього суспільства.

6. Організація держави здійснюється за допомогою державної влади й спеціального державного механізму. Іншими словами, держава має у своєму розпорядженні спеціальний апарат управління та примусу, відповідні ресурси для здійснення своїх повноважень.

7. Держава приймає загальнообов'язкові правила поведінки, правові норми, на підставі яких відбувається державна життєдіяльність і життя суспільства.

І наостанок: тільки сильна сучасна держава може забезпечити виживання й поступальний розвиток суспільства, благополуччя широких народних мас, які складають його кістяк.

Саме сьогодні настає час творити (ідейно, організаційно!) сильну Українську державу, спроможну бути спільною модерною комфортною політичною домівкою для наших співгромадян.

Масюк Олег Петрович

*доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

Зайка Олена Вікторівна

*кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри соціальної філософії та
управління, Запорізький національний університет*

МОДЕЛІ АДМІНІСТРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УМОВАХ КРИЗИ

Тридцятирічна історія незалежної України насичена техногенними катастрофами, епідеміями, соціально-економічними та політичними кризами, а також військовими вторгненнями, в яких держава не завжди проявляла себе як суб'єкт внутрішньої та міжнародної політики. Адміністративне управління варто вважати первинним кордоном суспільно-державних відносин, який потребує своєчасного реагування на деструктивну зміну умов життєдіяльності членів суспільства. Таким чином, аналіз основних засад адміністративного управління публічними організаціями в умовах кризи є актуальною темою для нашої наукової розвідки.

В рамках пошукової роботи ми спирались на дослідження С. Серьогіна [1], М. Решетнікова [2], Н. Яковець [3], які просувають свої підходи до адміністрування в цій сфері. Метою даного дослідження є систематизація наявних моделей адміністративного управління публічними організаціями в умовах кризи.

Для початку визначимось із поглядом на предмет дослідження. Адміністративне антикризове управління зазначеними закладами є здійсненням процесу адміністрування діяльності організацій державного та громадського секторів в умовах, коли члени суспільства не можуть самостійно розв'язати наявні проблемні ситуації.

Самостійність як управлінський рецепт подолання кризи дає нам підґрунтя для виокремлення моделей адміністративного управління. Ці моделі напряму залежать від рівня свободи в організації суспільно-державних відносин.

Централізована система державного управління передбачає застосування моделі тимчасових кризових адміністрацій, якщо надзвичайна подія пов'язана зі значними змінами у житті населення країни. М. Решетніков зауважує: «Ще у період роботи в Арменії у 1988 році нами було обґрунтовано, що у ситуаціях масових психічних травм та виникнення масових жертв у наслідок екологічних або техногенних катастроф (а зараз додаємо і крупних терактів) у компактних населених пунктах обов'язково необхідним є термінове введення («десант») тимчасової кризової адміністрації» [2, с. 98]. Безумовно ця ситуація пов'язана із психічними реакціями управлінського персоналу на шоківі події у громаді, так як керівництво цих організацій знаходиться у епіцентрі кризової ситуації. Проте, якщо громада населеного пункту нездатна зробити необхідний мінімум при настанні кризи, то допомоги із «центру» можна і не дочекатись, так як «десант» потребує часу на збори та виїзд на місце події.

Друга модель адміністративного управління притаманна для некомерційних організацій, які постійно мають справу із кризовими ситуаціями та навчають інших поводженню під час них. Тренувальна модель розповсюджена у закладах Міністерства надзвичайних ситуацій та відображається як: «...форма практичної підготовки працівників, зокрема керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту»[1, с. 25]. Тренування дають змогу підготуватись до подій, які були у минулому, але для подій майбутнього дуже складно використовувати тільки наявний досвід.

Третя модель адміністративного управління спирається на те, що «...процес самоорганізації в системі публічного управління починається з випадкових зовнішніх впливів, що призводять до флуктуацій усередині системи, які в такій системі не пригнічуються, а, навпаки, посилюються і, зрештою, приводять до створення нової динамічної структури» [3, с. 6]. Тобто, самоорганізація як джерело для адміністративного управління дає змогу підготувати публічну організацію до кризової ситуації ще до її настання за рахунок її гнучкості та відкритості до зовнішніх впливів. Як приклад, активні дії львівського міського голови та міської ради під час Революції Гідності, які дали можливість забезпечити інтереси мітингувальників та спокій і порядок у громаді.

У підсумку маємо три моделі адміністративного управління, які різняться рівнем централізованості публічного управління та суб'єктивністю органів, які представляють території, підконтрольні державі. При цьому, варто зауважити, що стимулювання самоорганізації членів громади підвищує ефективність функціонування державних та громадських закладів при виникненні кризових ситуацій.

Список посилань

1. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / Голов. ред. С. М. Серьогін. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. Вип. 1 (35). 320 с.
2. Решетников М. М. Психическая травма. Санкт-Петербург : Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 2006. 322 с.
3. Яковець Н. М. Спеціальна підготовка осіб, що залучаються підприємствами, установами та організаціями до проведення інструктажів з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях. Рівне : НМЦ ЦЗ, 2020. 242 с.

Приймак Олег Миколайович

*доктор історичних наук, професор, професор кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

Приймак Юлія Олександрівна

*кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології, Запорізький національний
університет*

РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ У ПОВСЯКДЕННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ

Сучасний етап розвитку України є одним з найскладніших за весь час розбудови незалежності. Зміни, які мають місце в державі, відбуваються в умовах війни та системної кризи, що посилює нестабільність суспільного розвитку, викликає дисфункції в структурі публічного управління, в політиці, економіці та культурі. Означені явища мають безпосередній вплив на ефективність діяльності системи органів місцевого самоврядування. Серед причин виникнення кризових явищ в структурі останньої недосконалість теорії і практики вітчизняного адміністрування. Саме управлінська криза гальмує прогресивну динаміку, демонструє не повну відповідність соціального управління вимогам часу, а також характерним особливостям українського суспільства.

Слід підкреслити, що інтегральними показниками, які зумовлюють оцінку ефективності діяльності органів місцевого самоврядування є адекватність управління територіальної громадою, з одного боку, і цілераціональність внутрішньо організаційних адміністративних процедур з іншого [5, с. 227].

Ефективність функціонування органів місцевого самоврядування залежить від комплексу об'єктивних і суб'єктивних чинників. Останні пов'язані з якістю діяльності як окремої посадової особи місцевого самоврядування, так і певної установи. Втім, не менш важливими в цьому переліку є й маркери задоволення потреб громадян, сутності сконструйованого у свідомості останніх образу влади, їх очікувань щодо рівня обслуговування тощо. Саме тому соціальними регуляторами діяльності посадових осіб місцевого самоврядування виступають цілераціональність, соціальна ціннісність й ірраціональність [3, с. 21].

Надання публічних послуг виступає тим процесом, що визначає сутність діяльності органів місцевого самоврядування та доводить необхідність їх існування в місцевій територіальній громаді. Воно є наочним елементом та квінтесенцією внутрішньоорганізаційної життєдіяльності. В трудовому колективі органу місцевого самоврядування у його внутрішньому житті, динаміка визначається процесами не завжди безпосередньо пов'язаними з кінцевим продуктом. Вони протікають як у формальній так і неформальній сферах закладу, корелюються з типовими функціями управління та структурою останнього, а також забезпечують його соціальну самодостатність та цілісність. Головними серед них є процеси комунікативні, прийняття рішень, реалізації влади та впливу, мотивації, адміністрування та конфлікт. Останній може мати як конструктивну так і деструктивну роль, протікає як у формальній так і

неформальній сферах повсякденної діяльності персоналу, є складно переплетеним з іншими соціальними оргпроцесами. Пошук причин, передумов, аналіз стадій, результатів та наслідків організаційних конфліктів, управління ними, входить до функцій керівника та дозволяє останньому забезпечувати ефективну діяльність підлеглих [1, с. 117].

Природа організаційного конфлікту в органах місцевого самоврядування може бути проаналізована за допомогою декількох критеріїв, виокремлення яких, в свою чергу, дозволяє розкрити питання типології досліджуваного явища. За критерієм сутності організаційні конфлікти поділяються на руйнівні та прогресивні, за змістовним – на раціональні та емоційні, за структурним – на міжособистісні, міжгрупові, а також міжорганізаційні та внутрішньо організаційні. Кожен з них має декілька фаз розвитку, відносно кожної з яких визначається різний рівень ефективності втручання суб'єкту регулювання організаційного конфлікту. При цьому, методами попередження останніх в органах місцевого самоврядування найбільш часто виступають такі як «співпраця» або «досягнення спільної мети», «досягнення компромісу», «ухилення від конфлікту». Одне з найважливіших місць серед них займають організаційно-структурні методи – роз'яснення вимог до роботи, введення координаційного та інтеграційного механізмів, злиття підрозділів та інші. Керівники підрозділів, відділів чи департаментів системи місцевого самоврядування, що, як правило, виступають у якості суб'єктів попередження, можуть відіграти роль як третейського судді, так і арбітра, наказуючого диктатора чи опосередкованого учасника [2, с. 3].

Внаслідок специфіки професійної субкультури переважна більшість організаційних конфліктів в органах місцевого самоврядування має скритий характер. Візуально їх наслідки можуть мати прояв у вигляді зміни одних команд іншими на ключових посадах або у почесному переведенні на іншу посаду особи, яка програла. Той факт, що організаційні конфлікти залишаються в неопублічній площині є позитивним моментом оскільки це зберігає повагу до місцевої влади з боку територіальної громади. Втім, слід зазначити, що в органах місцевого самоврядування організаційні конфлікти займають далеко не визначальне місце серед інших оргпроцесів і суттєво не впливають на якість адміністрування та управління. Професіоналізм, прозорість діяльності, можливість пошуку компромісу, цілераціональність повсякденної діяльності виступають тими складовими бюрократичної культури посадових осіб органів місцевого самоврядування, які забезпечують стабільність та еволюційність розвитку останніх, уможлиблюють розв'язання протиріч конструктивним шляхом [6, с. 94].

Ефективність профілактики організаційних конфліктів в органах місцевого самоврядування може бути підвищена за допомогою комплексу соціальних технологій та методів. Перші являють собою сукупність знань про способи, засоби, прийоми впливу на передконфліктну ситуацію, а також послідовність дій опонентів та посадових осіб, або їх груп, у результаті яких усуваються наявні суперечності. Підвищення ефективності профілактики організаційних конфліктів в органах місцевого самоврядування може здійснюватись за допомогою технологій TQM [4, с. 20]. В межах останніх найбільш плідними

можуть бути технології делегування повноважень, встановлення цілей, формування персоналу й уніфікації процедурної роботи, управління професійними компетенціями посадових осіб, сприяння випередженню деструктивних конфліктів, оптимізації організаційно-управлінських рішень. В свою чергу реалізація вищезначених технологій може відбуватися за допомогою практичних комплексних методів, серед яких найбільш ефективними в органах місцевого самоврядування можуть бути метод підтримки і зміцнення співробітницьких взаємин, соціально-психологічного супроводу, організаційно-управлінського і морально-етичного тиску. Поряд з комплексними доцільними для використання є загально організаційні методи досягнення згоди, розвитку емпатії, мотивації до взаємодоповнення, стимулювання до збереження репутації колеги, інституціоналізації соціально корпоративних норм та цінностей.

Список посилань

1. Анцупов А.Я., Малишев А.А. Введення в конфліктологію: як попередити та вирішувати міжособисті конфлікти. К. : МАУП, 2009. 248с.
2. Мустафаєва У.С. Правове забезпечення професіоналізації служби в органах місцевого самоврядування в Україні: стан та проблеми. Державне управління: теорія та практика. 2010. № 1. С. 2-3.
3. Приймак О.М. Приймак Ю.О. Соціальні аспекти інституціоналізації публічності державної влади методичний посібник. Запоріжжя: ЗЦППКК, 2014. 44с.
4. Сурмін Ю. П. Місцеве самоврядування та громадянське суспільство: моніторинг суспільної думки. Зб. наук. праць. Дніпропетровськ : ДРІДУ УАДУ, 2000. Вип. 2 (2). С. 11 – 23.
5. Фролов О. Роль державних органів у забезпеченні ефективного функціонування місцевого самоврядування в Україні: реалії та перспективи розвитку. Право України. 2011. №6. С. 226 – 232.
6. Чапала Г. В. Місцеве самоврядування в системі публічної влади: теоретико-правовий аналіз: монографія. Х., 2006. 221 с.

Мороз Олег Семенович

кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту організацій та управління проектами Інженерного навчально-наукового інституту імені М.Ю. Потебні, Запорізький національний університет

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Соціальна відповідальність суб'єктів господарювання міжнародними нормативними документами визначається як відповідальність бізнесу за вплив його рішень та дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорості та етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, враховує очікування заінтересованих сторін, відповідає чинному законодавству та міжнародним нормам поведінки, інтегрована у діяльність організації і практикується у її відносинах з іншими [1]. Крім Міжнародного стандарту ISO 26000: 2010, значний вплив на розвиток соціальної відповідальності бізнесу різного

регіонального походження здійснюють міжнародні нормативні документи, до основних з можна віднести такі як : UN Global Compact (Глобальний договір ООН), Account Ability 1000 Series (Стандарти соціальної та етичної звітності серії AA 1000), Global Reporting Initiative Guidelines (Глобальна ініціатива з питань звітування), тощо. Загалом нормативна база у галузі соціальних аспектів бізнесу налічує близько 30 міжнародних стандартів, керівних принципів, систем управління, кодексів поведінки, схем сертифікації, тощо, які регламентують широке коло питань у сфері корпоративного управління, проведення оцінки, обліку та звітності, тощо. [2]

Стратегія існування та розвитку суб'єктів господарювання в сучасних умовах розвитку ринкових відносин формується та реалізується з постійним врахуванням наявних зобов'язань цих суб'єктів, які мають певну соціальну складову, та, відповідно, їхньої відповідальності, зокрема, перед:

- контрагентами суб'єктів господарювання — відповідальність перед якими складається в зобов'язаннях суб'єктів господарювання щодо сприятливого ціноутворення та відповідної якості товарів і послуг, турботі про здоров'я й безпеку споживачів результатів бізнесової діяльності, у дотримання сумлінної конкуренції й достовірної реклами, дотриманні етичних норм ведення бізнесу, тощо;

- найманими працівниками — відповідальність перед якими полягає у вигляді як дотримання чинного законодавства відносно трудових прав і гідної винагороди за роботу, охорони праці, забезпечення безпеки й здоров'я на робочому місці, тощо, так і забезпечення їх соціального захисту, а також розвитку й необхідної підтримки персоналу;

- мешканцями регіону функціонування бізнесу — відповідальність перед якими виступає у вигляді забезпечення нормального співіснування результатів та наслідків своєї діяльності та інтересів жителів регіонів присутності бізнесу, їх екологічної безпеки та захисту навколишнього середовища, ощадливого споживання природних ресурсів і їх повторного використання, утилізації відходів, тощо;

- місцевою громадою та суспільством в цілому — шляхом співпраці та партнерства з органами державної влади та місцевого самоврядування шляхом співучасті бізнесу в соціально-економічному розвитку територій по напрямках, які зачіпають основну діяльність підприємства або не стосовним до основної діяльності (включаючи благодійні програми соціального й культурного розвитку), у підтримці суспільних ініціатив, інститутів громадянського суспільства.

Реалізація стратегії існування та розвитку суб'єктів господарювання в сучасних умовах розвитку ринкових відносин здійснюється через реалізацію комплексу політик бізнесу. Наприклад, соціальні складові відповідальності суб'єктів господарювання, які передбачаються екологічною політикою бізнесових структур, полягають в тому, що ця складова корпоративної політики суб'єктів господарювання фокусується як на проблемах, що виникають внаслідок впливу бізнесової діяльності на навколишнє середовище, так і впливі цих результатів та їх наслідків на людину, а також реагуванні суспільства в цілому та окремих громадських об'єднань, зокрема, на цей вплив з точки зору

збереження загальнолюдських цінностей (міцне здоров'я, чисте довкілля, тощо). Не менш соціального навантаження передбачають політики бізнесу в сфері безпеки та охорони праці, тощо.

Концентрація соціальних складових відповідальності суб'єктів господарювання перед учасниками ринкових відносин та стейкхолдерами здійснення бізнесової діяльності має знайти віддзеркалення у їхньої соціальній політиці у вигляді певного комплексу заходів, спрямованих на виявлення, задоволення і узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад, інших фізичних та юридичних осіб, які мають (можуть мати) вплив на здійснення діяльності суб'єкту господарювання.

Враховуючи вплив на діяльність суб'єкту господарювання як з боку його внутрішнього середовища, так і з боку його зовнішнього оточення, соціальну політику, відповідно, доцільно було б розмежовувати на :

- внутрішню соціальну політику, яка має мати спрямованість на відповідальності бізнесу відносно певних соціальних гарантій найманим співробітникам та пов'язаним з ними особам, іншим учасникам бізнес-процесів;
- зовнішню соціальну політику, яка мусить передбачати певні спеціальні методи діяльності бізнесу, як на його території присутності, так і у взаєминах із владою, суспільством, іншими "зацікавленими особами".

Формування та формалізація внутрішньої соціальної політики здійснюється в процесі укладення колективних договорів, передбачає наявність, зокрема, такі заходи як: [3]

- створення й забезпечення нормальних умов здійснення трудової діяльності й зайнятості трудового колективу;
- забезпечення тісного взаємозв'язку між результатами роботи й заробітною платою трудящих як основного показника їх рівня доходів, а також моральною й матеріальною винагородою працівників за працю;
- перевищення державних соціальних стандартів і недопущення випадків несвоєчасної виплати заробітної плати та винагород і компенсацій;
- турбота про зміцнення здоров'я працівників підприємства;
- надання цілого спектру соціальних пільг і гарантій для співробітників і членів їх родин;
- розвиток фізичної культури й спорту, організація дозвілля й розв'язання побутових питань співробітників підприємства;
- реалізація заходів підтримки молоді на підприємстві;
- надання адресної допомоги соціально-незахищеним категоріям населення, що працюють на підприємстві;
- надання соціальних пільг і гарантій колишнім працівникам – ветеранам підприємства, тощо.

Комплекс заходів, передбачених зовнішньою соціальною політикою суб'єкту господарювання багато в чому залежать від того в якій мірі розвиток бізнесу невід'ємно пов'язаний з розвитком території та наскільки є примарною межа між працівниками, безпосередньо задіяними в діяльності суб'єкту господарювання і членами їх родин з іншим населенням території присутності бізнесу, наскільки підприємство може працювати на території й бути осторонь від її проблем. Не менше важливим для формування зовнішньої соціальної

політики суб'єкту господарювання є вибір характеру розбудови відносин з їх сторонами на засадах, зокрема, таких як: [4]

- "добродійність" — надання певної допомоги й спонсорської підтримки на підставі відповідних звернень;
- "соціальне інвестування" — реалізації бізнесом певних соціальних програм у якості бізнес-проектів (з орієнтацією на кінцевий результат і наступною оцінкою ефективності) в обмін на певні "зиски" з боку іншої сторони;
- "соціальне партнерство" — уточнення й регламентація сфер участі та відповідальності кожної зі сторін в спільному розв'язанні проблеми.

З врахуванням викладеного, можна зробити висновок, що в сучасних умовах розвитку ринкових відносин серед соціальних складових відповідальності суб'єктів господарювання особливу увагу необхідно звернути на підвищення як ефективності реалізації їх соціальної політики та соціальних складових інших політик бізнесу, так і результативності від дотримання корпоративної відповідальності бізнесу в цілому з точки зору його організаційного розвитку у відповідності до вимог існування в парадигмі сталого розвитку.

Список посилань

1. Керівництво з соціальної відповідальності. ISO 26000:2010. Guidance on social responsibility. URL. : <https://www.iso.org/standard/42546.html>
2. Маматова Т. В. Міжнародні стандарти корпоративної соціальної відповідальності: механізм адаптації для органів державного контролю України /Державне управління та місцеве самоврядування: збірник наукових праць. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1 (4). С. 109-120
3. Мороз О. С. Прикладні особливості розбудови соціального партнерства в умовах промислового підприємства / Інфраструктура ринку. Одеса : Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2018. №26. С.298-303. URL. : <http://www.market-infr.od.ua/uk/26-2018>
4. Мороз О.С. Соціальні складники відповідальності суб'єктів господарювання в координатах сталого розвитку. Economics, management and administration in the coordinates of sustainable development: collective monograph /scientific editor and project director Anita Jankovska. Riga (Latvia) : Baltija Publishing, 2021. 592-595с. URL. : <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/185>

Саване Ольга Ігорівна

адвокатка, викладачка Міжнародної бізнес-школи та Центру консалтингу Університету імені Альфреда Нобеля

ДИХОТОМІЯ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПРОБЛЕМА ВИКЛИКІВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ

Дихотомія переговорного процесу під час війни полягає в тому, що, з однієї сторони, медіація не працює. Український центр медіації, наприклад, наголошує на тому, що медіатори України здебільшого є апологетами Гарвардської переговорної моделі. Іноді це породжує хибну думку, що ми пропагуємо виключно цю модель. У переговорах на противагу ЗОРА (зона можливих угод)

існує ще й NORA (non of possible agreement), коли сторони не можуть зробити пропозицій, які хоч якось перетинаються між собою. У цьому сценарії сторони можуть:

1. Йти до кінця, доводячи свою правоту. Працює модель переговорів з нульовим результатом, де виграє один або програють усі (приклад: дев'ятий ступінь ескалації конфлікту, який називається «разом у прірву»).

2. Працювати над дисбалансом сил. Тому перед переговорами може спостерігатися ескалація воєнного конфлікту. Мета – заробити додаткові бали, які, як козири, викладаються на переговорах. Такі переговори більше нагадують торг. Результат – компроміс, у якому сильна сторона намагається відкусити якомога більше.

3. Гарвардську модель ми тут не розглядаємо, оскільки для домовленостей - важливі відносини. Поки що про це не йдеться.

Що ж робити? Бажаний для всіх сценарій – компроміс. А ціна питання - надважлива.

У Гарварді думають про те, щоб запровадити у Гарвардській переговорній моделі ще один елемент - цінності. Коли сторони не сходяться у цінностях, люди можуть жертвувати своїми інтересами, і тоді вся модель не працює. Наші цінності – це та зона, де компроміс - неможливий. Ми також знаємо, що психологічні інтереси можуть домінувати та провокувати дедалі більшу ескалацію. Зазвичай є велика спокуса розглядати другий бік у переговорах як «вони». А дуже важливо розуміти, хто ці «вони»? Чи є інші, які не знаходяться на піку вертикалі та влади, але можуть мати багато сили, особливо, якщо об'єднуються. Хто втрачає у цій війні гроші, можливості, обличчя тощо? Для кого перемога у війні не є шаленою метою? Хтось не готовий платити високу ціну за «чужу гру»? Тобто потенційні учасники переговорів - різні. Якщо вони - впливові і втрачають, вони можуть бути стороною в переговорах (навіть, якщо, як нам здається, вони не ухвалюють рішення; у них - свій ресурс сили, щоб діяти). Формати переговорів: є прямі (те, що бачимо) та сепаратні (дуже сподіваємось, що вони десь відбуваються у невидимому для нас полі). Точки впливу: особисті інтереси. Ми знаємо, що вони - сильніші, ніж інституційні, в більшості випадків. Наприклад: «мій гаманець або можливість витратити гроші закордоном (особистий інтерес) - важливіші, ніж моя любов до Батьківщини» (інституційний інтерес). У зв'язку з особливою структурою суспільства Російської Федерації, звісно ж, мета – інтереси правлячої еліти. При цьому залишаються ще інтереси самого президента, але чи це допоможе? Якщо мета президента - психологічна - перемога, то знищення його економічних інтересів, наступ на них можуть спровокувати ще більш неадекватні вчинки. А нам потрібен час. Щоб посилитися, отримати допомогу, відпочити і працювати з тими, хто міг би у Російській Федерації зробити все для того, щоб зупинити війну. Не тому, що росіяни нас люблять, а тому що не захочуть залишитися жебраками або тому, що захочуть самі стати царями. Нам потрібні бойові перемоги, втрати супротивника, допомога тих, кому війна загрожує у разі поразки України. Нам потрібні паралельні сценарії та процеси (явні та таємні), щоб посилитись при пошуку компромісу. Ну, а ми переможемо, заплативши за

це неймовірну ціну. Тому що на нас працює таємна зброя, як назвав її Данилов, - дух українського народу.

З іншої сторони, медіація потрібна нашому суспільству зокрема і всьому світові взагалі, оскільки саме медіація - застосовна у більшості конфліктів, які до війни не мали місця і не існували.

Перша категорія конфліктів – це конфлікти між громадянами України і Російської Федерації за кордоном. Ці конфлікти також можна розбити на підкатегорії: конфлікти між якими відстоювачами проукраїнської і проросійської позиції і конфлікти між українцями і громадянами Російської Федерації, останні з яких активними діями допомагають українцям за кордоном, при чому, мій досвід демонструє, що саме громадяни Російської Федерації, які живуть за кордоном і не обмежені можливими санкціями, є найбільшими, найактивнішими і найпалкішими помічниками українських громадян, які потребують тимчасового захисту у країнах Європи.

Друга категорія конфліктів – конфлікти між українськими громадянами, які потребують тимчасового захисту у різних країнах світу, і іноземними сім'ями, які надають українцям тимчасовий прихисток. Ці конфлікти також можна розбити на підкатегорії: конфлікти, в яких приймаючі сім'ї сподівались заробити на наданні тимчасового прихистку українцям, але неперворотні бюрократичні машини західних держав зробили ці можливості відтермінованими або в деяких випадках - неможливими, і конфлікти, в яких українці чекали більшого від приймаючої сторони, справедливо думаючи, що, оскільки Україна на сьогоднішній день є так званим щитом, захищаючим всю іншу Європу від агресії Російської Федерації, то всі громадяни перш за все європейських країн повинні розуміти цей факт і взагалі повинні, і поводити себе зневажливо.

Третя категорія конфліктів – конфлікти між українськими громадянами, які потребують тимчасового захисту у різних країнах світу, і іноземцями, які, чекаючи, що всі громадяни України, які вимушено тимчасово залишили Батьківщину, є нужденними. І ці конфлікти також не є виключенням і також підлягають розподілу на підкатегорії: конфлікти, в яких громадяни України поводять себе некоректно і, позиціонуючи себе не біженцями, а туристами, порушують нормативно-правові акти країн, які надали їм тимчасовий прихисток, а також конфлікти, в яких представники приймаючих країн намагаються вказати українцям на те місце, яке, на їхню думку, вони повинні займати, а саме, не претендувати на щось більше, ніж мінімально прийнятний рівень, і ні в якому разі не претендувати на рівень, вищий, ніж можуть собі дозволити середньостатистичні громадяни приймаючих країн.

Четверта категорія конфліктів – це конфлікти між представниками однієї держави в межах цієї держави, серед яких є прихильники різних позицій, але, на щастя, в Україні через очевидні причини на сьогоднішній день відстоювачів проросійської позиції майже не лишилось, а ті поодинокі божевільні, які ще не полишили Україну також через очевидні причини тримають свої думки у публічній площині при собі. Чого не скажеш про внутрішньосімейні конфлікти через різницю позицій навіть у подружжя. Такі випадки, нажаль, не є

поодинокими і в тому числі є підставою збільшення кількості розірвання шлюбів на території України з початком війни.

П'ята категорія конфліктів – це конфлікти між представниками різних держав (України, Російської Федерації та Білорусі), які є членами однієї сім'ї.

Мій досвід свідчить про те, що в усіх з вищеперерахованих категорій конфліктів медіація, фасилітація, конфлікт-коучинг та/або переговори з використанням медіаційних навичок і компетенцій є застосовними і дієвими методами як мінімум зниження градусу конфлікту, як максимум – вирішення конфлікту і досягнення консенсусу.

Українські медіатори і фасилітатори діалогу навіть зробили публічну заяву з метою донести їх голос і професійну думку до акторів міжнародної системи трансформації конфліктів.

Наразі українські фахівці з медіації і діалогу мають спроможність та готові:

- докласти зусиль для того, щоб окреслити умови, за яких буде можливо в майбутньому розпочати діалог на рівні громадянського суспільства України, Росії і Білорусі. Серед таких умов можуть бути розглянуті, до прикладу: визнання політичним керівництвом і суспільствами Російської Федерації та Білорусі відповідальності за агресію проти України; започаткування процесів перехідного правосуддя, зокрема процесу притягнення до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів, злочинів проти людяності, агресії та геноциду, а також інших тяжких злочинів, скоєних під час агресії Російської Федерації на території України; забезпечення діалогових процесів від їх використання в маніпулятивних цілях; забезпечення фізичної та іншої безпеки учасників діалогових процесів тощо;
- дослідити і адаптувати наявні концептуальні підходи і формати діалогових процесів з урахуванням контексту сучасної війни в Україні;
- розпочати розробку методології і дизайну потенційних діалогових процесів на майбутнє.

Акула Катерина Юрївна

аспірантка кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

СТВОРЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СЕРЕДОВИЩ ДЛЯ БІЖЕНЦІВ ЄВРОПЕЙСЬКИМИ МУНІЦИПАЛІТЕТАМИ НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ

Україна сьогодні переживає становлення себе як нації, проходячи важкий шлях втрат та перемог. Захищаючи власні життя та гідність, частина жінок з дітьми обирає можливість отримати притулок в європейських країнах. Але для більшості українців цей вибір дається досить нелегко, зважаючи на різне світосприйняття, законодавчі аспекти, принципи та моральні цінності. В свою чергу, Радою Європи прийнято низку законів, які надають можливість всім потребуючим мати можливість законного перебування на території Європейського союзу. Зокрема, рішення про «тимчасовий захист» 2015 року в березні 2022 року було переглянуто спеціально для біженців з України. При цьому, важливо зазначити, що країни члени Європейського Союзу були єдиними

в питанні прийому біженців цього разу, як ніколи, бо біженці з України отримують спеціальний статус захисту, який буде діяти до трьох років. Але як же насправді це рішення імплементується в різних країнах, зокрема в Німеччині?

3 березня 2022 року в Брюсселі вперше було узгоджено застосування так званої «Директиви про масовий наплив» або ж Директиви про тимчасовий захист. Директива є інструментом для прийому переміщених осіб, що історично можна віднести до досвіду, пов'язаному з великою кількістю людей, що шукали захисту в ході воєн у Югославії. У той час різні європейські держави, включно з Німеччиною, надавали біженцям тимчасовий захист без необхідності просити про притулок. Виходячи з цієї моделі, правовий інструмент Директиви про масовий наплив може також надавати тимчасовий захист переміщеним особам відносно нескладним чином і без необхідності проведення тривалих процедур з надання притулку. Утім, ця директива до сьогодні жодного разу не застосовувалася [1].

У Німеччині положення Директиви виконуються у відповідності з розділом 24 Закону про перебування (AufenthG). Тимчасовий захист можуть отримати особи, які були переміщені починаючи з 24 лютого 2022 року в результаті нападу Росії на Україну. Згідно статті 24(1) [2].

Переміщені особи, що прибули до Німеччини, розподіляються між федеральними землями. Останні можуть домовлятися про квоти на прийом для тимчасового захисту. Важливо зауважити, що при розподіленні потрібно враховувати побутову спільноту членів сім'ї (див. статтю 24(4) Закону про перебування спільно з статтею 50 (4) Закону про надання притулку) [3].

Особливістю посвідки на тимчасове проживання згідно зі статтею 24 Закону про перебування є правила про працевлаштування, які перелічені в пункті 6 стандарту. Окрім цього, важливим є право на отримання допомоги згідно із Законом про допомоги особам, що шукають притулок (стаття 1(1) літ. За AsylbLG), за наявності посвідки на тимчасове проживання згідно зі статтею 24 Закону про перебування [4].

Але, не зважаючи на законодавчі аспекти перебування шукачів притулку з України в Німеччині важливим залишається питання інтеграції, а інколи навіть постає питання інклюзії та міжкультурних, міжнаціональних аспектів взаємодії в європейському розвиненому суспільстві. Саме задля цього муніципалітетами створюється низка заходів та програм, які сприяють забезпеченню інтеграційних процесів.

Так, одним з таких заходів є мовні інтеграційні курси. Такі курси покликані не тільки навчити німецькій мові, але й знайомлять слухачів курсу з історією Німеччини, а також створюють інклюзивні умови для обміну власне національними особливостями та знайомством з різними культурами (слухачами на одному курсі можуть бути представники декількох національностей, які потребують вивчення мови).

Важливою складовою інтеграції з боку німецької громади є надання можливості українським біженцям поселятися в родинях. В процесі такого проживання українці отримують величезний досвід та можливості насправді відчувати європейські принципи та підходи до сімейних, культурних цінностей, особливостей побуту, релігійні, моральні аспекти життя німецьких родин.

Відзначимо, що всі українські діти мають обов'язково відвідувати дитячий садочок чи школу. Спеціалізовані інтеграційні центри для дітей та молоді від імені муніципалітету зобов'язані забезпечити рівність доступу для всіх, хто цього потребує, а також організують низку заходів, покликаних допомогти дітям та підліткам інтегруватися в свої вікові групи, покликані забезпечити моральну та фізичну безпеку кожній дитині.

Наступним видом створення додаткових можливостей для інтеграції шукачів прихистку є зустрічі на базі існуючих кафе, найчастіше господарями яких є українці, що давно мешкають на території Німеччини. На таких зустрічах найчастіше присутній представник місцевої влади та місцеві волонтери, які просто виступають організаторами, але й збирають важливу інформацію щодо всіх аспектів перебування українців, проблем, з якими ті зіткнулися, та намагаються дати відповіді, або надати підготовлений матеріал в офіційних джерелах для роз'яснення всім зацікавленим. Продовженням таких зустрічей є організація робочих груп в муніципалітетах, до складу яких обов'язково входять українці з активною життєвою позицією. Мета створення таких груп – отримати живий дієвий механізм передачі інформації в обох напрямках: від офіційної влади до користувачів такої інформації, та в зворотному напрямку.

Окремо слід виділити культурні заходи, як дієвий інструмент розуміння оточуючими проблеми та необхідності впливу на цю проблему. Зазначимо, що спрямування таких заходів носить різний суспільно-значущий характер.

До культурних заходів необхідно віднести події наступного гатунку: день відкритих дверей у місцевій бібліотеці, перегляд кінофільмів українською мовою та їх обговорення, можливість безкоштовно відвідувати виставки, музеї, розважальні заходи для дітей.

Ще одним яскравим прикладом інтеграційних процесів в житті конкретної громади, зокрема громади міста Оберхаузена, міста побратима українського міста Запоріжжя, є робота організації «Кітев» - «Культура в башті». Ця організація знаходиться в будівлі центрального залізничного вокзалу в Оберхаузені. Зручне розташування дає можливість всім бажаючим долучитись до роботи цієї громадської організації, яка в своїх проєктах поєднує рівні можливості для шукачів притулку різних національностей, зокрема українців, що нині перебувають в Оберхаузені. Зустрічі проводяться як на базі цієї організації окремо, так і з представниками муніципальної влади, а також в межах грантових проєктів, прикладом яких є «Вуличний університет».

Разом з тим, існує низка проблем, які вирішити швидко і безконфліктно інколи не вдається. В першу чергу до таких проблем відноситься мовне питання (незнання німецької мови, чи хоча б англійської, причому на англійській мові німці самі дуже часто відмовляються розмовляти, призводить до непорозумінь та неможливості пояснити один одному свої вимоги: соціальні служби, оформлення житла, банк, центр зайнятості, школа, магазин тощо), а також питання розміщення та проживання (в Німеччині існує проблема з винайманням житла, не високий відсоток сімей, готових взяти до себе родину з України, проживання в шпиталях, будинках пристарілих, спеціалізованих будівлях, спортивних залах тощо) виснажують шукачів прихистку, не дають можливості зосередитись на вирішенні інших соціальних та моральних питань, а тим паче

інтегруватися в німецьке життя. Муніципальна влада на всі питання має одну відповідь: всі питання в робочий час та майже терпіння, все крок за кроком поволі буде, ми ніколи не були в подібній ситуації, а українці отримали, на відміну від інших біженців, всі права та можливості згідно німецького законодавства. Але, інтегруватися чи ні, поряд з моральною важкістю, болем та сумом від прожитих подій, приймати допомогу чи намагатися довести свою правоту в зовсім чужому, хоч і небайдужому суспільстві, питання виключно кожного, хто приймає рішення виїхати до країн Європи.

Список посилань

1. Директива про масовий вплив [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU01293.html
2. Закон про перебування [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/__24.html
3. Закон про притулок [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.gesetze-im-internet.de/asylvfg_1992/
4. Закон про податки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/estg/>
5. Конвенція про статус біженця [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
6. Сайт міста Оберхаузена [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.oberhausen.de/de/index/rathaus/verwaltung/soziales-gesundheit-wohnen-und-recht/soziales/ukraine.php>
7. Проблеми прав біженців та виклики сучасності: навч. посіб. / [А.Л. Свящук]; Х.: Видво «ФОП Голембовська О.О.», 2018. 325 с. Режим доступу: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_2_copy.pdf

Бондаренко Сніжана Олександрівна

аспірантка кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

ЩОДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

В Україні вже понад тридцять років тривають масштабні соціально-економічні перетворення. При цьому певний період незалежна країна знаходиться у стані гібридної війни, яка наразі перейшла у фазу прямого військового протистояння, що призвело до прискорення соціальних та економічних трансформацій, а відтак, країна переживає найбільшу системну кризу за весь період своєї незалежності. Одночасно суттєво змінюється й ментальність українців, їх орієнтири та світогляд. Разом з тим, державні інститути досить повільно підлаштовуються під сьогоденні реалії, хоча, саме вони мають стати першими і затвердити нові підходи до вирішення соціально-економічних питань, розбудови майбутнього України та ефективного використання її потенціалу. На особливу увагу заслуговує питання зміни механізмів функціонування українського ринку праці та використання трудового потенціалу на рівні регіонів. На нашу думку, першочерговим має стати

застосування механізмів державного регулювання трудових ресурсів у поєднанні із потенціалом саморегулювання мережевих регіональних бізнес-структур.

З часів набуття незалежності Україна не поступово, а в один момент відмовилася від працюючої роками системи – планової економіки. Натомість ціллю став перехід до лібералізму, коли держава займає позицію невтручання в діяльність вільного ринку. Українська влада перехідного періоду обрала кардинально протилежну модель і приступила до змін, нехтуючи всіма надбаннями попередньої системи. Проте у намаганні позбутися всього старого, «радянського», Україна й до нині не спромоглася сформувати ефективної системи, яка б забезпечувала прогресивний динамічний саморозвиток країни та вивела б її на лідерські геополітичні позиції. Більш того, з плином часу сформована система давала значні збої, а держава опинилася у стані перманентної кризи. Черета економічних невдач, пережитих криз, сформувала в українському суспільстві певну зневіру до лібералізму. Сьогодні ситуація лише погіршилася під тиском низки зовнішніх загроз, що актуалізують питання самого існування України як системи.

Ще до початку повномасштабної війни і загострення соціально-економічної кризи, Україною була здійснена спроба вирішити проблему шляхом проведення реформи децентралізації. Розпочаті ще у 2014 році перетворення були прискорені та призвели до відчутного результату у 2020 році, коли було сформовано нові адміністративно-територіальні одиниці, розпочато створення земельного ринку, значна частина управлінських повноважень передана на місця. Сформовані громади отримали всі інструменти для розвитку власних територій, реалізації їх потенціалу на повну потужність. Основою ж цього має стати програмно-проектний підхід, побудований на ідеї вирішення кожного завдання, проблеми, у вигляду проекту – розпланованих за певним алгоритмом дій. Як і кожен проект так і програма розвитку території має вибудовуватися за єдиною можливою моделлю, подібною до бізнес-плану, що включає в себе аналіз всіх наявних ресурсів, забезпечення проекту юридичним, організаційним, матеріально-технічним супроводом та підготовку команди задля реалізації задуманого. Саме ця команда, в ідеалі, і є органом місцевого самоврядування, який для реалізації проекту розвитку території є каталізатором і провідною ланкою всього процесу.

Кадри вирішують все: від якості кадрового забезпечення проекту залежить його життєздатність та успіх реалізації. На жаль, нині існує відчутний дефіцит висококваліфікованих управлінських кадрів на місцях, а трудовий потенціал територій не регулюється, не планується його розвиток. Проблема виникла не сьогодні – ще на початку формування громад, а з війною вона лише посилилася. У перспективі прогнозується, що кадровий голод на територіях буде зростати, особливо, в органах місцевого самоврядування, зокрема, у Запорізькій області, де нині спостерігається значний відтік спеціалістів. У зв'язку з цим вже сьогодні державі необхідно розпочати формування нових механізмів ефективного управління трудовим потенціалом країни, в цілому, та окремих її територій. За таких умов держава має переглянути свою економічну політику: її вплив та дії повинні стати більш інтенсивними, продуманими та виваженими.

Рішенням цієї задачі може стати створення системи державного регулювання трудових ресурсів в кожному регіоні країни, виходячи із актуальних потреб територій.

Теоретичні засади формування і функціонування системи економічних механізмів державного регулювання ринку праці заклав ще англійський економіст Дж.М. Кейнс. За теорією кейнсіанства ринкова система самостійно неспроможна забезпечити стабільність економічного зростання та вирішення цілого ряду соціальних проблем, особливо у сфері зайнятості населення і регулювання національного ринку праці. Тому необхідне державне регулювання на макроекономічному рівні.

Ряд українських науковців також приділяв увагу питанню залучення держави до вирішення проблеми ефективного використання трудових ресурсів. Так, В. В. Сьомченко вивчаючи сучасний стан трудових ресурсів України та її регіонів, зауважує, що трудовий потенціал залежить від громадян країни, а тому варто проводити заходи з підвищення тривалості життя українців, створення умов для творчого розвитку працівників, забезпечення безпечного навколишнього середовища. Окремо вважає потрібним проведення комплексного державного регулювання для залучення працездатного населення до зайнятості в важливих секторах економіки України [3].

В. Рижих та Н. Морозова, в свою чергу, акцентують увагу на необхідності усунення галузевих і регіональних диспропорцій у структурі зайнятості шляхом відтворення системи робочих місць, сприяння розвитку територій, економічний потенціал яких не забезпечує високі темпи розширення сфери застосування праці [2].

В. Г. Федоренко, О. М. Діденко та Ю. Б. Пінчук досліджують систему економічних механізмів державного регулювання ринку праці в сучасних умовах та пропонують власні шляхи їх вдосконалення. Першочерговою, на їх думку, є розробка науково-практичної концепції системи економічних механізмів державного регулювання ринку праці як на національному, так і на регіональному рівнях. Наступна умова – визначення державних пріоритетів інноваційно-інвестиційного розвитку економіки як країни, так і її окремих територій, щоб закладалися основи для формування сучасних високотехнологічних робочих місць, попиту на кваліфікованих працівників. Також пропонується реалізація програм державних дотацій і дієвих субсидій підприємцям на створення нових робочих місць та працевлаштування безробітних, проведення сприятливої податкової та митної політики. Наступним кроком є посилення впливу системи грошово-кредитних механізмів на державну підтримку економіки, інноваційного розвитку виробництва, підприємницької діяльності [4].

Н.А. Леоненко досліджує роль трудового потенціалу у відтворенні економічного потенціалу регіону. За думкою науковця, забезпечення розвитку економіки пов'язане з управлінням відтворювальними процесами всього комплексу складових економічного потенціалу, однією з яких є трудовий. Досягнення продуктивного використання трудового потенціалу України є можливим за умови застосування моделі державного регулювання використання трудового потенціалу. Державна політика в економічній стратегії має

передбачати створення державної інноваційної системи, складовою частиною якої є система підготовки конкурентоспроможного трудового потенціалу [1].

Отже ми бачимо, що вже є наявні певні напрацювання щодо питання застосування державних механізмів регулювання процесу формування трудового потенціалу України. Однак, значно менше уваги приділяється вивченню цього питання та можливості реалізації державного регулювання саме на регіональному рівні. Крім того, є необхідність дослідження державного регулювання трудових ресурсів в громадах, зокрема, в плані підготовки кадрів самих органів місцевого самоврядування, які будуть спроможні напрацьовувати стратегії розбудови територій й ефективного використання їхнього потенціалу. Особливо зазначена проблема актуалізується у контексті майбутнього програмування післявоєнного періоду, часу відбудови України.

Таким чином, питання доцільності державного регулювання трудових ресурсів в Україні є актуальним та має перспективи для подальших наукових розвідок. Зокрема, є запит на аналіз можливості державного регулювання на рівні конкретного регіону – Запорізької області, взаємодії влади з громадами, бізнесом та наукою для напрацювання дієвої регіональної системи активізації та ефективного використання трудових ресурсів територій у повоєнний час.

Список посилань

1. Леоненко Н.А. Роль трудового потенціалу у відтворенні економічного потенціалу регіону. Глобальні та національні проблеми економіки. Вип. 23. 2018. С. 366-372.
2. Рижих В., Морозова Н. Особливості структури зайнятості та проблеми якості трудового потенціалу на вітчизняному ринку праці: аспекти державного регулювання. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. вип. 3(38). С. 84-92.
3. Сьомченко В. В., Конєва А. В. Дослідження сучасного стану трудових ресурсів України. Ефективна економіка. 2021. № 4. С. 65-76.
4. Федоренко В. Г., Діденко О. М., Пінчук Ю. Б. Удосконалення системи економічних механізмів державного регулювання ринку праці як чинник забезпечення продуктивної зайнятості населення. Економіка та держава. 2012. № 1. С. 13-16.
5. Юрчишин В. Україна від кризи до кризи. URL: https://razumkov.org.ua/upload/ukraine-vid_kryzy_doKryzy.pdf (дата звернення: 28.05.2022).

Дьомочка Ганна Вадимівна

аспірантка кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ ЯК ФАКТОР САМОВІДТВОРЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Сучасна Українська держава має значний потенціал розвитку в соціально-економічній сфері, який визначається перш за все великим обсягом людського капіталу, що детермінує перспективність процесів перетворення у всіх сферах

суспільного життя: від політичної системи і до гуманістичних трансформацій в царині ідеології та духовності, проте, повсякчас стикається з невіршуваними проблемами, спільними для всіх транзиторних суспільств. Однією з основних причин цього замкненого кола проблем є існування корупції, що багатьма дослідниками розглядається як системне явище, що існує на всіх структурних рівнях функціонування держави і ставить під сумнів перспективи позитивних суспільних перетворень. Корупція в Україні як системний процес розглядається в звітах Transpersncy International Ukraine «Оцінювання національної системи доброчесності», звіті Групи держав проти корупції (GRECO), доповіді організації «Freedom House». У звіті Transpersncy International Ukraine «Оцінювання національної системи доброчесності» у 2011 році вказано: «Корупція залишається однією з ключових проблем, які перешкоджають економічному зростанню та розвитку України», а також «результатом цього стало фактичне підпорядкування держави та всієї системи регулювання суспільних відносин інтересам бізнес-еліт. У свою чергу, це підпорядкування стало однією з ключових причин поширення корупції на всіх рівнях управління, у тому числі й серед політичних інституцій» [2, с. 34]. Подібний підхід обґрунтовано і в доповіді Групи держав проти корупції (GRECO), яка містить твердження, що корупція в Україні є систематичним явищем, яке існує в усіх секторах та на всіх рівнях державного управління, в тому числі у правоохоронних органах, прокуратурі та судовій владі, а також у місцевій владі [1, с. 3-4]. У доповіді організації Freedom House зазначається, що «корупція є характерною рисою українських політичних, економічних та соціальних систем, хоча Євромайдан й продемонстрував готовність громадян докласти реальних зусиль, щоб побороти проблему» та що «політична і судова системи вважаються найкорумпованішими в країні» [5, с. 653].

Одним із важливих факторів запобігання та подолання корупції є наукова рефлексія цього феномену з метою з'ясування її неочевидних передумов, причин і факторів запобігання. Надзвичайно велика цікавість до вивчення проблеми корупції існує у політичній науці, представники якої, втім, переважно зосереджують свою увагу на політичній корупції, яка подекуди протиставляється бюрократичній корупції. За Г. Кохан, всі визначення політичної корупції можна розподілити на три групи: злочинна діяльність у сфері політики або державного управління, що полягає у використанні посадовими особами довірених їм прав і владних можливостей для особистого збагачення; підкуп, продажність суспільних і політичних діячів, державних службовців; зловживання владою або позицією у владі заради переслідування власних цілей [3, с. 47-48]. Дослідниця зазначає, що політичну корупцію можна витлумачити як «корупцію політиків, які обрані на посади через процедуру виборів і спрямовують свою діяльність на досягнення власних політичних і неполітичних цілей, використовуючи переваги посади, вплив та адмінресурс» [3 с. 49]. Можна цілком погодитися з цим визначенням, оскільки такий підхід дозволяє відокремити корупційні дії, що впливають на нормотворчу діяльність органів вищої законодавчої та виконавчої влади від «низової» бюрократичної корупції. Корупційна дія, реалізована на наступних управлінських щаблях, тією чи іншою мірою буде неправомірною, а, отже, такою, за яку її виконавець може

бути покараних. В той же час корупція на рівні вищої законодавчої та виконавчої влади сприяє деформації самої сутності нормативного акту, який перестає бути спрямованим на досягнення загального блага і сприяє реалізації інтересів корумпованих осіб чи груп. Політичну корупцію як порівняно сучасне явище обґрунтовує І. Кушнар'єв, зазначаючи: «Якщо розуміти під політичною корупцією сучасні формати, пов'язані з новітніми антитехнологіями фінансування партій, нецивілізованого лобіювання, електоральними зловживаннями, то це явище не має давніх традицій у силу часового чинника появи названих політичних процесів» [4, с. 69]. Небезпека політичної корупції визначається її впливом на засадничі принципи функціонування держави, що реалізуються через систему законодавства. Суб'єкти політичної корупції, завдяки своєму статусу, здатні реалізовувати самовідтворення корупційного процесу, забезпечуючи прийняття тих чи інших політичних рішень, легітимізуючи корупційні дії через прийняття нормативно-правових актів.

Список посилань

1. Група держав проти корупції. Спільні Перший і Другий раунди оцінювання: Звіт про виконання рекомендацій Україною, затверджених Групою держав проти корупції на своєму 2-ому пленарному засіданні (19-23 березня 2007 р. в м. Страсбурзі). URL: https://old.nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/zvity/1.1.pdf. (дата звернення: 15.05.2022).
2. Ковриженко Д., Котляр Д., Хмара О. Оцінювання національної системи добросовісності. Україна. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2011. 224 с. 7
3. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз. Київ : НІСД, 2013. 232 с.
4. Кушнар'єв І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація. Київ : «Юридична думка», 2018. 408 с.
5. Freedom House, Нації на перехідному етапі 2014 р. URL: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/Freedom_in_the_World_2014_complete_book.pdf. (дата звернення: 15.05.2022).

Крупій Ірина Вікторівна

магістрантка кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Враховуючи реалії воєнного стану, запровадженого в Україні з 24 лютого 2022 року, місцеве самоврядування також відреагувало на зміни суспільно-політичної ситуації та потреби суспільства й держави, адаптуючись під нові (тимчасові) умови існування громадських й соціальних інститутів. Ці зміни в діяльності як органів державної влади так і місцевих рад й структурних підрозділів їх виконавчих комітетів відбуваються як відповідь на певні нормативно-правові зміни, регламентовані законодавством України, постановами Кабінету Міністрів України та Указами Президента України так і

як нерегламентована нормами самостійна, неофіційна ініціатива працівників та підрозділів, яка, певним чином, вибудовує перспективні напрямки роботи певних органів підрозділів місцевого самоврядування на повоєнний період функціонування.

На сьогоднішній день на базі багатьох органів місцевого самоврядування створено центри надання гуманітарної допомоги тимчасово переміщеним особам (евакуйованим з місць ведення бойових дій або інших територій України), гуманітарної допомоги армійським підрозділам, Національній гвардії, Національній поліції, підрозділам територіальної оборони.

Органи соціального захисту під час воєнного стану стали займатися оформленням соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам, реєстрацією внутрішньо переміщених осіб з територій, на яких ведуться бойові дії. Також запрацювала урядова соціальна програма «Прихисток», у межах якої власники житла, які безкоштовно прихистили внутрішньо переміщених осіб, отримують гарантовану державну підтримку.

Неофіційна діяльність органів місцевого самоврядування – це допомога людським ресурсом структурним підрозділам, які мають високий рівень навантаження під час воєнного стану. Так, можна відзначити роботу працівників будь-яких структурних підрозділів органів місцевого самоврядування, які на добровольчих засадах працюють в органах соціального захисту міст обласного значення, допомагаючи оформляти внутрішньо переміщених осіб через велику кількість цих осіб й високе навантаження на працівників органів соціального захисту, які залишилися на робочих місцях.

Логічним є питання щодо перспектив подальшого функціонування й розвитку публічної служби України як у воєнний, так і в поствоєнний період.

На мій погляд, військові дії створили умови для якісних та кількісних змін в доволі сталому концепті функціонування як публічної служби так і місцевого самоврядування, оскільки ці інститути управління не враховували у основі свого функціонування роботу в умовах конвенційної війни, розвиток сучасних інформаційних технологій.

Тому, як вагому (й нову) частину функціонування публічної служби (місцевого самоврядування) слід зазначити потребу у більшій цифровізації роботи, коли актуальні запити фізичних та юридичних осіб опрацьовуються й особи (той, хто запитує-працівник органу) здійснюють оперативну комунікацію через спеціальні розділи веб-порталів органів влади (або через сторінки у соціальних мережах, хоч це накладає певні обмеження через політику безпеки даних).

Слід приділяти більшу увагу запитам від фізичних й юридичних осіб, які надходять на електронні поштові скриньки органів публічної влади та надання відповідей на запити. В цьому плані є проблема, пов'язана з застарілим законодавством про звернення громадян, коли відповідь не може надаватися анонімним особам, а в самому запиті повинні міститися низка персональних даних, таких, як повне ім'я, по-батькові особи, повна адреса особи. У багатьох випадках відповідь на запит, який присилають виключно із зазначенням своєї електронної скриньки, на яку просять переслати саму відповідь, не розглядається, або особу просять уточнити персональні дані, які, у більшості

випадків, потрібні виключно для оформлення звітів органів влади про кількість отриманих й опрацьованих запитів.

Враховуючи військові дії, а саме – руйнування систем зв'язку, або віддаленість певних населених пунктів у мирний час, актуальним засобом комунікації між громадянами та органами влади є традиційний поштовий зв'язок, але, враховуючи збільшення тарифів на марки й конверти та обмеження (а у багатьох територіях – повне згорання фінансування видатків на поштові відправлення органами влади) це питання потребує оновлення джерел фінансування на рівні дотаційних програм Євросоюзу та Міжнародного банку реконструкції та розвитку.

З метою оперативного реагування та прийняття колективних рішень, у майбутньому концепті публічної служби слід забезпечити організацію нарад або навчань саме засобами інтернет-зв'язку, із можливістю підключення до створеної конференції представників міжвідомчих органів або участі всієї вертикалі влади (Міністерство-Облдержадміністрація-Райдержадміністрація). Як приклад, можна привести досвід Національної ради з питань телебачення та радіомовлення, яка внесла зміни до свого регламенту, щоб надалі мати змогу проведення засідань в онлайн форматі. Раніше регламент цього регулятора не передбачав таку можливість проведення заходів

Також, з метою економії бюджетних коштів, слід у майбутньому запровадити такий механізм реалізації повноважень органів влади, як «соціальне партнерство». На сучасному етапі функціонування публічної служби, для реалізації певних повноважень у сфері культурного, спортивного життя, існує штат державних службовців. Як приклад, в умовах соціального партнерства, владні повноваження у певних сферах, такі, як організація культурно-масових заходів, повинні будуть покладатись на неурядові громадські організації або творчі колективи, з якими будуть укладатися партнерські угоди. Від органів влади, таким чином, буде надаватись фінансування а питання організації будуть покладені на фізичних (юридичних) осіб, зазначених у партнерському договорі, що повинно збільшити професійний рівень організації заходів.

Ще один варіант, який слід розглянути у майбутньому – забезпечення поліфункціональності службовців, коли державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування повинні навчати виконувати обов'язки посадових осіб в органах критичної інфраструктури, які не входять до їх посадових повноважень, але, за умов військових конфліктів, техногенних або природних катастроф, що б була можливість без адаптації виконувати обов'язки працівника органу критичної інфраструктури. Це – системна підготовка на рівні проходження постійного навчання та підвищення кваліфікації, фінансування, законодавчого унормування цього процесу.

Отже, через абсолютно раніше не очікуваний стан нових громадсько-політичних процесів в українському суспільстві, пов'язаний з воєнною агресією Російської Федерації, місцеве самоврядування України отримало новий напрям розвитку, й, відповідно – новий виклик, наскільки інститут місцевого самоврядування зможе прийняти, осмислити ці процеси, адаптуватися для функціонування в новітніх умовах. Вже сьогодні ми спостерігаємо підвалини модернізованого функціонування інституту місцевого самоврядування,

становлення нової генерації посадових осіб місцевого самоврядування. Це мотивовані професіонали (та ті, хто швидко освоює цю діяльність), які стоять на проукраїнських позиціях, вміють оперативно реагувати на виклики часу та проблемний ряд, який виникає через низку воєнних та повоєнних проблем українського суспільства.

Тому, на шляху модернізації напрямків місцевого самоврядування, ми прогнозуємо появу нових та поглиблення вже існуючих процесів. Так, місцеве самоврядування повинне буде працювати у більш масштабному цифровому полі, що збільшить доступність інформації й певної частини адміністративних послуг населенню або юридичним особам. Цифровий формат надасть можливість більш оперативного й масового залучення фахівців для обговорення проблемних моментів й економії часу, економії бюджетних коштів (за рахунок зменшення транспортних витрат, витрат на проживання на приїзд фахівців з віддалених територій на наради та навчання до облдержадміністрацій або центральних органів влади).

Ще один з можливих варіантів перебудови в організації діяльності, це принцип «соціального партнерства» між органами місцевого самоврядування (як замовниками послуг та надавачами фінансування для роботи цих послуг) та громадським сектором (неурядові громадські організації, об'єднання, фізичні особи-підприємці, громадяни України тощо) як стороною-організатором цих послуг, що дасть можливість скоротити апарати органів влади, залишивши за ними функцію фінансування певних напрямків діяльності й контролю за виконанням, здійснювати оперативний контроль за витрачанням бюджетних коштів й, певною мірою, унеможливити корупційну складову в діяльності органів публічної влади.

Мельниченко Оксана Сергіївна

магістрантка кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

САМООРГАНІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ У СИСТЕМІ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Децентралізація управління, яка успішно відбувається в Україні, дає можливість для реалізації потенціалу місцевих громад, які можуть стати рівноправним партнером держави у виробленні та реалізації місцевої політики. Така взаємодія значно прискорила б вирішення певних проблем та задоволення інтересів різноманітних категорій населення, дозволила б врахувати їх очікування та побажання, розширила соціальні програми, зменшила навантаження на органи влади.

Сподівання на державу як єдину інстанцію вирішення проблем, соціальна пасивність громадян, не усвідомлення та недооцінка потенціалу органів самоорганізації населення призводять до неможливості їх функціонування як організаційно-структурованого інституту в державно-владних відносинах, недосконалості роботи, відсутності саморозвитку та самодостатності. Це гальмує демократизацію муніципального управління, не сприяє підвищенню прозорості та відкритості діяльності органів влади.

З початком військової агресії російської федерації проти України від 24 лютого 2022 року актуальним стало вивчення особливостей взаємодії між органами влади та органами самоорганізації населення саме в умовах війни. Зважаючи на те, що в період воєнного стану суспільство знаходиться у максимальному напруженні, кожне рішення, що приймається органами місцевої влади повинно бути виваженим і таким, що не спричинить негативний суспільний резонанс, який може завадити проведенню заходів щодо захисту територіальної цілісності та сприятиме втраті державності. В такий час значно зростає потреба у ефективній взаємодії органів влади із органами самоорганізації населення як представниками громадського контролю з метою спільного вироблення та прийняття таких рішень. Це б зменшувало кількість протиріч, конфліктів, підвищувало б рівень довіри до органів влади, унеможливило б різноманітні зловживання та порушення зі сторони влади. Це також могло б стати одним із дієвих способів подолання корупційної складової в органах влади.

Пошук дієвих механізмів стимулювання громадської активності, залучення громади до співпраці мають стати одними з пріоритетних напрямів роботи органів місцевого самоврядування. Саме місцеве самоврядування як суб'єкт зацікавленості у розвитку та зміцненні позицій органів самоорганізації населення, спроможності вирішення ними самостійно проблем місцевого значення, повинне всебічно сприяти цьому, надавати допомогу в питаннях створення та функціонування, виступати ініціаторами співпраці та партнерства, забезпечувати інформацією, яка становить для них інтерес та необхідна для реалізації їх діяльності.

Важливою умовою прогресивного розвитку органів самоорганізації населення є також правове регулювання засад їх діяльності. Наразі основою нормативно-правового забезпечення є Конституція України та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Правовий статус, порядок організації та діяльності визначається Законом України «Про органи самоорганізації населення» [1]. Багато науковців, які аналізували дані нормативно-правові акти дійшли висновків, що вони потребують модернізації та удосконалення. Наприклад, відповідно до статті 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи самоорганізації населення є складовою системи місцевого самоврядування [2]. Тому, у зв'язку з цим, О.Здіорук вважає необхідним об'єднання законів «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про органи самоорганізації населення» в один акт [3]. Також деякі науковці виокремлюють такі проблеми як недоліки регламентації норм щодо фінансування, складну процедуру створення та ін. Всі ці та інші проблеми стають перешкодою на шляху утворення та ефективного функціонування органів самоорганізації населення. Зважаючи на це, вважаю, що побудова ефективної та сучасної правової основи участі органів самоорганізації населення у вирішенні питань місцевого значення має базуватися на відкритому діалозі представників цих органів із органами влади. Це допоможе позбутися тих недоліків та прогалин у законодавстві, які суттєво заважають та гальмують процес їх діяльності та які не врахував законодавець.

Отже, побудова ефективної взаємодії між органами влади та органами місцевого самоврядування, удосконалення правової основи їх діяльності,

використання інструментів стимулювання громадської активності і активне залучення громадян до вироблення якісних управлінських рішень, має стати основою загального благополуччя, слугуватиме підвищенню якості життя мешканців, вирішенню суспільно-значущих питань без активного втручання органів влади, та збільшуватиме довіру до місцевої влади, підвищуватиме її авторитет серед населення.

Список посилань

1. Про органи самоорганізації населення: Закон України № 2625-III від 11 липня 2001 року - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21 травня 1997 року - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Здіорук О. Можливості впливу органів самоорганізації населення на вирішення проблем місцевого розвитку/ О.Здіорук. – 2008 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [://old.niss.gov.ua/monitor/Juli08/20.htm](http://old.niss.gov.ua/monitor/Juli08/20.htm).

Кузьменко Юлія Володимирівна

магістрантка кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

Краснокутський Олександр Володимирович

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний етап державотворення в Україні потребує нового підходу до державного управління як діяльності, яка має гарантувати ефективну роботу системи органів державної влади з метою втілення державної політики в різних сферах суспільного життя. Бажання українського народу увійти у контекст європейського життя на тлі зовнішньої військової агресії та помилок старих політичних схем, потребує кардинальних змін та принципово іншого формату державного управління.

Під час роботи системи державного управління України за роки незалежності утворилась гібридна (змішана) система державного управління, суттєвими недоліками якої є відсутність єдності, цілісності, послідовності у діяльності органів влади різних рівнів. Проблема відкритості та професійної підготовки державних службовців також є досить актуальною, і потребує нових ідей задля її вирішення. Нагальними залишаються питання про співвідношення кількісних та якісних критеріїв в оцінці державної діяльності [1].

На сьогодні державному управлінню України притаманні: відсутність координованих дій різних органів влади через суперечність структури системи органів державного управління засадам територіального поділу; відсутність чіткого поділу повноважень та відповідальності між різними рівнями влади, між

органами державного управління та органами місцевого самоврядування; відсутність дієвого публічного контролю з боку громадського суспільства, що унеможливує вплив громадськості на прийняття рішень.

Пошук ефективної моделі державного управління є наріжним каменем у процесі перетворення, розвитку та становлення держави. Наразі державне управління в Україні не відповідає європейським стандартам належного врядування, унаслідок чого саме воно стає гальмом здійсненні соціально-економічних і політичних реформ. Державні органи влади залишаються неефективними у своїй роботі, схильними до корупції, внутрішньо суперечливими, надмірно централізованими, закритими від суспільства та відірваними від потреб простої людини [4].

Результативність державного управління залежить від правильної ідеології, побудованої на спрямуванні всіх своїх управлінських якостей задля процвітання держави. В процесі управління Україною треба знаходити та застосовувати сучасні управлінські методи, які підвищують ефективність державного управління.

Також для ефективної роботи системи державного управління при реформуванні управлінської сфери України слід враховувати те, що органи державної влади перш за все мають: розглядати управління як контроль за дотриманням законів, визначення адміністративних правил та норм, ухвалення рішень з конкретних питань; здійснювати реформування на основі розробки політики розвитку та стратегії для усіх сфер суспільного життя; чітко визначити сфери публічної діяльності; контролювати якість наданням громадських послуг.

Задля поліпшення діяльності апарату державного управління треба знаходити нові форми пристосування до сучасних змін в різних сферах життєдіяльності: економічній, соціальній та культурній, розробляти концепції розвитку та зростання інформаційних потоків та управлінських технологій. Ці перетворення стануть рушійною силою в поверненні довіри народу до державного апарату, та зможуть задовольнити нагальні потреби та прагнення людей до покращення життя, захистять їх законні права та інтереси.

Для покращення управлінських навичок професійним розвитком кадрів державної служби було б корисно розробити чіткі критерії оцінки компетентності державних службовців та зв'язок між результатами навчання і просуванням по службі. Впровадження в систему контролю якості виконуваної роботи критеріїв оцінки компетентності державних службовців дозволило б конкретно сформулювати обов'язки державних службовців та обумовити необхідність постійного підвищення рівня їхньої кваліфікації. А прямий зв'язок між результатами навчання і просуванням по службі створить позитивний стимул для вдосконалення професійних навичок і якісного виконання роботи [2].

На основі зарубіжного досвіду, можемо зробити висновок, що мають бути наявними корпус вищих державних службовців та спеціальні навчальні програми для них. Потрібно здійснювати розвиток компетенцій, необхідних для успішного співробітництва з європейськими інституціями, колегами з інших держав-членів, закордонними партнерами, міжнародними організаціями. Важливо виробити компетентний підхід при впровадженні нових навчальних програм для державних службовців [3].

Від результативного функціонування системи державного управління залежить побудова демократичної, правової, незалежної соціальної держави, яка буде працювати в інтересах країни і громадян, буде відкрита для людей, рішення якої будуть ними зрозумілі й підтримані. Наразі не існує однозначних та жорстких норм, які визначають модель державного управління, натомість існує певний набір критеріїв щодо адміністративних процедур та проходження державної служби, які повинні дотримуватись органи державної влади, щоб відповідати цінностям демократичного суспільства.

Отже, в процесі модернізації системи державного управління в Україні необхідним є реформування всієї управлінської системи та впровадження світових інноваційних механізмів та технологій управління, зокрема: управління за допомогою соціальних проектів та державних програм; соціального партнерства, ефективність якого залежить від організованої системи експертно-консультативних послуг; цільових освітніх програм для підготовки нового типу державних службовців, здатних впроваджувати зазначені інноваційні механізми і технології управління.

Безперечно, перспективи є дуже позитивними, бо в сучасних українських реаліях впровадження нової моделі державного управління є цілком можливим за умови конструктивної співпраці органів державної влади та інститутів громадянського суспільства.

Список посилань

1. Войтович Р. В. Ідеологія, технологія та стиль у державному управлінні: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2003. 192 с.
2. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні: навч. посіб. Харків: Фоліо, 2002. 176 с.
3. Євтушенко О. Н. Принцип поділу влади та його вплив на формування демократичної моделі державної влади: зарубіжний досвід і Україна: науково-методичний журнал. Миколаїв, 2009. С. 89–94.
4. Ковбасюк Ю.В. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп. Київ: НАДУ, 2013. 120 с.
5. Стратегічний план діяльності НАДС на 2021-2023 роки. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/plan-st.pdf> (дата звернення: 27.05.2022)

СЕСІЯ IV

«ЄВРОПЕЙСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТА ТА КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ В КОНТЕКСТІ МИРОТВОРЕННЯ. МАЙБУТНЄ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ МИРУ»

Модератори: *Бутченко Т.І. – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ;
Каприцин І.І. – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ.*

Секретар секції: *Маловічко О.В. – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ.*

Бірюкова Тетяна Федорівна
кандидат філософських наук, декан факультету соціології та управління, Запорізький національний університет

РОЛЬ ОСВІТИ В ПЕРІОД ЗАГОСТРЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ ДЛЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ

Європейська (а можливо і світова) цивілізація ще ніколи не була так близько до своєї руйнації як на початку ХХІ ст. Подібний висновок можна зробити не лише через війну в Україні, яка звичайно «болить» кожному українцеві, і він виключно через її призму дивиться на увесь світ.

За останні роки збільшилась кількість повідомлень про напади, які здійснені різними екстремістськими угрупованнями. Спостерігаючи за трагедіями на різних континентах, починаємо розуміти, що насильницький екстремізм (державний чи окремих груп) не знає меж і торкається усіх без винятку суспільств. І часто в групі ризику знаходяться молоді люди, які не визначилися у житті, обмежені в доступі до освіти і професії, знаходяться на межі бідності. Саме вони виступають основними об'єктами стратегій вербування і стають жертвами екстремістського насилля. Це свідчить про те, що світ може втратити ціле покоління молоді, яка знаходиться у відчаї.

Справа в тому, що декларуючи орієнтацію на сталий розвиток людства, глобальні гравці не квапляться припинити насильницькі конфлікти, репресії, клептократію, несправедливий розподіл ресурсів тощо, з яких вони отримують власну вигоду. Тому глобальні загрози в усіх сферах життя нікуди не зникають, а лише загострюються. Дійсно, якщо підняти завісу над причинами усіх війн, тероризму, масових звірств та інших прикладів порушення прав людини, можна побачити грандіозну корупцію і неприборкану жадібність. Замість того, щоб інвестувати кошти в освіту і соціальний розвиток, у соціальне вирівнювання, корумповані політики вкладали їх у власне збагачення, фінансування насильства і воєнного залякування, знову ж таки для власного збагачення.

З'явився навіть новий вид геноциду – мерітоцид – знищення, придушення, переслідування кращих, освічених, інтелігентних, інтелектуальних людей в масовому порядку, усунення їх від доступу до суспільних благ, від системи публічного управління, можливості впливати на суспільні процеси [4].

В свій час академік Д. Ліхачов, зіткнувшись з мерітоцидом, написав: «Нація, яка не цінує інтелекту й інтелігентності, приречена на смерть... Звісно, освіченість не можна змішувати з інтелігентністю, але для інтелігентної людини велике значення має освіченість. Ось лише одна важлива особливість освіченості – чим більше знань має людина, тим легше їй набувати нові. Здатність набувати знання і самий інтерес до них зростають в кожній окремій людині в геометричній прогресії. Але якщо у суспільстві загальна освіченість падає, то на місце інтелігентності приходять напівінтелігентність, а потім і «сіра маса» [3]

Тоді постає питання, чи здатна освіта стати бар'єром на шляху глобальних загроз миру і безпеці? Спробуємо тезово знайти відповіді на це питання.

За твердженням ЮНЕСКО, освіта є одним з невід'ємних прав людини і основою для побудови миру і сталого розвитку людства, а Програма «Освіта – 2030» є частиною глобального руху за викорінення бідності шляхом досягнення 17 цілей в області стабільного розвитку до 2030 року. І, навпаки, глобальна криза в освіті гальмує розвиток мільйонів дітей і загрожує прогресу і стабільності [2]. Саме на освіту покладається лівова частка діяльності щодо досягнення сталого розвитку. Проте й сама освіта потребує реалізації однієї з головних задач на шляху сталого розвитку – «забезпечення інклюзивної, справедливої і якісної освіти та «заохочення можливостей навчання на протязі всього життя для всіх» [1]. Тобто, доступ до освіти – це фундамент створення людського капіталу. При правильній організації освіта, як рівно і створений нею людський капітал – вигідні і людині, і суспільству. Освіта підвищує самооцінку громадянина, розширює можливості його працевлаштування й заробітку. Державі вона допомагає укріплювати суспільні інститути, забезпечує довготривале економічне зростання, скорочує бідність і стимулює інновації.

Звичайно, сама по собі освіта не може завадити людині скоїти насильницький акт, наприклад в ім'я екстремістської ідеології, в той же час надання відповідної якісної освіти може допомогти створити умови, які перешкоджають поширенню насильницьких екстремістських ідеологій та актів. Зокрема, політика у сфері освіти, а саме: її змісту, доступності, відкритості, форм і методів тощо, може гарантувати, що місце навчання (шкільний заклад, заклад вищої освіти, професійний ліцей і подібні) не стануть розплідниками войовничого екстремізму, нетерпимості, ненависті до інаковості. Вони також можуть забезпечити, щоб освітній простір і підходи до навчання/викладання розвивали в учнів/студентів не сприйняття екстремістської ідеології.

На це звертає увагу Генеральний секретар ООН у Плані дій щодо попередження насильницького екстремізму «Освіта, розвиток навичок і працевлаштування» (Документ ООН A/70/674). В документі зазначається, що в рамках боротьби з бідністю і соціальною маргіналізацією необхідно забезпечити такі умови, щоб кожна дитина мала змогу отримати якісну освіту, яка допоможе соціалізуватися, підготуватися до життя в умовах полікультурного світу. Відповідно, зміст освіти повинен включати в себе навчання поваги до прав людини, культурного розмаїття, виховання критичного мислення, просування медійної і цифрової грамотності, а також розвиток поведінкових і соціально-емоційних навичок, які будуть сприяти виробленню толерантності мирного співіснування і толерантності [5].

Сама по собі освіта має лише обмежений вплив на попередження розповсюдження екстремістських, насильницьких настроїв і дій. Її завдання полягає у формуванні і укріпленні світогляду – світогляду миротворення – який би виключав можливість насилля у будь-якій формі. З цією метою необхідна реалізація низки освітніх дій. У короткостроковій перспективі, на наш погляд, акцент повинен робитися на розвитку і впровадженні широкого змісту гуманітарної освіти, зокрема громадянської освіти, медіа-освіти, філософської і соціологічної освіти як обов'язкових. Нажаль, останнім часом, всупереч логіки і здорового глузду, йде тотальне скорочення у вищих дисциплін даного напрямку. Тоді не треба дивуватися звідки беруться «орки», здатні визначати «таких» і «не таких», і знущатися, грабувати, вбивати, здійснювати насильницькі дії щодо «не таких» як на рівні міжособистісних взаємин, так і на рівні державної ідеології і політики.

Крім змісту освіти, увагу слід приділити питанням соціальної взаємодії і соціальних відносин. Мова йде про взаємодію «учень/студент – педагог/викладач», «учень/студент – учень/студент» і «учень/студент – група». Це означає, що приділяти увагу слід не лише когнітивним навичкам і компетентностям в ході набуття освіти, але й соціально-емоційним і поведінковим. Результатом чого повинні стати такі загальні навички як емпатія, толерантність, повага культурного і гендерного різноманіття, сприйняття інаковості як норми, а не патології.

У середньостроковій і довгостроковій перспективі розвитку освіти слід приділити увагу створенню інструментів і можливостей для визначення учнями/студентами свого майбутнього у глобальному світі. Відповідно, вони будуть більше звертатися до вивчення гострих питань, пов'язаних з локальними і глобальними конфліктами та міжнародною напругою. Це надасть їм змогу критично мислити і розуміти, що існує множинність точок зору, та шукати докази точок зору, нав'язаних іншими.

Деякі з таких інструментів вже напрацьовані. Зокрема – це академічна міжнародна мобільність, міжкультурні комунікації, міжнародні дослідницькі проекти, подорожі в решті решт та багато іншого. Разом з тим зростаюча загроза радикалізації світу, яка веде до насилля, вказує на те, що системи освіти можуть зробити значно більше сприянню соціальної згуртованості молоді.

Таким чином, роль освіти полягає в тому, щоб формувати світогляд миротворення, створювати умови зміцнення ненасилля і миру. Мета освіти значно ширша, аніж культивувати знання і формувати навички. Освіта повинна прищеплювати цінності активного громадянства, підвищувати стійкість проти ненависницьких наративів і пропаганди, що підтримує застосування насилля, прагнути зменшити нерівність у суспільстві на індивідуальному рівні для побудови справедливого і політично стабільного суспільства. Освіта – це та м'яка сила, котра здатна усунути деякі умови, які породжують войовничий екстремізм і змушують молодь приєднуватися до таких груп та виконувати їх злочинні накази. Хоч і «м'яка», але сила – вона здатна чинити опір спрощеним, одновимірним істинам та повідомленням, які виправдовують або навіть підносять ненависть та використання насильства як засобу вирішення проблем.

Список посилань

1. Incheon Declaration: Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all. World Forum by Education. Heon, Korea, 2015. 76 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233813> (дата звернення: 22.05.2022).
2. The leading role of UNESCO in the implementation of the global agenda «Education-2030». Coordinating the work to reach the ten targets of the Sustainable Development Goal for education. URL: <https://www.unesco.org/en/education/education2030-sdg4> (дата звернення: 22.05.2022).
3. Лихачев Д.С. О науке и ненауке. Live Journal. Електронний журнал. 2018. № 12. URL: <https://philologist.livejournal.com/9939659.html> (дата звернення: 18.05.2022).
4. От меритоцида к какистократии. Электронный словарь терминов. URL: <https://juve99.livejournal.com/4589916.html> (дата звернення: 15.05.2022).
5. План дій щодо попередження войовничого екстремізму. Доповідь Генерального секретаря ООН. URL: <https://www.un.org/counterterrorism/ru/plan-of-action-to-prevent-violent-extremism> (дата звернення: 22.05.2022).

Капріцин Ігор Ілліч

*доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

RESSOURCEN UND POTENZIAL DER ANGST ALS MANAGEMENT-TOOL

Angst ist eines der natürlichen Mittel zur Unterstützung der lebenswichtigen Funktionen eines biologischen Organismus, das dazu bestimmt ist, Bedrohungen für seine Existenz zu erkennen. Angst wird als die "Emotion" aus dem französischen *émouvoir* - "Aufregung", zu Emotionen gehören neben Angst auch: Freude, Liebe, Neid, Wut, Gier, Schuld usw. Bei genauer Betrachtung ist Emotion ein systemisches Phänomen, das durch Physiologie, psychischen Typ, Erziehung, äußere Umstände und andere bestimmt wird. Darüber hinaus wird Emotion als ein Erlebnis empfunden, das die Beziehung zur Quelle des Erlebens prägt. Reaktionen, Zustände und Beziehungen sind in Dauer und Richtung emotional.

Die ausgeprägte mobilisierende Rolle von Emotionen offenbart das Potenzial und die Ressourcen von Emotionen, um das Leben sowohl des Einzelnen als auch der sozialen Gruppe unter extremen Bedingungen zu unterstützen. In diesem Sinne kann Angst ihre Eigenschaften beeinflussen, wie z. B. die Kampfkraft der Armee, die Funktionalität des Rückens und die Bewältigung von Grundängsten; ein Maß für die Angst zu finden und Mittel, sie zu nivellieren.

Angst tritt am häufigsten in zwei Formen auf: erstens als akute Form der Reflexerregung und Beschleunigung psychologischer und physiologischer Prozesse des Körpers, die notwendig sind, um der Bedrohung entgegenzuwirken und sie zu überwinden; zweitens als Schwächung des Widerstands, Taubheit, Erschöpfung.

Aufgrund der Natur dieses emotionalen Zustands ist Angst ambivalent: Zu den negativen emotionalen Zuständen gehörend, kann Angst die Wahrnehmung und Wirksamkeit optimieren, die Kreativität anregen. Die Bedeutung der Angst manifestiert sich in ihren sozialisierenden Funktionen, insbesondere: Signalisieren, Bewerten, Mobilisieren, Organisieren, Heuristisch, Integrativ, Sinnvoll, Vorausschauend. Angst nimmt einen wichtigen Platz bei der Entstehung solcher kulturellen Phänomene wie Religion, der Entwicklung von Wissensformen ein: ("Psychology of Fear", "Sociology of Fear", etc.).

In der Praxis des Angstmanagements löst das Ignorieren der Angst aufgrund ihrer biologischen Grundlage nicht das Problem ihrer Überwindung. Die allgemeine Empfehlung von Psychologen ist, Ihre Angst zu erkennen, die sie logisch materialisiert und die Kontrolle über sie erlangt.

Im Allgemeinen werden Ängste unterteilt in reale Ängste, die durch den direkten Kontakt mit Gefahren entstehen, und Ängste, die mit dem Bild der Gefahr verbunden sind (mentales Modell der gefährlichen Interaktion). Der direkte Kontakt mit dem Bedrohungsobjekt verursacht physiologische und psychologische Reaktionen, evolutionär geformte Reflexe, bei denen intellektuelle Prozesse keine große Rolle spielen.

Ängste, die mit dem Bild der Gefahr verbunden sind, mit dem Auftreten vorgetäuschter Ängste, erzeugen einen langen "Zug" von Erfahrungen der Konfrontation mit Gefahr und können die Unzulänglichkeit des Objekts der Angst bilden, und vor allem - Unzulänglichkeit, die nicht kritisiert werden kann. Diese Fähigkeit, Stimmung und Verhalten zu beeinflussen, kann Gegenstand psychologischer Manipulation sein. Einschüchterung ist im Management in der gesamten Menschheitsgeschichte weit verbreitet, und die Aufmerksamkeit für die Instrumentalität unterteilt Ängste in grundlegende und soziale Ängste, aber aufgrund der biologischen und sozialen Komplexität von Ängsten sollte die Willkür jeder Unterteilung von Ängsten beachtet werden. Auf dieser Grundlage widmet sich unsere Studie der Selbstdiagnose der Informationswirkung und der Harmonisierung des psychologischen Zustands des Individuums unter den Bedingungen von Informationsstürmen.

Es gibt viele traditionelle Kanäle der Angstübertragung. Die kulturelle Entwicklung schafft so moderne Kanäle wie soziale Netzwerke, die mit zunehmendem Misstrauen gegenüber der Zentralregierung den Status einer Quelle „wahrer“ Informationen erhalten. Andererseits fordern sie selbst eine kritische Auseinandersetzung mit den erhaltenen Informationen. Aber das Problem der Mehrheit der Bevölkerung ist die fehlende kritische Analysefähigkeit, das Vertrauen dieser Menschen entsteht auf der Basis von Sympathie, die auch das Ergebnis von Manipulation sein kann.

Unter diesen Bedingungen können wir auf die in der alltäglichen Psychopraxis gesammelten uralten Ressourcenerfahrungen in verschiedenen Kombinationen von mythischen, religiösen, spirituellen, philosophischen, wissenschaftlichen und moralischen Faktoren zurückgreifen. Das allgemeine Modell der Selbstbehandlung von Angstzuständen und ihren Formen sollte Selbstdiagnose und Selbstkorrektur umfassen. Ein Indikator für einen unbefriedigenden Geisteszustand kann eine ständige Erwartung des Unerwünschten sein, die Unfähigkeit, sich vom Ansehen der

Nachrichten zu lösen, der Wunsch, im Falle einer Bedrohung Maßnahmen zu antizipieren.

Jede Angst und besonders ihre Grundversionen führen in der reflexiven Analyse zu einer grundsätzlichen Todesangst. Daher ist es notwendig, die eigene „Beziehung zum Tod“ zu definieren, was mit Hilfe religiöser Psychopraktiken erfolgen kann. Das Akzeptieren einer hohen Wahrscheinlichkeit des eigenen Todes zu jeder Zeit (nicht nur im Krieg) verändert das Weltbild und gibt dem Leben einen Sinn. Die Wahrnehmung von Angst als natürlich, notwendig, sogar fürsorglich und gut, ermöglicht es Ihnen, sie zu „überdenken“ und zu studieren. Und je weiter - mit immer weniger Angst. Unter dem "Vorhang" der Angst finden wir Traurigkeit, Reue, Einsamkeit, "Weichheit" ... - also gehen wir plötzlich über die Angst hinaus. In verschiedenen spirituellen Traditionen wird Furchtlosigkeit aus der „Weichheit des menschlichen Herzens“ gebildet. Indem wir mit unserer eigenen Angst kommunizieren, werden wir so sensibel, dass wir beginnen, uns der Welt um uns herum zu offenbaren.

Wie bei der Selbstharmonisierung und dem Entgegenwirken manipulativer Einflüsse ist es wichtig, ein Maß für die Angst zu finden. Unserer Meinung nach ist das Maß der Angst das Erkennen der inhärenten Präsenz von Angst im menschlichen Leben, die nicht über das Bewusstsein der Gefahr hinausgeht, aber die Angst wird nicht dominant im menschlichen Leben. Auf der Ebene der gesunden Biochemie drückt sich dieses Maß im Gleichgewicht von Adrenalin und Noradrenalin aus, auf der Ebene der Gesellschaft in der persönlichen Funktionalität. Generell gehört die Selbstreflexion im Bereich Angst und Todesangst im Bereich psychotherapeutischer Beziehungen zu den relativ höheren Ebenen der Lösung existentieller Lebensfragen, ohne persönliche Aktivität zu entfernen, macht es wünschenswert (wenn möglich), mit einem kompetenten Spezialisten zu kommunizieren.

Кривега Людмила Дмитриевна

профессор, доктор философских наук, профессор кафедры социальной философии и управления, Запорожский национальный университет

Сухарева Екатерина Владимировна

доцент, кандидат философских наук, доцент кафедры бизнес-администрирования и менеджмента внешнеэкономической деятельности, Запорожский национальный университет

ОБОСТРЕНИЕ КОНФЛИКТА ПО РАСПРЕДЕЛЕНИЮ ВОДЫ В НИЛЕ

Водные ресурсы выступают необходимой предпосылкой развития социума. Вода является экзистенциальной предпосылкой возникновения социального пространства и его продвижения. Нехватка пресной воды становится глобальной проблемой человечества. В последнее время все заметнее стало обострение проблемы распределения вод крупнейшей африканской реки — Нила. В первую очередь, она затрагивает наиболее динамично развивающееся государство бассейна реки — Египет. Одной из причин тревожного положения Египта в сфере водных ресурсов является то, что истоки Нила находятся в других странах: один приток - Белый Нил – в Уганде, а это около 2400 километров от Египта, а другой рукав - Голубой Нил – в горах Эфиопии, где выпадает основная

часть питающих Голубой Нил осадков. По пути в Египет, Нил пересекает территории Кении, Танзании, Судана, Руанды, Бурунди и Конго. Отметим, что всего с 1891 года по поводу трансграничного раздела вод Нила было заключено несколько соглашений. Первым международным договором, регулирующим водопользование в бассейне Нила, стал британо-итальянский протокол от 15 апреля 1891 г., по которому Италия обязалась не осуществлять на правом притоке Нила ирригационных работ. Соглашение 1929 г., заключенное между Великобританией и Египтом, определяло порядок распределения воды между Египтом (48 куб. км в год) и Суданом (4 куб. км в год). Соглашение 1959 года («Нильский договор»), заключенное перед началом строительства Высотной Асуанской плотины, увеличило квоты стран до 55,5 куб. км. для Египта и 18,5 куб. км. для Судана. Последние два соглашения, как считает египетская сторона, закрепляют ее «исторические права» на воду Нила, гарантируя Египту и Судану в общей сложности 87% нильской воды [1].

Современный Египет почти полностью зависит от вод Нила, так как 95% нильской воды протекает из других стран бассейна этой великой реки: Судана, Южного Судана, Эфиопии, Кении, Уганды, Руанды, Бурунди Танзании и Демократической Республики Конго (ДРК), Эритреи. Сам же Египет является замыкающим, последним звеном в этой цепи из 11 государств с населения свыше 300 млн человек [1]. Однако проблема обеспечения водой проявляется в нем в наиболее острой форме. Значительно разнятся и степень зависимости стран от Нила. Например, для Египта она экзистенциальная. Так, около 97% египетских ресурсов пресной воды приходится на Нил, а остальные 3% составляют атмосферные осадки и невозобновляемые артезианские источники воды [1]. И выражение «отца истории» Геродота, жившего 25 веков назад, – «Египет – дар Нила», справедливо и сейчас. Нил для Египта — главная жизнеобеспечивающая артерия, и то, что происходит выше по течению реки не может не вызывать в Египте серьезного беспокойства. Отметим, что согласно Соглашению 1959 все страны бассейна Нила, кроме Египта и Судана, не имеют права пользоваться водами Нила, и этот Нильский договор отдает 83% нильских вод в пользование Египту, а оставшиеся 17% – Судану, что уже не соответствует современной практике использования вод Нила. По сути, Египет уже не может реализовать и свое право вето (согласно «Нильскому договору») на любые намерения использования нильских вод любой страной нильского бассейна. Обострение проблемы распределение воды в Ниле связано также с началом строительства в Эфиопии в 2011 году и введением в эксплуатацию в феврале 2022 года Великой Эфиопской плотины «Возрождение» (GERD). Этот мега сооружение стоимостью 5 млрд долларов имеет каскад из 4 плотин, на которых установлены 15 гидроагрегатов общей мощностью 5250 МВт. Сейчас это самая большая ГЭС в Африке. Эфиопия считает, что GERD необходима бурно развивающейся экономике Эфиопии, которая рассчитывает выручать от эксплуатации гидросооружения порядка 27 миллионов долларов в день [2]. Кроме того, большое водохранилище, как ожидается, даст Эфиопии около семи тысяч тонн рыбы ежегодно - важное обстоятельство для этой не имеющей выхода к морю страны, периодически страдающей от голода (например, часто большой ущерб наносится стаями саранчи). Дешевая электроэнергия позволит решить проблему

ее дефицита не только в самой Эфиопии, но и позволит осуществлять экспорт электроэнергии в соседние Кению, Джибути, Судан и Южный Судан [2]. Отметим, что большая часть государств бассейна Нила (Бурунди, Демократическая Республика Конго, Кения, Руанда, Танзания, Уганда и Южный Судан) поддержала строительство Великой Эфиопской плотины «Возрождение»(GERD). Судан, долгое время выступавший единым фронтом с Египтом против строительства этой плотины в Эфиопии, в последние годы значительно смягчил свою позицию. Причины этого кроются в том, что Судан не так сильно как Египет зависит от стока Голубого Нила. Кроме того, строительство плотины позволит зарегулировать сток реки, что создаст благоприятные условия для развития орошаемого земледелия. Кроме того, на изменение позиции Судана повлияли и обещанные поставки электроэнергии по сниженным тарифам. В отличие от Судана для Египта последствия строительства этой плотины являются в основном негативными, особенно в период заполнения водохранилища, которое она образует [1].

Самый болезненный вопрос как для Египта, так и для Судана, – это сроки, в течение которых будет заполняться водохранилище плотины «Возрождение» объемом 74 млрд куб. м. Эфиопия намеревается заполнить его за 3 года, что означает для Судана и Египта ежегодную потерю около 25 млрд куб. м воды и, как следствие, обострение экзистенциальной проблемы. Сейчас Каир настаивает, чтобы Эфиопия заполняла плотину в течение минимум десяти лет и под контролем соседних стран, а главное, чтобы заполнение началось только после достижения нового соглашения об использовании нильской воды. Однако эфиопская сторона ранее заявила, что растягивать заполнение водохранилища на 10–12 лет неприемлемо, ибо Аддис-Абебе электричество нужно уже сейчас. Эфиопия, с недоверием относящаяся к Египту с давних времен, считает, что ей хотят помешать развиваться. Египет настаивает на соглашении, которое гарантировало бы, что сток Нила в египетском направлении не уменьшится. Особенно Египет страшит заявление Эфиопии о том, что во время засухи вода будет собираться в водохранилище GERD для завершения его заполнения, и вода не будет вытекать из единственного закрытого на тот период водосброса GERD в Нил, что означает социальный коллапс для Египта [5]. Эфиопия упрекает Египет, что тот жалуется на нехватку воды, а сам тем временем запускает проект стоимостью два миллиарда долларов по орошению нильской водой пустыни западного Синая для развития там овощеводства. Отсутствие договоренностей о распределении воды Нила грозит существенным ухудшением отношений вплоть до боевых действий между Египтом и Эфиопией. Каир опасается уменьшения запасов воды в озере Насер, водохранилище перед Асуанской плотинной, и падения выработки электричества. Между тем порядка 85% вод Нила, достигающих Египта, происходят с Эфиопского нагорья из Голубого Нила. В Египте уже сейчас на каждого египтянина приходится 570 кубометров воды в год при международной норме 1000 кубометров, а к 2025 году это количество сократится до 500 кубометров в год [1]. Считается, что из-за недостатка воды в Египте будут потеряны миллионы рабочих мест, исчезнут тысячи гектаров пахотных земель, стоимость импорта продовольствия резко возрастет, а урбанизация будет стремительно расти [2]. Египет стремится показать свое

лидерство в регионе и добивается, чтобы Эфиопия играла на его условиях. Аддис-Абеба, похоже, стремится воспользоваться опытом раздела трансграничных вод между Лесото и ЮАР, что предусматривает финансовую компенсацию Эфиопии упущенной выгоды, что неприемлемо для Египта. Эфиопия также стремится стать значимой силой в Восточной Африке, и реализуемое страной право распоряжаться протекающими через ее территорию водами тому подтверждение. Эта страна одной из первых приняла христианство, а один из императоров Эфиопии — Хайле Селассие I, как считается, вел свой род от самого царя Соломона. Сейчас население Эфиопии составляет свыше 113 млн. человек (оценка на 2022 г.). Более десяти лет до 2016 года ВВП рос со скоростью от 8% до 11% в год — это одно из самых быстрорастущих государств среди 188 стран-членов МВФ. Этот рост был обусловлен государственными инвестициями в инфраструктуру, а также устойчивым прогрессом в сельском хозяйстве и сфере услуг. Более 70% населения Эфиопии по-прежнему занято в сельскохозяйственном секторе, но услуги превзошли сельское хозяйство в качестве основного источника ВВП [3].

Поиск формулы «справедливого раздела» вод Нила — общего достояния стран бассейна — требует постоянного диалога, проведения двусторонних и многосторонних переговоров, разработки правовой концепции использования прибрежными государствами вод реки на современном этапе. Необходимо также достичь юридически обязывающего соглашения о правилах заполнения и эксплуатации Великой Эфиопской плотины Возрождения (GERD) для сохранения водной безопасности Египта [6]. И здесь важным является учет современных реалий развития стран нильского бассейна, желание достичь взаимоприемлемого решения, готовность идти на компромисс во имя социально-конструктивного развития нильского региона.

Список ссылок

1. Волков С. Н. В поисках взаимоприемлемого решения по Нилу. URL: <https://www.emo.ru/news/events/text/v-poiskah-vzaimopriemlemogo-resheniya-ro-nilu>
2. Волков К. Спор Египта и Эфиопии за воду Нила угрожает всей Европе. URL: <https://rg.ru/2020/06/16>
3. Царев П.Г. Дефицит пресной воды как главная угроза безопасности в бассейне реки Нил. URL: https://www.dmedina.ru/books/materials/rmforum/3/umma_tsarev.htm?utm_source
4. Ethiopia. Fact Books. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ethiopia/#economy>
5. Mostafa Ahmady. Ethiopia's threats to Egypt. URL: <https://english.ahram.org.eg/News/467550.aspx>
6. President Sisi reiterates call for legal deal on filling, operation of GERD. URL: <https://english.ahram.org.eg/News/467694.aspx>

СОЦИАЛЬНОЕ ТЕЛО РОБОТА

В условиях компьютерной революции, которая последние годы дополняется роботехнической составляющей, становится все актуальнее вопрос о тех формах, которые могут принимать роботы. Робот не просто как автоматическое устройство, предназначенное для выполнения механических операций, но как носитель AI или даже AGI (сильного искусственного интеллекта).

Проблема в том, что многие из уже существующих подходов к прогнозированию ограничены по собственным причинам. Есть чисто эстетические критерии, которыми описывают облик роботов, но применимы они именно в художественном творчестве. Есть узкотехнические, когда облик и возможности машин будущего конструируют, исходя из тех задач, которые он должен исполнять: это абсолютно правильно для специализированных машин, но носитель AGI подразумевает универсальность социальных действий.

Одно из базовых понятий, которые определяют форму, габитус человека в обществе – это социальное тело. Оно так же изменяется с развитием техники [3]. Определим социальное тело, как сумму черт органического тела человека и непосредственно контролируемых им предметов, которые необходимы для социальной деятельности.

Но механически перенести это определение на робота невозможно: робот не должен участвовать в социальной жизни, копируя человека. Бессмысленно надевать штаны на андроида, который лишь отдаленно похож на человека. Тем более, что робот лишен органического тела: целостность его механизмов уступает целостности человеческого организма, поэтому даже если сохранять условия его функциональности, тело андроида можно изменять в широких пределах.

Чтобы устранить данное противоречие, будем использовать в качестве единицы социума не понятие «человек», но понятие «индивидуальный субъект».

Тогда можно говорить о принципиально другой сущности социального тела: «...в границах социальной реальности субъективность устанавливается в динамике поверхности социального тела через расширение и сужение «кругов социальности» от неопределенности социального бытия как целого до точки социального индивида» [2].

То есть субъект определяется по взаимодействию с другими субъектами: бесконечное расширение количество социальных действий, круга общения - приводит к вырождению смыслов, а сужение «круга социального» - к самотождественности всех взаимодействий, замкнутых только на индивида.

Тогда социальное тело можно рассматривать как некую оболочку, на поверхности которой достигается тождественность смыслов, социальных действий, знаков - произведенных различными субъектами. Как между полем притяжения Земли и Луны есть точка равновесия Лагранжа, где силы притяжения двух небесных тел равны. Если индивид утрачивает субъектность,

то социальное действие другого индивида может распространиться на биологическое, техническое, любое другое тело - и никак при этом не измениться, не встретить сопротивления, встречного действия.

Для обеспечения этого равновесия и должны рассматриваться технические устройства, составляющие тело робота. Если по отношению к объекту тело робота может быть абсолютно произвольным (иметь размер от отдельных наноструктур до отраслевых техноценозов), то по отношению к Другому уже требуются какие-то элементы именно равновесия.

Попытаемся рассмотреть эту концепцию на примерах людей, части тел которых заменяются техническими устройствами.

Есть значимое количество энтузиастов, которые вживляют себе различные технические устройства [1] - от радиоприемников до электронных ключей от автомобиля. Но, попытки вживить в тело непосредственно инструменты - резко снижают возможности человека к полноценному социальному взаимодействию.

Существует большое количество чисто медицинских протезов: от вставных зубов и до компьютеризированных протезов ног. Однако, в первую очередь, это замещение недостающих частей биологического тела человека. В идеале такие протезы не должны быть видны, отличимы от естественных частей тела. Эту эволюцию первыми осуществили вставные зубы, сейчас это эстетически и функционально - совершенные заменители. Слуховые аппараты так же стремятся сделать максимально незаметными. В этом смысле компьютеризированные протезы рук, которые уже позволяют сжимать пальцы и т.п., находятся в процессе своего эстетического становления.

Но существует и протезирование именно социального тела. Примером тут выступает Виктория Модеста, «первая бионическая певица» - многочисленные протезы её ноги служат неизменным аксессуаром артистического образа - и могут меняться в зависимости от стиля. Куда более простым в техническом смысле протезом социального тела служат очки с минимальными диоптриями, которые люди носят для создания имиджа образованного, умного человека.

Так же можно оценить и робота, носителя AGI – это субъект, который если и не обладает полноценным сознанием, то весьма приближенным к нему подобием. Сумма технических устройств и программ, которые включены в его базовое, «биологическое» тело - позволяют рефлексировать окружающий мир, воздействовать на него актуаторами в мере достаточной для получения свободы выбора.

Социальное тело робота позволяет осуществлять социальное взаимодействие с другими носителями AGI и с человеком. Какие же противоречия будут являться основными и каким условиям оно должно соответствовать?

При функциональности инструмента - его максимальной приспособленности к выполнению конкретной функции - тело разумного субъекта требует универсальности функций. Но абсолютная универсальность невозможна, и существует лишь в потенциальных формах «тела-без-органов». В рамках социальных взаимодействий оно менее выражено, так как последние изначально специализированы, сгруппированы и т.п. Однако противоречие

универсальности/специализированности будет одним из определяющих социальную телесность:

– при взаимодействии с людьми универсальность в итоге приходит либо к антропоморфным элементам интерфейса (например, программа-консультант с управляемой аватарой лица) либо к интерфейсу, работающему отображением, слепком человеческого тела: как эргономичная обстановка автомобильной кабины;

– при взаимодействии робота с AGI это предметы любой формы, которые не позволяют распространить власть/управление или же не позволяют извлекать информацию одного субъекта в пользу другого. Любая аппаратная составляющая информационной безопасности: заглушка на кабельном порте USB или бронированный чехол на системном блоке - как аналог человеческой одежды. Универсальность будет определяться типичными средствами коммуникации между носителями AGI;

– предметы, которые позволяют обеспечить деятельность субъекта в присутствии других субъектов. Аналогом тут выступает обувь для человека в городе: она позволяет пользоваться общественными пространствами без помощи третьих лиц. Для робота это могут быть запасные источники энергии.

Список ссылок

1. О'Коннелл М. Искусственный интеллект и будущее человечества. — Москва : Эксмо, 2019. — 272 с.
2. Рябов М.А. Топология социального тела автореферат автореф... дис. кан. филос. наук. – Ижевск: 2004. – 16 с.
3. Шестакова И.Г. Генезис средств коммуникации и трансформация социального тела // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук - №2. - 2013. - С.9-14.

Бойко Ганна Валентинівна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні, надзвичайно складні умови, в яких опинилося українське суспільство, пов'язані з необхідністю чинити опір широкомасштабній військовій агресії РФ, яка триває вже більше ста днів. Здійснення протистояння потребує багато зусиль у всіх сферах життя: військовій, політичній, економічній та інших. Важливим ресурсом для реалізації таких зусиль є підтримка мирного населення, яке забезпечує допомогу переселенцям, життєдіяльність міст та містечок, наближених до лінії фронту, здійснює свою трудову діяльність, живе та підтримує тих, хто того потребує. Тому проведення групових занять, присвячених розвитку прийомів психологічної самодопомоги у мирного населення в умовах воєнного стану не викликає сумнівів щодо своєї актуальності.

З початку широкомасштабної військової агресії, якої зазнає Україна, було розпочато курс онлайн тренінгів для студентів та співробітників ЗНУ. Починаючи з 24 лютого два рази на тиждень здійснювались півторагодинні онлайн зустрічі на зуум платформі, які збирали невеликі групи (до 10 учасників), які склалися переважно із студентів факультету соціології та управління ЗНУ. Зміст цих зустрічей був сформований відповідно до запитів учасників і включав обговорення та опрацювання прийомів психологічної самопомоги. Основні запити учасників стосувались контролю емоційного стану, врегулювання емоційних сплесків, допомогу близьким в подоланні аналогічних проблем.

Основні засоби, які виявились ефективними це застосовування положень та прийомів системної та короткотермінової психотерапії, орієнтованої на вирішення (створення атмосфери психологічної безпеки за рахунок систематичних зустрічей та реалізації традиційного формату цих зустрічей, орієнтованих на підтримку оптимістичних настанов по відношенню до життя, сприйняття емоційних сплесків, переживання емоцій страху, гніву, розгубленості як нормальних, адекватних реакцій на неадекватну дійсність); травмотерапії (застосування дихальних вправ для зняття емоційної напруги (вправа 4-7-8) та вправ, спрямованих на концентрацію на реальності (4-3-2-1), наголошення на важливості систематичності та послідовності здійснення таких практик для напрацювання власного досвіду їх застосування, обговорення та аналіз досвіду застосування таких технік для допомоги дітям, підліткам, людям похилого віку.

З квітня 2022 року матеріал даних тренінгів був доповнений, допрацьований та адаптований для застосування у групових заняттях в центрі підвищення кваліфікації для працівників ЗОДА, органів місцевого самоврядування Запоріжжя та неокупованих територій Запорізької області. Варто зазначити, що в межах таких занять було використано психоедукації: обговорення характеристик травмуючої ситуації, рис щасливих людей за А.Маслоу та М.Аргайлом, теорію переживання кризи Е.Кюблер-Росс, специфіку надання першої допомоги в умовах гострої кризи (за матеріалами вебінару Айлет Шмуель, Ізраїль). Такого роду матеріали є важливим для застосування прийомів допомоги в роботі з переселенцями, евакуйованим з окупованих територій та постраждалих внаслідок обстрілів. Важливою складовою таких тренінгів є вправи спрямовані на підтримку оптимістичних настанов по відношенню до життя, розроблених в традиціях короткотермінової психотерапії, орієнтованої на вирішення (BSFT): “Десять задоволень для себе», « Що Вас останнім часом порадувало в інших людям», тощо.

Варто відзначити позитивне сприйняття учасниками тренінгів запропонованих вправ та обговорень. Відзначення ними покращення емоційного стану, налаштованість на застосування у повсякденному досвіді запропонованих прийомів самоконтролю емоційного сфери, відновлення позитивних налаштувань по відношенню до життя. Важливою складовою таких результатів, на наш погляд, є активність самих учасників, їх готовність давати власні запити на початку тренінгу, давати зворотній зв'язок щодо участі у запропонованих вправах, ділитися власними ідеями і досвідом. Все це створює умови для

розширення досвіду інших залучення їх до застосування прийомів та ідей, що обговорюються.

Серед перспектив розвитку такого роду програм є розширення та включення в програму тренінгу у відповідності до запитів учасників прийомів, які сприяють оздоровленню та зняття напруги у стосунках в колективах, ефективного реагування на поширення панічних настроїв, чуток, оздоровлення між поколінних стосунків в родинах, ефективна комунікація з рідними близькими людьми, що знаходяться на окупованих територіях, виїхали з України, тощо.

Список посилань

1. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. — К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. — 502 с
2. Туриніна О.Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ.навч. закл. / О. Л. Туриніна. — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. —160 с. https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/psiholog_travm.pdf
3. Фон Шліппе А., Швайцер Й. Системна психотерапія та консультування. Пер. з нім. — Львів: ВНІЛ – Класика, 2004. — 320 с.

Повзло Олександр Миколайович

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, Національний університет «Запорізька політехніка»

Повзло Валентина Миколаївна

старший викладач кафедри КМХТ, Національний університет «Запорізька політехніка»

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ АБСУРДНОСТІ БУТТЯ

Соціально-філософська думка весь час ставить питання, чим же супроводжуються усі сучасні економічні, фінансові, соціально-політичні проблеми (кризи)? Звичайно ж, у першу чергу, різким негативним загостренням людського, морального, психологічного самопочуття й громадського «клімату» на усій планеті, що визначає актуальність нашої уваги до «людського чинника». Зрозуміло, що від усіх цих глобальних і неглобальних проблем, протиріч, конфліктів, нерозв'язних антагонізмів і антиномій у кожній простій смертній людини голова «йде кругом». І якщо людина не в змозі їх все-таки вирішити та здолати, якщо людина не витримує цього життєвого «пресу», пов'язаного з усвідомленням безглуздості і абсурдності свого існування, то це в неї викликає морально-психологічні страждання. І для рішення цього антагонізму потрібне філософське осмислення комплексу поставлених проблем, має бути задіяний авторитет сукупного філософського знання: «Вирішити варто або не варто життя того, щоб її прожити, - означає відповісти на фундаментальне питання філософії» [1, 24]. І якщо немає чіткої і ясної відповіді на це питання, то людина починає, як підкреслював А. Камю, «вгадувати» свою філософію. Проблема самогубства, знову ж таки як вважав Камю, це «по-справжньому серйозна філософська проблема». Але він також підкреслював, що самогубство самогубству розбрат. Тому в цьому «нелюдяному акті людини», спрямованому

їм на своє «позбавлення» людяності, філософській науці варто детальніше розібратися. «Необхідно зрозуміти ту смертельну гру, яка веде від ясності власного існування до втечі з цього світу» [1, 25].

Але, в першу чергу, А. Камю в своїй теорії виходить з очевидних взаємовиключних емпіричних фактів індивідуального і соціального буття. А вже, підсумувавши та узагальнивши цей емпіричний матеріал, він намагається дати відповідь на головне питання своєї теорії: а чому ж люди спочатку так пасивно й покійно «птопають» у цієї негативної безрозсудності, а потім раптом, як би заради всього «світлого і доброго», але з таким «розлюченням» і злістю, починають бунтувати ?

І Камю відповідає: тому, що цей світ і життя людини в ньому до такої міри стають абсурдними, що в якийсь момент часу «критичній масі» його терпіння приходить «кінець», порушується міра адекватної й неадекватної його присутності в цьому світі, і він виходить на «барикади». Так А. Камю приходить до висновку про те, що «з точки зору інтелекту я можу сказати, абсурд не в людині й не в світі, але в їх спільній присутності» [1, 39]. Тому, головна філософська проблематика абсурдності буття акумулюється в системі дії і протидії двох сил. Перша, пов'язана з позитивною енергетикою й «наміченими» цілями та ідеалами самої людини, а друга, - з процесом їх втілення, з реалізацією його потреб і інтересів у реальне життя, результати якого далекі від ідеалів. І тому ці трансформації для цієї людини негативні. Якраз «абсурд народжується в цьому зіткненні між покликанням людини і безрозсудним мовчанням світу» [1, 38], тому між «першим» і «іншим» неминуче відбуватиметься «розкол». Це й змусило Камю зробити висновок про те, що все абсурдно. «Почуття абсурдності очікує нас на кожному розі» [1, 28]. Тому, індивід, все ще стихійним чином вириваючись з «обіймів» абсурдності так званого для нього матеріально-«існуючого» («несправжнього буття»-«ніщо») намагається спостися в сфері для нього «неіснуючого» («справжнього буття»-«щось»). Тобто, за платонівською методологією, у цьому тлінному світі й кінцевому житті людини все виходить навпаки тому, що було «задумано» Вищим Розумом. І весь цей процес трансцендентних «перевтілень» є незвичним для, здавалося б, звичного до усіх життєвих «колотнеч» свідомості обивателя.

Це й породжує в психіці людині внутрішню конфліктну ситуацію, що вимагає від нього морального вчинку: «краще померти стоячи, чим усе життя жити на колінах», «краще жакхливий кінець (бунт), чим жакх без кінця (абсурд)». Це необхідний вибір і необхідна трансформація людського духу, важливий перехід (стрибок, революція) через внутрішні, несвідомі «межі» свого «ego». І людина примушує себе «думати» далі, розвивати свою думку. Він, чинячи опір своєму нецтву, як би поволі, формується в «самосвідомого» суб'єкта, який вже розрізняє «буттєве» й «небуттєве», правдиве й брехливе, правильне й неправильне, справедливе й несправдливе, добре й зле. Його початкове «мисляче – я» ставить під сумнів усе те, що відбувається. Нова «позиція» думки відмовляє людині в традиційній раціональності, яка перетворюється, у зв'язку з цим, у ірраціональну силу.

Але людині не слід «втікати» від життєвих ситуацій абсурду («самогубство – помилка» [1, 54]), їх необхідно дозволяти, а тільки долати. Абсурдом не варто

закінчувати своє життя, навпаки «жити – означає будити до життя абсурд». З першими спробами визначення його понятійного змісту все тільки починається. Тому, згідно методології А. Камю, «абсурд . єдина даність» [1, 40]. «Будучи свідомістю смерті і відмовою від неї, абсурд вислизає від самогубства» [1, 53]. По суті, з абсурдної (тобто суперечливо неправдивою й непереборною) екзистенціальної ситуації розпочинається свідомість («достовірно або істинно буття») стадія розвитку життя людини, оскільки «абсурдна людина знає, що свідомість і щоденний бунт – свідчення тієї єдиної істини, якою є кинутий їм виклик» [1, 54].

У абсурді людина самотня, а у бунті вона не приймає своєї самотності й цим усвідомленим «вибором» знаходить своїх перших однодумців. У бунті людина піднімається і росте «у власних очах». Разом з іншими, солідаризуючись в колективі, ця людина веде загальну боротьбу за свої права. Людина, збунтувавшись, усвідомила, що вона «не тварюка тремтяча, а та істота, що право має», що «жорстоким примхливим божеством» [1, 143], релігійною вірою вона була «зобов'язана» строго дотримуватися біблейських заповідей і законів, живучі тільки надією на надбання вічного й щасливого життя в дні завтрашнього. Це, нехай десь гірке, але найвірніше виведення його тривалих «поневірянь» по абсурдним «лабіринтам» абсурдного світу і шукань своєї долі, своєї свободи, яка десь там, попереду, але далеко на історичному горизонті. Але й тут «абсурд розвіяв мої ілюзії: завтрашнього дня немає. І відтепер це стало основою моєї свободи» [1, 86], тобто ідеєю абсолюту дня сьогоднішнього. Абсурд стає для людини «керівництвом до дії». При цьому, людина день у день, бунтуючи, зобов'язана демонструвати всьому «існуючому» свою дивовижну індивідуальну й солідарну творчу силу, не зупиняючись на досягнутому, цілеспрямовано просуватися до абсолютних загальнолюдських цінностей, до віри, надії й любові.

Список посилань

1. Камю А. Бунтуюча людина / Філософія. Політика. Мистецтво. Пер.з фр. – (Мислителі ХХ століття). – М.: Політвидавництво. – 415 с.

Лисакова Ірина Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

КРЕАТИВНІ ТА КУЛЬТУРНІ ІНДУСТРІЇ – ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ МІСЦЯ

Найчастіше індивід ідентифікує себе з суспільством, яке визначене своїми просторовими та часовими межами. Водночас індивід ідентифікує себе з культурою цього суспільства, яка сприймається ним як загальне ціле. Але при цьому він не перестає виокремлювати себе із загалу як таке ж ціле. В концепціях культури та індивідуальності є взаємозв'язок та взаємозумовленість, бо вони виражають одна одну. І цим ми користуємось, коли говоримо: “він/вона англійці”, або “він/вона китайці”. Культури живуть і розвиваються, ніколи не стаючи чимось закінченим, і так же точно індивід ніколи не стає настільки

“закінченим”, щоб його визначав тільки той суспільний порядок, який панує в певній точці світу.

Одним чинником, що впливає на процес формування ідентичності, є час. Наш час відрізняється переважністю подій, розширенням історичного проміжку, до якого причетна та чи інша людина. Це формує певні інтелектуальні та культурні запити, актуалізація яких трансформує людину. Другим чинником є простір, його “співмасштабність” з людиною в епоху надшвидких переміщень як в реальності (завдяки транспорту), так і в цифровому просторі (за участі телебачення з інтернетом, які дозволяють в реальному часі спостерігати за подіями на іншому кінці світу).

Ще одним чинником є інформаційні технології, що створили мережі, які забезпечують людині левову частку інформації. Отримані таким чином образи (зображення та звук) можуть бути лише одним з можливих варіантів висвітлення подій, можуть не бути об’єктивними, нарешті, можуть бути маніпуляцією. На екранах девайсів щоденно змішуються тисячі образів з новин, реклами, художніх творів, і т.д. Завдання кожного з цих джерел не співпадають, їх вплив мозаїчний, але вони складають той світ, який є перед очима кожного з нас. Між тим, є певний зв’язок цих образів з тими “картинками”, які людина бачить щоденно. Навіть ескапізм у світ серіалів та ігор – теж прояв цього зв’язку. Однак, в будь-якому випадку, вся отримана інформація накладається на певну вже сформовану ідентичність та продовжує формувати її надалі.

Географічний простір є важливим компонентом життя: для багатьох це – замкнена та обмежена ділянка землі, яка має певні характеристики. Втім, простір може мати і характер, і, можливо, це і є те саме, що відрізняє “простір” від “місця”. Про ідентичність місця написано досить багато, особливо урбаністами. В їх розумінні поняття місця виходить за межі фізичної матерії та її якостей: “Місця володіють невлотними властивостями, які базуються виключно на враженнях, що отримані в результаті досвіду” [1]. Це нагадує “ауру”, про яку писав Вальтер Бенямін у своїй роботі “Твір мистецтва в епоху його відтвореності” – той спосіб сприйняття або стан, який наближає людину до духовного чи до сутності об’єкта, істоти чи місця [2].

Отже, “місце” співвідноситься з культурою, локалізованою у часі і просторі. На противагу йому, в соціологічній та етнологічній літературі (на тлі змін у способі існування людства) останнім часом на з’явилося також визначення “не-місця”. “Якщо місце може бути визначене як таке, що створює ідентичність, формує зв’язки та має відношення до історії, то простір, що не визначається ані через ідентичність, ані через зв’язки, ані через історію, являє собою не – місце” [3, с. 36]. Цим поняттям окреслюються швидкісні засоби пересування та їх магістралі, пересадкові вузли, аеропорти, величезні мегамаркети, місця тимчасового перебування біженців та ін. Їх не завжди можна назвати “безликими”, бо деякі все ж таки вирізняються. Прикладом може слугувати аеропорт Схіпхол (Амстердам, Нідерланди), в якому працює філія музею мистецтв, є рояль, на якому може заграти будь-хто, є дитячий та видовий майданчики, різноманітно оформлені загальнодоступні зони. Для пасажирів Схіпхол перетворюється з не-місця на місце, оскільки не просто забезпечує комфорт, а й набуває неповторних рис, спонукаючи переживати приємні емоції.

Отже, трансформація простору в місце відбувається завдяки взаємодії людини з ним, наданню йому сенсу. Ця трансформація є важливою сферою діяльності будь-якої соціальної групи, причому в плані як колективних, так і індивідуальних практик: спільнота конструює символи, які мають значення для всієї групи цілком, для окремих її угруповань, і для одиниць. Перетворення простору на місце є однією з можливостей реалізації потреби у “вписуванні” людини в певну конфігурацію, знаходження нею свого місця в житті. Місце є частково матеріалізованою ідеєю тих людей, що живуть в ньому, це їх ставлення до нього самого і до тих, хто живе поруч. Ця ідея може бути частково міфологізованою, варіюватися від однієї точки зору до іншої, від знака до його значення.

Медіація між індивідами і місцем відбувається за допомогою культурних текстів (а точніше – у формі символічної комунікації – вербальної та невербальної), що формують певні образи. Отже, продукти культурних та креативних індустрій як результат символічної креативності їх творців, є найбільш придатними для процесів формування ідентичності як особистісної, так і ідентичності місця. Саме це робить вплив культурних та креативних індустрій настільки важливим для формування ідентичності місця, а з нею – і зацікавленості у розвитку цього місця і пов’язаному з ним благополуччю громади. У цьому зв’язку слід зазначити, що місце також віддзеркалює своїх мешканців: іноді воно більше розповідає про них, ніж соціологічні опитування.

В сучасному суспільстві кожен індивід претендує на власне бачення світу та самостійну інтерпретацію отримуваної інформації. Це відбувається на тлі колективної ідентифікації та стереотипізації (які пропонують реклама, телебачення, месенджери, політики та влада). Змішування цих тенденцій і виробляє певну систему репрезентації місця і людей, що там мешкають, через ідентичність місця. Цікаво також, що вплив креативних та культурних індустрій спонукає до зародження і розвитку інтересу та “смаку” до власних коренів, до історично глибинних проявів життя на певній території, до більш пильної уваги до процесів, що відбуваються тут і зараз.

Найбільш звичним прикладом “місця” є невеличкі міста і містечки, де життя йде як “повільна історія”, де люди часто зустрічаються одні з одними на одних і тих же маршрутах, в одних і тих же кав’ярнях, перукарнях, магазинах. Часто на в’їзді до таких міст є великий вказівник, який характеризує це місце, робить його помітним і впізнаваним, утримує увагу: чи то виробництвом чогось, чи видатною персоною, чи мальовничою природою, чи то історичними пам’ятками. Таким чином демонструються і врівноважуються відкритість світу і намагання зберегти свої історичні корені, знайти в них опору в складному сьогоденні.

Фільм “Visages, Villages” (“Обличчя та Місця”) (режисерка Аньєс Варда спільно з французьким фотографом і художником JR, 2017) підкреслює зв’язок між мешканцями і місцем. Саме тоді, коли простір наповнюється змістом, він набуває фундаментальної ролі у формуванні ідентичності як міста, так і його мешканців. Автори поступово розкривають злиття ідентичності особистості та території, через відчуття краси у повсякденному житті малих міст, сільських і портових територій, в обличчях шахтарів, листонош, фермерів, сироварів. Це

спонукає придивитися уважніше до людей в умовах тотального знеособлення сучасного світу, посилюючи відчуття приналежності до спільноти і єдності з нею.

В Україні також створюються культурні продукти, які демонструють, що фізичні простори формують наш спосіб життя та сприйняття найближчого оточення. Цей досвід не завжди позитивний, але саме він формує спільну ідентичність. Можна відзначити, наприклад, проєкт в галузі туризму Ukraine: медіа-проєкт “...що має на меті шляхом ретельних досліджень зрозуміти і сформулювати ким ми є, та донести це світу в доступній медійній формі” [4]. На думку авторів проєкту, поширення візуального контенту про Україну в транспорті, аеропортах, поїздах допоможе сформулювати цінність власної країни для самих українців, розвивати внутрішній туризм, створювати робочі місця та оживлювати простір, у якому ми живемо.

Другим, дуже показовим прикладом є проєкт “Лабораторія трансформації”, що був здійснений у Жмеринці за участі Українського центру культурних досліджень та за сприяння Goethe-Institut Ukraine [5]. Жителі невеликих міст України часто розчаровуються і не вірять у можливі зміни в їх житті, вони не пишаються належністю до своєї землі, не розуміють можливостей її розвитку. Тому завжди такі проєкти вимагають не тільки матеріальних ресурсів, а, більшою часткою, спілкування з місцевими мешканцями, обговорення їхніх проблем, залучення їх до творчих ініціатив, що можуть поступово сформувати у них цю ідентичність. В описаному проєкті таке спілкування було складним, оскільки люди або звикли чекати, що хтось поліпшить їхнє життя, або не вірять, що їхні зусилля щось змінять. Підтримка ініціатив та спільна творча діяльність дозволила частині мешканців раптом відкрити для себе зовсім інший погляд на своє місто, через відчутні позитивні зміни в місті почати пишатися ним і своєю причетністю до культурних перетворень. Креативні майстер-класи, толоки задля реновації арт-об’єктів та створення виставок дозволили змінити суспільний простір. Але більш важливим було формування ідентичності місця через поняття Батьківщини, спільності та солідарності з тими, хто розділяє схожі переконання чи спосіб мислення, намагання співдіяти з ними заради перетворення власного життя на краще.

Дійсно, культурні та креативні індустрії реально можуть змінювати території через процеси картування та кластеризації, створення перспективних програм розвитку. Але чи не найважливіше – створювати через них образи, що змальовують саме причетність до ідентичності місця, до тієї основи, що об’єднує історію та мабутнє людей, які живуть в цьому місці.

Список посилань

1. García Tere. Identidades y lugares. El País, 08.08.2018. Електронний документ. URL: https://elpais.com/elpais/2018/07/09/seres_urbanos/1531150750_722027.html
2. Беньямін В. “Твір мистецтва в епоху його відтворюваності”. Електронний документ. URL: <https://forlit.philol.msu.ru/lib-ru/benjamin1-ru>.
3. Оже М. Не–места. Введение в антропологию гипермодерна/ М. Оже. – М., НЛО. – 1992. – 55 с.

4. Ukraïner Експедиція. Сайт. URL: <https://ukraïner.net/expedition/>.
5. Феномени малого міста або декілька відкриттів, які змінили уявлення про “спальні райони” України. Сайт. URL: <https://uccs.org.ua/detsentralizatsiia/statti/plan-z-fenomeny-maloho-mista-abo-dekilka-vidkryttiv-iaki-zminyly-uiavlennia-pro-spalni-raiony-ukrainy/>.

Денисенко Катерина Андріївна

магістрантка кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ ПОСАДИ СОЦІАЛЬНИЙ МЕНЕДЖЕР ЯК ЕТАП РОЗВИТКУ РИНКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Актуальність. На сьогоднішній день для суспільства одним із головних завдань є створення безпечних умов життя для громадян. Для реалізації цього завдання необхідним є оновлення соціальної політики країни, зокрема, розвиток соціальної сфери задля забезпечення вчасного зняття соціальних проблем. Для цього потрібен соціальний менеджмент. При створенні сталої моделі управління соціальною сферою, на нашу думку, значно покращиться стабільність функціонування суспільства у всі часи. Відтак, дослідження основних засад впровадження посади соціальний менеджер є актуальним напрямком дослідження майбутнього соціальної сфери країни.

Метою нашої роботи є аналіз останніх нововведень у соціальній сфері, зокрема, впровадження соціального менеджменту у вигляді затвердження професійного стандарту «Соціальний менеджер», з точки зору гармонізації простору суспільного життя.

Почнемо із понятійного аналізу. Менеджмент соціальної роботи – «...це свідомий системний вплив на процес і результати організації соціальної служби: розвиток соціальної допомоги, обслуговування, профілактика, патронаж, інспектування, консультування, інформування шляхом оптимального використання ресурсів клієнта та соціальної служби різних форм власності» [6, с. 89]. У наявних умовах це ще й управління соціальним забезпеченням життєдіяльності громади в умовах зовнішньої агресії ворога та допомога клієнтам соціальної служби, які не здатні подбати про себе самостійно.

На думку Л. Лєскової, менеджер соціальної сфери – це фахівець у галузі аналізу соціальної політики, соціальної роботи та керівництва життєдіяльністю суспільства, здатний вирішувати широке коло соціальних проблем і досягти найвищих рівнів визнання в науці; бізнесі; в адміністративній сфері (соціальне управління, соціальна робота, органи соціального захисту); в політичній сфері діяльності [1]. Фахівці такої спрямованості стали потрібні Україні у зв'язку зі змінами законодавства у соціальній сфері.

Такою головною подією останніх років для соціальної сфери України можна назвати прийняття нового Закону України «Про соціальні послуги» від 2019 року, яким було затверджено початок розвитку системи соціальних послуг. Було введено такі складові цієї системи як Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг, загальну класифікацію та перелік базових соціальних послуг, визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці /

територіальної громади у соціальних послугах. Тобто відтепер система соціальних послуг, які будуть надаватись населенню, залежать від виявлених потреб та проблем людей, які проживають на конкретній території.

Також офіційно з'явилось поняття соціального замовлення, що, відповідно до зазначеного закону, являє собою «...засіб регулювання діяльності у системі надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів соціальних послуг для задоволення потреб осіб/сімей у соціальних послугах відповідно до результатів визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах» [5]. Замовлення є ефективним каналом комунікації з громадою, який сприяє її самоорганізації як у мирний, так і у військовий час.

Крім того, президент України підписав Указ №30/2021 «Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги», в якому наголосив на запровадженні дієвих механізмів стимулювання розвитку соціальних послуг, удосконаленні фінансування таких послуг, а також на забезпеченні реалізації пілотного проекту «Розвиток соціальних послуг» [2], на меті якого є сприяння розвитку соціальних послуг на рівні територіальних громад з метою забезпечення децентралізації соціального управління та інклюзії осіб, зокрема осіб з інвалідністю, влаштованих до закладів системи інституційного догляду та виховання [3]. Таке значне розширення та ускладнення системи управління соціальною сферою вимагає від держави введення нових спеціалістів, серед компетенцій яких значились як аналіз зібраної інформації про потреби населення на територіальній одиниці, прогнозування подальшого розвитку соціальної ситуації на території, що обслуговується соціальною службою.

З метою вирішення поставленої проблеми Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України видало Наказ № 261 від 10.02.2021 року «Про затвердження професійного стандарту «Соціальний менеджер». Основною метою професійної діяльності соціального менеджера в даному документі визначено: «Здійснення планування, організації, координації, моніторингу соціальної роботи, оцінювання потреб у соціальних послугах для забезпечення надання соціальних послуг, соціальної підтримки сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, у територіальній громаді» [4]. Отже, соціальний менеджер має сприяти гармонізації соціального середовища на регіональному рівні.

Також було визначено основні компетентності соціального менеджера, серед яких: належна управлінська діяльність у соціальній сфері; здатність генерувати нові ідеї для розв'язання соціальних проблем; постійна освіта та самоосвіта, а також вміння налагоджувати соціальній комунікації [4]. Тобто, соціальний менеджер – це ключова ланка взаємодії громади та органів місцевого самоврядування, що особливо важливо, коли населення перебуває у складних умовах сьогодення.

Впровадження такої додаткової ланки контролю та комунікації між населенням, соціальними працівниками на місцях та керівництвом соціальних служб дає змогу більш точно та якісно ілюструвати наявні проблеми та потреби населення територіальної громади та складати такий перелік надання соціальних

послуг, який допоможе забезпечити життєдіяльність громади у надзвичайних умовах військово стану. Також соціальний менеджер – це професіонал, який завжди має бути на зв'язку з громадою у всі часи її функціонування.

Підбиваючи підсумки нашого дослідження, зауважимо, що соціальні менеджери формують відомості про реальний попит на соціальні послуги в об'єднаних територіальних громадах. У наявних умовах такі нововведення у соціальній сфері являють собою позитивні зміни. Соціальні менеджери за своєю суттю, окрім додаткової ланки контролю за соціальною ситуацією, мають всі можливості для трансляції та введення у щоденний робочий процес соціальних працівників на місцях практик роботи з людьми у складних життєвих обставинах, які мали на меті у широкому плані стабілізацію ситуації та настроїв серед населення у часи збільшення соціальної напруги та після її зняття.

Список посилань

1. Лєскова Л. Ф. Менеджер соціальної сфери – нова професія нашого часу. Молодий вчений. 2014. № 12 (15). С. 279–281.
2. Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги : Указ Президента України від 29.01.2021 р. №30/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/302021-36393> (дата звернення 17.02.2022)
3. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації пілотного проекту «Розвиток соціальних послуг» : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 р. № 204. Дата оновлення 22.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2020-п#Text> (дата звернення: 17.02.2022)
4. Про затвердження професійного стандарту «Соціальний менеджер» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 10.02.2021 р. № 261. URL: <https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=c38a2475-bc05-4d49-8f90-8db2856e3134> (дата звернення: 16.02.2022)
5. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Дата оновлення: 15.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19/conv#n438> (дата звернення: 15.02.2022)
6. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева та ін. ; за заг.ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ : ДЦССМ, 2004. 256 с.

Буренков Владислав Олександрович
бакалавр кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний
університет

Бойко Ганна Валентинівна
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет

СУЧАСНЕ ЗНАЧЕННЯ МОЛОДІЖНОГО ВОЛОНТЕРСТВА В НАДАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність: волонтерська діяльність в Україні у наш час займає важливе місце в наданні соціальної допомоги як військовим, так і внутрішньо переміщеним особам, які опинилися в скрутному становищі, зумовленому військовою агресією зі сторони РФ. При цьому волонтерська діяльність залишається просоціальною у своїй сутності, саме тому вона спрямована на розвиток найкращих людських якостей. Тому можна говорити, що молодіжне волонтерство в сучасних умовах грає важливу роль в наданні соціальної допомоги постраждалим від військової агресії в Україні.

Відомими вітчизняними вченими, що займаються вивченням волонтерської діяльності є Лях Т.Л., Бондаренко З. П. [5]. В їх роботах розглянуто питання походження терміну «волонтерство», а також зміст та форми волонтерства в суспільстві. Особливості технології залучення молоді та школярів до волонтерства на практиці вітчизняних та закордонних практик було розглянуто у працях Горелова Д. М. та Корнієвського О. А. [2].

Метою публікації є аналіз значення молодіжного волонтерства в наданні соціальної допомоги постраждалим від військової агресії в Україні.

Молодіжне волонтерство має різні сфери і напрямки у сучасній Україні. Воно сприяє тому, що: по-перше, люди, які потребують, можуть отримати гуманітарну допомогу; по-друге, постраждалі мають можливість отримати допомогу як психологічного так і юридичного плану від студентів, які опановують відповідні спеціальності; по-третє, волонтери всебічно допомагають розповсюджувати інформацію в соціальних мережах; в четвертих, волонтери допомагають збирати кошти, на лікарські засоби та меблі в тимчасових місцях проживання ВПО. Це все в комплексі дає можливість комплексно допомагати постраждалим від військової агресії.

Молодь – це соціально-демографічна група людей від 15 до 35 років. Молодь в даному дослідженні грає важливу роль, а саме тому що вони беруть участь в волонтерській діяльності для покращення соціального рівня держави.

Волонтерство – це благодійна діяльність приватної особи, яка не вимагає фінансових пожертвувань від особи, а базується переважно на використанні часу та навичок цієї особи, які надаються особою на безоплатній основі [3].

В рамках емпіричного дослідження «технологій соціальної роботи з залучення молоді та школярів до волонтерства» було проведено соціологічне дослідження. В емпіричному дослідженні прийняли участь 46 респондентів у віці від 13 до 24, років, що склали дві кількісно рівні групи, а саме перша група -

це школярі та студенти коледжу, які отримують середню освіту та друга група - студенти ВНЗ, які отримують вищу освіту. В такий спосіб наші респонденти різняться за рівнем здобуття освіти: 52% школярі/студенти середньої освіти та 48% студенти ВНЗ.

Порівняльний аналіз участі в волонтерській діяльності дозволив виявити, що школярі та студенти коледжу порівняно з студентами ВНЗ частіше продовжують займатися волонтерством зараз (70.83%), ніж студенти ВНЗ, які займалися цим раніше (40.91%).

Порівняльний аналіз найбільш актуальних напрямків в волонтерській діяльності дозволив виявити, що школярі та студенти коледжу у порівнянні з студентами ВНЗ вважають, що робота з дітьми дошкільного віку (12.28%) та допомога у підготовці та проведенні свят (10.53%) є актуальніше. При цьому студенти ВНЗ порівняно з школярі та студентами коледжу вважають, що

допомога тваринам (13.4%), людям похилого віку (10.31%) та військовим (21.65%) є більш актуальною.

Виходячи з емпіричного дослідження, можна побачити, що школярі та студенти - середньої освіти та студенти - вищої освіти відрізняються людям по своїм уявленням щодо сфер волонтерства, мотивації до волонтерської діяльності, значущості для самого волонтера.

Молодь набуває в своєму житті досвід роботи із різними соціальними проблемами, котрі можуть виникнути у різних категорій людей. Тому формування у молоді активної життєвої позиції, щирості та співчуття є дуже важливим в наш час, коли в Україні відбувається військова агресія зі сторони РФ. Участь молоді та школярів у волонтерській діяльності не тільки сприяє їх професійному становленню, а і розвиває їх громадянську активність, розвиває готовність брати участь у соціально-корисній діяльності. Тому дуже важливим для молоді є усвідомлення самостійності, можливості висувати будь-які ідеї і намагатися втілювати їх у життя. Таким чином можна сказати, що в сучасних реалій молодіжна залученість до волонтерства відіграє важливу роль в наданні соціальної допомоги постраждалим від військової агресії в Україні та сприяє розвитку громадянської позиції майбутніх громадян України.

Список посилань

1. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. — Київ, 2021. — 164 с.
2. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики (аналітична доповідь). — Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. — 36 с.
3. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
4. Зима О.Г. Особливості волонтерства та його розвиток в Україні / О.Г. Зима, В.О. Підгайна. — Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. — 48 с.
5. Лях Т. Л. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посібник / За ред. Т. Л. Лях ; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. — К. : Версо-04, 2012. — 288 с.

Єрмакова Марина Віталіївна

магістратнтка кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

Цапліна Ірина Сергіївна

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВИМІРУ ОБРАЗУ МАЙБУТНЬОГО ЛЮДИНИ В СИТУАЦІЇ ВІЙНИ

Що є життя людини в сучасних подіях? Як сприймала його людина ХХ ст. та людина ХХІ ст.? Чим стала екзистенція тепер?

У розпал війни, коли люди гинуть і отримують поранення, руйнуються будинки, руйнуються життя та загрожує диктатура, буде складно, але необхідно проводити філософські дослідження. Проте невідкладність війни та важливість її наслідків робить ще більш важливим, щоб ті, чия робота пов'язана з міркуваннями про ключові екзистенційні та моральні проблеми, які несе війна, зробили свій внесок у публічний дискурс. Екзистенційні питання, які піднімає війна, давно цікавлять філософів, і сучасна філософія війни рокує надзвичайно нагальну проблематику.

Спочатку треба визначити поняття. По-перше, екзистенція, простими словами, являє собою існування, внутрішнє буття людини, те неопізнаване, ірраціональне в людському "Я", внаслідок чого людина є конкретною неповторною особистістю [2, с.17].

По-друге, феномен соціального простору був і є предметом обговорення багатьох вчених, загальноприйнятого розуміння його сутності не склалося [2, 54]. Він є важливим саме через те, що відображає в собі екзистенцію особистості. Проте з аналізу різних тлумачень поняття, що позначає його, стало ясно, що це цілісне динамічне явище, що визначається соціальним складом, структурою і соціальними процесами, здатне трансформуватися під впливом безлічі факторів.

Соціальний простір пов'язаний із територією, життєвим простором, навколишнім середовищем, місцем. Зведення їх у єдину теоретичну картину дозволяє побачити цілісність, виявити фактори та механізми трансформаційних процесів, визначити різноманіття соціальних зв'язків, соціальних практик та патернів поведінки, визначити потенціал розвитку соціального простору [1, с.6]

У ХХІ ст. людина навчилася помножувати та ділити своє життя в умовах, які створювало сторіччя, набираючи свій темп, середньостатистична людина вчилася пристосовуватися до того щоб все встигати, контролювати кожну мить та відпускати незрозуміле, тепер немає чітких меж між роботою, домом, реальністю та грою, плутанина понять та відчуттів, де треба встигати, не схопивши депресію приділяти увагу сферам життя, яких з кожним роком стає все більше. Якщо раніше було так, то тепер з багатоманітністю та плінністю прийшла тенденція фіксувати кожен крок, ми з'ясували що це цікаво та корисно. Фіксування життя, наприклад у інстаграмі або блогівих платформах дозволяє не тільки робити швидкий аналіз реакції людей на події, а й проводити дослідження з будь-яких масових тем, моментально отримувати відповіді на питання тощо.

Що сталося під час карантину? Життя на декілька місяців зупинилося. Потім довге очікування, пристосування до нових умов та утвердження розуміння того, що людина може тепер продовжувати комфортне існування за умов ізоляції. Але, найважливіше це те, чому ми навчилися. Поглибилася публічність та перейшла на новий рівень.

Карантин ще не закінчився, але війна, що охопила тепер всю Україну вже почалася. Змінюється якість часу, простір і час не існують самі по собі, а є результатом того, якими ми уявляємо події. Категорія часу постає в філософії як спосіб, за допомогою якого матеріальні об'єкти і явища можуть змінюватися. В умовах сучасної відкритості та фіксації життя, після карантину українці були більше підготовлені до сучасних подій, ніж це здається на перший погляд.

Весь світ буде бачити переживання майже кожної людини в тій чи іншій мірі, війна вже не така, як в 1939 р., та навіть не така, як у 2014 р. Це публічна війна, де кожне життя, не розділене межею смерті, буде рупором. Історія смерті обернеться до світу та буде розказана майже миттєво, історія життя під час цих подій – суцільна хронологія та доказ.

Усі бажання українців як нації, усі пориви тепер мають шанс на існування, Україна під мікроскопом – її бачить світ. Чи буде це для неї корисним, ще постає як питання, але народ зрозумів що саме зараз є шанс заявити про себе. Продемонструвати, чого варте життя людини. Екзистенційні питання типу «Навіщо жити», чи «Чого варте життя» вже не так хвилюють сучасних українців, їх скоріше хвилює те, як зберегти його та бути корисним. Це засвідчує трансформацію екзистенційного виміру бразу майбутнього українців.

Ще однією важливою проблемою тепер стало для нас піклування про свій психічний стан. Зазвичай, нам не тривожно жити, за винятком ситуацій, коли щось у небезпеці, може бути втраченим, – те, що має для нас цінність. Втрата цінностей – грошей або доходу – наближає нас до меж життя, й смерть просвічується крізь цей досвід і породжує тривогу. З екзистенційної точки зору, за цим завжди просвічується смерть, та втрата найціннішого, що ми маємо, – життя. Почуття тривоги, усвідомленої чи не усвідомленої, притаманне нашому сьогоденню.

Велику роль тепер відіграють стосунки, стосунки із людьми, які є в житті людини та турбуються про неї, про яких вона також може дбати, і в житті яких переживати власну присутність. Разом люди сильніші, разом можуть краще давати раду постійній екзистенційній невизначеності.

Люди – смертні істоти. І смертні від початку буття, не тільки наприкінці, – смертні щодня. Не будучи взмозі прийняти власної смертності, ми не зможемо по-справжньому жити. Українці усвідомили це ще під час карантину, але тепер настало розуміння – що війна повинна бути показана в деталях, що треба використовувати кожну можливість, щоб зберегти свободу. Буття людини стає засобом боротьби за національні цінності, життя – рупором війни.

Основним напрямком екзистенції є свобода, яку українці асоціюють з собою. Ми взяли свободолобство як національну рису, що асоціюється із самим поняттям буття, теперішнього та майбутнього.

Новітня екзистенція людини спрямована на майбутнє, на просування сприйняття людиною свого існування, не просто через страх смерті, а через використання його як мірила свободи.

Список посилань

1. Сенюра О.В. Чинники трансформації соціального простору міста в соціологічному дискурсі. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». Дніпропетровськ, 2015. № 8 (124). С. 81-89.
2. Словник-довідник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія». Харків : ХНУМГ ім.О.М. Бекетова, 2018. 70 с.

Павленко Іва Олександрівна
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології,
Запорізький національний університет

Клименко Анастасія Олександрівна
бакалавр кафедри соціології,
Запорізький національний університет

ВИКИДИ У ЧАСОВИХ РЯДАХ

Дані можуть бути представлені в різній формі. Набір даних складається з результатів спостережень об'єктів, які зазвичай включають реєстрацію однієї і тієї ж інформації для кожного об'єкта. Під елементарними одиницями розуміються самі об'єкти (наприклад, компанії, люди, домогосподарства, міста, телевізори), щоб відрізнити їх від результатів вимірювань або спостережень (наприклад, обсяги продажів, вага, дохід, населення, розмір). Можна визначити чотири основних способи класифікації наборів даних.

1. За кількістю порцій інформації (змінних) для кожної елементарної одиниці.

2. За типом вимірювання (числа або категорії) для кожного спостереження.

3. По тому, важлива чи ні впорядкованість в часі записів про результати вимірювань.

4. По тому, чи збиралася інформація спеціально для цього аналізу або дані збиралися раніше кимось іншим для своїх потреб.

Часові ряди мають безпосереднє відношення до третього способу класифікації. Якщо порядок запису значень даних має змістовний сенс, наприклад, щоденні ціни на фондовому ринку, то ми маємо справу з часовим рядом. Якщо послідовність, в якій записані дані, не важлива, скажімо, доходи восьми аптечних фірм в першому кварталі 2022 року, то ми маємо дані про один часовий зріз. Слова «про один часовий зріз» в даному випадку означають лише те, що немає ніякого впорядкування в часі, а є лише інформація про деякі об'єкти в певний момент часу (свого роду «моментальний знімок»). Аналіз часових рядів в цілому складніший за аналіз даних про один часовий зріз, оскільки вимагає ретельного врахування порядку спостережень.

Як і з більшістю даних, аналізу часових рядів також має починатися з процедури пошуку викидів, відхилень, які мовою часових рядів називають «аномаліями». Саме метою цієї процедури є аналіз тих викидів (спостережень),

які не дотримуються очікуваної поведінки. В залежності від мети дослідження, алгоритм роботи із викидами залежить від характеру самого відхилення. Якщо відхилення є результатом технічної помилки, його видаляють з масиву. А от якщо викид є природнім, то він стає об'єктом додаткового аналізу.

Так в останні роки, особливо в області даних часових рядів, багато дослідників прагнуть виявляти та аналізувати незвичайні, але з їх точки зору цікаві явища. Наприклад, це стосується феномену шахрайства - основна мета його дослідників полягає у виявленні та аналізі самого викиду як підтвердження шахрайських дій. Такі спостереження часто називають аномаліями. Завдання виявлення аномалій для часових рядів зазвичай формулюється як ідентифікація точок даних викидів щодо деякого стандартного сигналу або звичайного сигналу.

Викиди у часових рядах поділяються на точкові викиди (одноразові) та системні викиди (багаторазові). Точкові викиди – це такі спостереження, які у порівнянні із загальним масивом даних (глобальний викид) або із сусідніми точками (локальний викид) мають незвичайні значення. Точкові викиди можуть бути одновимірними або багатовимірними залежно від того, чи впливають вони на одну або кілька змінних, що залежать від часу, відповідно.

Системні викиди – це сукупність або послідовність точок в часі, спільна поведінка яких є незвичайною, хоча кожне спостереження окремо не обов'язково є викидом точки. Викиди підпослідовності також можуть бути глобальними або локальними і впливати на одну (одномірний викид підпослідовності) або більше (багатомірний викид підпослідовності) змінних, що залежать від часу.

Список посилань

1. Siegel A.F. Practical Business Statistics. Seventh Edition. Elsevier, 2016. 618 p.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Лепський Максим Анатолійович	
<i>Мультитрекові переговори у сучасній війні та дипломатії.....</i>	<i>3</i>
Русецкий Александр Владимирович	
<i>Новые возможности управления политическими кризисами – грузинский опыт</i>	<i>6</i>
Воронкова Валентина Григорівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна	
<i>Креативне місто як чинник розвитку цифрових інноваційних технологій.....</i>	<i>10</i>
Додонов Роман Олександрович	
<i>«Війни в Україні не було»: імаженерія в гібридних війнах</i>	<i>12</i>
Кривошеїн Віталій Володимирович	
<i>Форсайт як форма соціального проектування</i>	<i>16</i>
Бутченко Тарас Іванович	
<i>Етична інфраструктура публічного управління як чинник національної безпеки</i>	<i>19</i>
Скворець Володимир Олексійович	
<i>Українське суспільство перед викликами війни</i>	<i>21</i>
Цокур Євген Георгійович, Чайка Ірина Юріївна	
<i>Соціально-демографічні передумови російської воєнної агресії</i>	<i>24</i>

СЕСІЯ I

«СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СУБ'ЄКТА МИРОТВОРЕННЯ. МИРОТВОРЧИСТЬ ТА МЕДІАЦІЯ У ПОБУДОВІ МИРУ»

Мальцев Олег Вікторович	
<i>Природа геополітичних загроз.....</i>	<i>27</i>
Калюга Каріна Вікторівна	
<i>Щодо криміналістичного портрета особи злочинця у медичній сфері</i>	<i>29</i>
Ель Гуессаб Карім, Білокопитова Н.І.	
<i>Сучасні теорії та практики у подоланні конфлікту.....</i>	<i>33</i>
Кулик Марія Анатоліївна	
<i>Динаміка образів соціальної пам'яті в умовах воєнного стану.....</i>	<i>35</i>
Гончарова Валерія Сергіївна	
<i>Російсько-українська війна як форматування міжнародних авіаційних відносин держав... </i>	<i>37</i>
Горбенко Віталій Сергійович	
<i>Тенденції розвитку миротворчої діяльності в умовах змін глобальної безпеки.....</i>	<i>38</i>

Константинова Анастасія Дмитрівна, Лепський Максим Анатолійович	
<i>Постправа vs правда у боротьбі за світогляд соціальних суб'єктів.....</i>	42
Мирошниченко Сергій Аркадійович	
<i>Дезінтеграційні процеси як виклик безпеці соціальної системи</i>	45
Щербань Олександра Олександрівна	
<i>Міжнародна медіація у російсько-українській війні.....</i>	47
Бублєєв Володимир Сергійович	
<i>Гарвардський метод переговорів: ефективність у процесі побудови миру</i>	49

СЕСІЯ II

«ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ЗМІНИ СВІТОУСТРОЮ»

Кіндратець Олена Миколаївна	
<i>Використання принципу «відповідальність за захист» для виправдання втручання у внутрішні справи суверенних держав.....</i>	51
Ніколаєва Тетяна Євгенівна	
<i>Конфлікти і війни в сучасному світі.....</i>	54
Горло Наталія Віталіївна	
<i>Іредентистський чинник у війні Росії проти України (з позиції теорії Дж. К. Дженкінса)</i>	56
Хорішко Лілія Сергіївна	
<i>PR в системі сучасних стратегічних комунікацій України.....</i>	58
Крохмаль Наталія Василівна	
<i>Російсько-українська війна як «каталізатор» становлення нового світоустрою</i>	60
Вагіна Олена Миколаївна	
<i>Війна Росії проти України: глобальні наслідки для світового порядку.....</i>	63
Лепська Наталія Володимирівна	
<i>Експансія та контракція в умовах трансформації геополітичного світоустрою</i>	66
Мальована Юлія Геннадіївна	
<i>Роль політичної символіки у стабілізації політичної системи.....</i>	70
Руднєва Анна Олегівна	
<i>Особливості інформаційної політики України в умовах війни з РФ</i>	72
Parkhomenko Mariia, Lepska Nataliia	
<i>Irredentism as part of Russia's war in Ukraine</i>	74
Гусак Богдан Володимирович, Кальцева Світлана Іванівна	
<i>Особливості легітимації влади у процесі модернізації України в післявоєнний період.....</i>	77
Міщенко Анастасія Сергіївна	
<i>Особливості комунікації органів місцевого самоврядування з населенням об'єднаних територіальних громад, що знаходяться під тимчасовою окупацією</i>	79

Надобко Олеся Олександрівна	
<i>Нові контури політики безпеки Європи та України в геополітичному вимірі.....</i>	82
Шушлян Василь Іванович	
<i>Особливості дослідження сучасної державної політики у сфері культури.....</i>	84
Левченко Анастасія В'ячеславівна	
<i>Історичні аналогії невдалих військових операцій Росії.....</i>	87
Содель Анна Василівна, Лепська Наталія Володимирівна	
<i>Фейкові новини як один з інструментів сучасної інформаційно-психологічної війни.....</i>	90
Фоменко Діана Ігорівна, Лепська Наталія Володимирівна	
<i>Проблема порушення норм конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р. у російсько-українській війні.....</i>	93
Ясьмо Ольга Валеріївна, Лепська Наталія Володимирівна	
<i>Відродження геополітичної суб'єктності України в умовах збройної агресії РФ.....</i>	96
Yatsyna Yuliia, Kudinov Igor	
<i>The state of scientific development of innovative analytical and statistical technologies as a tool for corruption prevention.....</i>	99

СЕСІЯ III «ФІЛОСОФІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»

Глазунов Володимир Володимирович	
<i>До питання осмислення українського олігархату як глибинної держави.....</i>	102
Краснокутський Олександр Володимирович	
<i>Сила держави.....</i>	105
Масюк Олег Петрович, Заїка Олена Вікторівна	
<i>Моделі адміністративного управління публічними організаціями в умовах кризи.....</i>	108
Приймак Олег Миколайович, Приймак Юлія Олександрівна	
<i>Роль організаційних конфліктів у повсякденній діяльності органів місцевого самоврядування міської громади.....</i>	110
Мороз Олег Семенович	
<i>Соціальна відповідальність суб'єктів господарювання в сучасних умовах розвитку ринкових відносин.....</i>	112
Саване Ольга Ігорівна	
<i>Дихотомія переговорного процесу під час війни: проблема викликів та можливостей.....</i>	115
Акула Катерина Юріївна	
<i>Створення інтеграційних середовищ для біженців європейськими муніципалітетами на прикладі Німеччини.....</i>	118
Бондаренко Сніжана Олександрівна	
<i>Щодо питання доцільності застосування державного регулювання трудових ресурсів в Україні.....</i>	121
Дьомочка Ганна Вадимівна	
<i>Політична корупція як фактор самовідтворення корупційного процесу.....</i>	124

Крушій Ірина Вікторівна <i>Перспективи модернізації інституту місцевого самоврядування України у повоєнний період.....</i>	126
Мельниченко Оксана Сергіївна <i>Самоорганізація населення у системі муніципального управління.....</i>	129
Кузьменко Юлія Володимирівна, Краснокутський Олександр Володимирович <i>Перспективи модернізації державного управління в Україні.....</i>	131

**СЕСІЯ IV «ЄВРОПЕЙСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТА ТА КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ В КОНТЕКСТІ
МИРОТВОРЕННЯ. МАЙБУТНЄ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА
РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ МИРУ»**

Бірюкова Тетяна Федорівна <i>Роль освіти в період загострення глобальних загроз для миру і безпеки.....</i>	134
Капріцин Ігор Ілліч <i>Ressourcen und Potenzial der Angst als Management-tool.....</i>	137
Кривега Людмила Дмитрієвна, Сухарева Катерина Володимирівна <i>Обострение конфликта по распределению воды в Ниле.....</i>	139
Бескаравайний Станіслав Сергійович <i>Соціальное тело работа.....</i>	143
Бойко Ганна Валентинівна <i>Застосування тренінгів для розвитку навичок психологічної самодопомоги в умовах воєнного стану.....</i>	145
Повзло Олександр Миколайович, Повзло Валентина Миколаївна <i>Філософські аспекти абсурдності буття.....</i>	147
Лисакова Ірина Василівна <i>Креативні та культурні індустрії – чинники формування та закріплення ідентичності місця.....</i>	149
Денисенко Катерина Андріївна <i>Впровадження посади соціальний менеджер як етап розвитку ринку соціальних послуг..</i>	153
Буренков Владислав Олександрович, Бойко Ганна Валентинівна <i>Сучасне значення молодіжного волонтерства в наданні соціальної допомоги постраждалим від військової агресії в Україні.....</i>	156
Єрмакова Марина Віталіївна, Цапліна Ірина Сергіївна <i>Трансформація екзистенційного виміру образу майбутнього людини в ситуації війни.....</i>	158
Павленко Іва Олександрівна, Клименко Анастасія Олександрівна <i>Викиди у часових рядах.....</i>	161
Павленко Іва Олександрівна, Клименко Анастасія Олександрівна <i>Викиди у часових рядах.....</i>	158

Наукове видання
(українською, російською, англійською мовами)
**СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО:
ЗМІНИ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ВИКЛИК МИРОТВОРЕННЮ ТА
МЕДІАЦІЇ**

XII Міжнародна наукова конференція

Головний редактор *І.О. Кудінов*
Науковий редактор *М.А. Лепський*
Технічний редактор *А.О. Клименко*

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОЧНІСТЬ ВИКЛАДЕНИХ У ПУБЛІКАЦІЯХ
ФАКТІВ ТА АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ НЕСУТЬ АВТОРИ ТЕЗ**

Відповідальний за випуск Кудінов І.О.
Підписано до друку 10.06.2022. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 10,3. Обл.-вид. арк. 9,6.
Електронне видання. Зам. №10/06-1.

ТОВ «ЦНСД»
Свідоцтво серія ДК № 7612 від 02.05.2022 р.
+38 095 601 3399